Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Tolv kvinder fra århundredskiftet

BERLINGSKE FORLAG

Tolv kvinder
fra århundredskiftet

Tolv kvinder fra århundredskiftet

Interviews og redaktion ved
Kamma Haugan, Nina Henriques
Lisbet Holst og Susanne Pedersen

BERLINGSKE FORLAG

Tolv kvinder fra århundredskiftet
© Berlingske Forlag
København 1979.
Omslag: Kjeld Brandt.
Printed in Denmark by
Nørhaven Bogtrykkeri a/s, Viborg
ISBN 87-19-75459-0

Mangfoldiggørelse af indholdet i denne bog – helt eller delvis – er i henhold til gældende dansk lov om ophavsret forbudt uden aftale med Berlingske Forlag. Forbudet gælder såvel tekst som illustrationer og omfatter enhver form for mangfoldiggørelse gennem trykning, duplikering, fotokopiering, båndindspilning etc.

Indhold

Forord 7
Olga, født 1885, Midtsjælland 9
Charlotte, født 1895, Frederiksberg 19
Hansine, født 1896, Esbjerg 34
Henriette, født 1898, Maribo 57
Sofie, født 1890, Vestjylland 69
Dagmar, født 1900, Christianshavn, København 79
Ebba, født 1895, Midtsjælland 96
Bertha, født 1898, Vestjylland 111
Alexandra, født 1896, Lolland 126
Marie, født 1897, Sorø 145
Valborg, født 1891, Frederiksberg 157
Inger, født 1898, Nørrebro, København 173

Forord

Hensigten med denne bog har ikke været at beskrive nogle særlige kvinders særlige livsforløb. De tolv interviews fremstiller typiske livsforløb, fortalt af kvinderne selv, som de husker og oplever dem fra et sent tidspunkt i deres liv.

Disse kvinders konkrete og ideologisk bestemte muligheder for valg af tilværelse har været afgørende forskellige fra deres børnebørns, rødstrømpernes generation, som vi tilhører.

Vi, de fire redaktører, har fungeret som gruppe i nogle år. Vi er alle beskæftigede inden for pædagogiske erhverv og tilhører den gruppe i samfundet, som i højeste grad har haft mulighed for at udnytte de resultater, som de sidste 100 års kamp for ligestilling har ført med sig. Bogen er blevet til som et led i vores arbejde på at gøre status, på at forstå, hvor vi selv eller vores generation befinder sig i kvindebevægelsens historie.

På trods af de langt større valgmuligheder og de definitivt forbedrede vilkår, vi har opnået, føler vi ikke, at vores konkrete tilværelse som kvinder *kun,* eller entydigt, er blevet lettere. De fleste i vores generation er endnu eller nu belastet med dobbeltarbejde og bliver psykisk nedkørte, ikke blot af det, de gør, men lige så meget af det, de ikke får gjort, og som de stadig

af gammel vane, eller fordi ingen andre gør det, føler sig ansvarlige for.

Vi har derfor i vores gruppe følt behov for at få noget mere at vide om, hvad de kvinder, som ikke har haft vores valgmuligheder, har gjort, hvordan problemerne har stillet sig for dem. I stedet for blot at læse om dem valgte vi da at tale med dem selv. Vi har valgt de tolv kvinder på en sådan måde, at de repræsenterer en række forskellige geografiske og sociale miljøer.

Gennem deres beretninger og vurderinger har vi håbet at kunne få klarere overblik over, hvad vi, kvinderne, har opnået indtil nu. Men vi har også ønsket at få mere at vide om, hvad der for dem var vigtigt, hvad der for dem var tvingende nødvendigt. Ud fra dette kunne man så overveje, hvilke betingelser kvinder endnu ikke har stillet, hvilke krav der endnu ikke er indfriet.

Vi kendte ikke de interviewede kvinder på forhånd; men vi har hos dem alle mødt den allerstørste venlighed og interesse. Mange har fortalt mere personligt og med større åbenhed, end vi havde ventet. Det har betydet, at vi har måttet ændre mange af de forestillinger og forventninger, vi bragte med os, da vi begyndte, og det har gjort arbejdet til en stor og givende oplevelse for os selv. Det vil vi gerne sige dem tak for her.

København, marts 1979.

Kamma Haugan *Nina Henriques*
Lisbet Holst *Susanne Pedersen*

Olga

Jeg er født i Smørum i 1885. Da jeg var to år, flyttede vi til Skuldelev; der boede min farfar, og der boede vi i den ene ende af huset – det var et gammelt langt hus. Der var en stor gård ved siden af, jeg rendte ind og så til døtrene, så fik jeg sommetider et stykke mad; jeg kan huske, konen lukkede kælderdøren op og stod på trappen – det var, når de havde fået smurt for meget mad til frokost, vel – så fik jeg det at rende med. Jeg var jo forsulten – det er alle børn jo i den alder.

Jeg kan huske, at da vi skulle have en til, så lagde de mig op på høvlbænken og skulle måle, så lavede farfar en vugge – en trævugge. Nå, der boede vi så til jeg var seks år.

Hvor mange søskende var I?

Det ved jeg ikke, det kan jeg ikke huske derfra, da var jeg vel ene. Der var nogle år imellem, så kom der en, der hed Peter, og en pige, der hed Anna; men det var, da vi rejste til Sønderby. Men så var der jo en skrækkelig epidemi af difteritis, og da døde børnene jo som fluer. Og da døde Peter og Anna, de havde to lig hjemme på en gang – mine forældre, det var lige hårdt nok. De døde altså; det sætter sig til strubehoste, og de lå i sådan et telt. Jeg var nu også selv på sygehuset; men jeg var meget mere syg, da jeg kom hjem. Da havde jeg bare sorte og hvide blegner i hal-

sen; der var jo ikke desinficeret i det gamle rådne, vi boede i. Sådan en gammel rønne, hvor tagskægget gik helt ned til jorden – det kaldes for en lude. Vi havde én stue med lergulv; de brugte jo ikke mere dengang – gammelfolk eller arbejdsmænd – vi brugte jo kun én stue. Der sov vi alle, tre i én seng, og der spiste vi, og der legede vi. Min far var arbejdsmand hos bønderne; der var jo kun noget i høstens tid, og når der skulle køres møg – ellers gik han på herregården.

Så fik de to nye børn, en der hed Ludvig, og så da jeg var 14 år, fik de en, der hed Johanne. Hun lever endnu; men hun er meget sløjere end mig, så hun er kommet på plejehjem. Hun er altså meget yngre end mig; men hun har også levet livet livligt i København. Hun har aldrig fået nogen børn – så hun har været heldig.

Da jeg var ni år, kom jeg ud at tjene; så kom jeg derop til Pe' Pe'es; så sagde manden: „Nå, der har vi nok vores nye pige." Jeg skulle op og hjælpe en gammel pige, som havde kræft i brystet. Jeg skulle først lære at malke. Jeg skulle ene malke 19 køer sammen med hyrdedrengen. Da den gamle pige døde, blev jeg enepige, og så passede vi hele besætningen alene. Kan I forstå, de turde overlade sådan en besætning til sådan et par børn?

Vi havde fem store junger mælk – jeg kunne tage dem sådan, og så knæet under, og så op på vognen. Vi kørte jo, for vi havde langt til markerne. Vi skulle op klokken 3,30 om morgenen, lægge sele på hesten og spænde for og køre ud og malke, og så få trukket af

og hjem til han kom og hentede jungerne til mejeriet. Så skulle vi give kalvene, så skulle vi give grisene. Så skulle vi selv ind og have lidt morgenmad. Så var det tid, vi skulle ud at malke igen – for vi malkede jo også til middag. Jungerne var tunge – de vejede vel 60 kg hver; de var sør'me tunge at tage; men da havde man jo kræfter. Så skulle vi have middagsmad, og så skulle vi vaske op, mens karlene sov til middag. Så kunne vi gå i marken eller i haven og lave noget; der var jo aldrig frihed.

Hvad med skolen?

Jo, om sommeren gik vi i skole to gange om ugen, og om vinteren gik vi fire dage.

Hvornår var I færdige med arbejdet om dagen?

Ja, det ved jeg forresten ikke. Vi skulle jo malke til aften. De første år gik jeg hjem og sov. Så kneb det jo med at komme op om morgenen; jeg skulle jo tidlig op – jo, det gik ellers meget godt. Jeg gik altid glad til mit arbejde; men man skulle nok falde til puden om aftenen.

Havde du ingen fridage?

Nej, det var der ikke noget, der hed. Heller ikke søndag.

Hvordan var de folk, du var hos?

De var såmænd flinke nok. De var halvgamle, de havde ingen børn. Der havde ikke været født et barn på den gård i 100 år. Konen havde en stor pukkel i ryggen og halvandet ben, en lille sart en. Hun måtte altid bæres; men Skt. Hans nat gik hun ud til Skt. Helenekilde, og så fik hun det bedre. Hun havde håret så langt, at hun kunne sidde på det; men hun havde

jo hue, det var jo inde i huen. Om søndagen, når hun kørte i kirke, så skulle I se med guld om her og guldnakke og lange silkebånd nedad her, I kan tro, hun var pæn.

Men jeg fik jo kun maden og tøjet; jeg fik jo kun, hvad herren ville give. Kun mad og tøj. Sådan en fattig tøs, der knap havde fået særken fra røven. Så skulle jeg jo konfirmeres; der kom en gammel kone og syede en sort kjole med lange ærmer og flipper og strivret underskørt til mig – jeg ville så gerne have haft et hvidskørt – men jeg havde da ikke noget at skulle have sagt.

Det var et godt madsted. Vi var jo mange; der var tre karle og en husmand og tre piger. Der var en gammel kone, der kom og spiste til middag hver fredag, og hun fortalte, at i krigen 1864, da havde de måttet give en krone for et rugbrød. Det var jo mange penge – tænk en arbejdsmand fik da kun to kroner i høsten for at høste fra klokken 6-18.

Hvor længe gik du i skole?

Jeg blev udskrevet, da jeg skulle gå til præsten. Vi gik til præsten to gange om ugen; da gik vi seks kilometer til Skuldelev, og så rendte vi og legede på vejen hjem. Vi var jo ikke andet end børn. Bare jeg kom hjem til malketid, var det jo også tidsnok.

Det var søndagen efter Mikkelsdag, jeg blev konfirmeret. Søndagen efter Mikkelsdag og søndagen efter påske, så var der konfirmation. Så fik vi jo opvarmet suppe. For til Mikkelsdag var der høstgilde for alle, der havde været med til at høste.

Til daglig spiste vi sådan: Til davre fik vi spegesild

og fedtebrød, til halvgåen middag, klokken 9,30, smørrebrød og til middag suppe, vælling eller grød og stegt flæsk og kartofler. Vi levede godt, og de lavede jo selv alting. Til bryllupper fik man sødsuppe og steg og til begravelser risengrød og klipfisk.

Blev du på gården efter at du var blevet konfirmeret?

Ja, jeg blev der til jeg var 17 år. Og havde det jo egentlig godt. Men så kom der en moster, og *det* var en heks. Jeg fik hele tiden kun tøjet og maden. Jeg fik aldrig penge – så ville Olga se penge. Så rejste jeg langt væk, helt til Dalby. Jeg kunne lige så godt være blevet der og haft det godt. Men der fik jeg 10 kroner om måneden. Det var også på en gård – et halvsted, hvor der var 7-8 køer. Der var ikke bedre at være, for de sad ude i køkkenet med delikatesser, vi andre kunne sidde inde i forstuen og spise vores egen mad. Nej, der kunne jeg ikke lide at være.

Men jeg blev der alligevel – og så blev jeg forlovet, og så skulle jeg jo have en dreng. Så tog jeg hjem til min gamle plads igen. Der var jeg fra maj til november. Så begyndte jeg jo at få mave på; så til december fik jeg en dreng. Da var jeg 21 år. Jeg *kunne* godt være blevet gift, men jeg syntes, vi skulle tjene lidt mere. Så tog jeg herop til Alfred Pedersen og tjene, der fik jeg den svimlende løn af 15 kroner om måneden.

Hvad så med drengen?

Ham beholdt min mor. Jeg sendte de 10 kroner hjem til min mor, så havde jeg selv 5 kroner. Jeg var der kun halvandet år, for jeg skulle selv save brænde

til køkkenet; det syntes jeg var for galt. Så var jeg i en stor købmandsforretning – en stor fornem forretning. Jeg pillede rosiner og rullede sodapastiller. Så var jeg hos en skindhandler. Der var jeg gadens pryd i stuepigekjole, når jeg gik hen og hentede destilleret vand til fruen på apoteket. Hun var helt gal med rengøring, derfor kunne hun ikke holde på nogen piger; men jeg var der i fire år.

Hvad med din forlovede?

Det blev da forbi. Han fandt da en anden. Da jeg kom hjem, havde han ingen ring på.

Hvor længe blev drengen boende hos din mor?

Han blev der hele tiden lige til han blev konfirmeret. Så kom han ud at tjene.

Så fik jeg plads på Sankt Hans. Så havde jeg ikke været dernede ret længe, før jeg traf min mand. Jeg havde jo drengen, så jeg havde jo ellers svoret, at jeg ikke skulle have noget mandfolk. Han var i gartneriet. Patienterne var jo forsultne, og så kom de ned til ham og fik gulerødder. Han var dernede i 24 år, så døde han. Vi havde lige fået købt et hus og fået det i orden, som vi ville have det.

Min mand var tit syg. Han havde noget hekseskud eller sådan, og gik med katteskind på ryggen – det var dårlige nerver. Så skulle han til observation inde i København. De tilbød ham, at han skulle tage sin pension. Det brød han sig ikke om, han var jo ikke så gammel endnu. „Der er sgu ikke andet at gøre end at mase på," sagde overlægen. Så kom han hjem igen. Og den dag han kom hjem, da var jeg inde at hjælpe min nabokone. Hun havde konfirmation. Så ville jeg

ind at se til ham. Han sagde, han ville på arbejde dagen efter. Han kunne ikke tage, at de skulle tro, han simulerede, det var han alt for ærekær til. Så gik han ud og druknede sig. Han var så stille, sagde aldrig noget. I kan tro, det var slemt – i 14 dage vidste vi ikke, hvor han var.

Hvor mange år havde I været gift?

Ja, min datter var 16 år, så vi havde vel været gift i 17 år. Jeg skulle have min datter, da vi blev gift, nu er hun 63 år. Og jeg har aldrig fået nogen siden.

Hvordan kan det være, I ikke fik flere?

Ja, hvorfor? Der har vel ikke været flere æg. Han sagde, han ville gerne have haft en søn, min mand. Men nu er jeg glad for, at jeg ikke har andre end hende at slås med.

Havde du selv arbejde, mens du var gift?

Jeg har aldrig gået på arbejde. Min mand sagde: „Vi får nok føden alligevel," han har aldrig forlangt, jeg skulle gå på arbejde. Jeg har gået og hakket roer en sommer. Så sagde naboerne, de kunne ikke forstå, jeg ville gøre mig livet så surt. Men jeg syntes, det var dejligt at gå derude i den friske luft. Og Rosa, hun gik jo ikke i skole endnu, så hun gik jo med.

Min mand begyndte med 14 kroner om ugen; men jeg har jo aldrig stillet så store fordringer. Jeg har altid kunnet nøjes med et lille stykke. Så tjente jeg jo de 95 kroner den sommer, kan jeg lige så tydeligt huske. Jeg købte til seks nye skjorter til min mand, og jeg fik selv en ny kjole, og min datter fik vistnok sådan en frakke. Jeg syede selv skjorterne, det var jo arbejdsskjorter.

Var du glad for at gå hjemme?

Jaa, jeg behøvede jo ikke at drikke hverken det ene eller det andet, de drikker jo nu – konerne. Jeg har aldrig kedet mig, heller ikke nu, jeg har altid haft noget at nørkle med. Så gik vi tur. Så viste jeg hende (min datter) naturen. Jeg sagde – se nu hvor kønt der er ud over – jeg har altid nydt naturen. Mens jeg var på Sankt Hans, gik jeg tit tur ud i skoven og lå derude hele eftermiddagen, for der var jo også frisk luft og fred. Nu er der ingen fred i skoven, nu går patienterne jo over det hele.

Hvordan havde du det sammen med din mand?

Dejligt. Min datter, hun kan da prale af, hun har aldrig hørt, vi har skændtes. Næ, hvad skulle vi da skændes om – det skal der jo to til – jeg har altid kunnet holde kæft. Men nu kommer jeg altid galt af sted med min kæft.

Blev du boende i huset efter at din mand var død?

Ja, det gjorde jeg. Så lejede jeg det nederste ud, og lavede en lille lejlighed oppe på loftet – der var ét værelse. Da havde jeg jo kun min datter der. Og et lillebitte køkken, der kunne jeg sidde på taburetten og nå det hele. Fem år boede vi der. Så solgte jeg det – så købte jeg en grund til min datter. Så var det løb kørt.

Dengang var jeg 45 år. Så var jeg enke i fem år. Så traf jeg Olsen – hans kone var også død – af lungebetændelse. Hans bror havde min mand arbejdet med i 20 år. Han boede her (hvor Olga bor nu). Vi traf hinanden på kirkegården, så begyndte han at komme og besøge mig. Så solgte jeg mit hus og flyttede herned,

for så kunne jeg leve mere sorgfrit.

Hvor mange år boede du sammen med Olsen?

30 år. Han var lige så nem at være sammen med som min mand. Der var aldrig noget. Når han havde fået sin morgenkaffe, gik han ud på værkstedet, han elskede at sidde derude og snitte – både sommer og vinter. Han lavede amagerhylder og sådant.

Han døde for 12-14 år siden. Jeg er jo glad for de små stuer nu, jeg er alene. Jeg måtte søge, om jeg måtte beholde lejligheden – det var der ikke noget i vejen for. Så nu har jeg boet her siden 1941. Jeg havde også en kolonihave; men så blev jeg så tung i røven, så jeg ikke kunne komme op på cyklen.

Synes du, kvinderne har det bedre nu, end da du var ung?

Ja, bestemt. De skal ikke være underkuede. Vi har det jo godt nu. Altså, der er jo nogen, der aldrig bliver tilfreds – de kræver ind og kræver ind, de kan jo skære munden efter madposen, det har jeg altid gjort. De tager jo også til Mallorca, de flyver og farer fra Herodes til Pilatus. Jeg vil se mit eget land først, jeg har rejst på kryds og tværs i Jylland – to gange har jeg været der – helt op til Skagen og helt ned til Slesvig.

Er der noget i dit liv, du ville have gjort anderledes, hvis du havde haft mulighed for det – noget du har fortrudt?

Det mener jeg ikke – det gode, man har gjort, skal man aldrig fortryde, og ondt – jeg ved ikke af, jeg har gjort nogen noget ondt.

Hvad er din mening om fri abort?

Det synes jeg er vældig godt – for dem der er ulyk-

kelige og gerne vil være fri. Hvad skal en kvinde have syv børn for? Der skulle have været fri abort dengang, så havde jeg ikke fået – – den pige. (Et tredje barn Olga fik mellem forlovelse og ægteskab.) Jeg skulle have barnet, han var gift, det vidste jeg jo ikke. Men så tog jeg til København og gemte mig. Jeg boede på kvindehjemmet i Læssøegade. Men da der ikke var flere penge, så måtte vi jo ud. Man kunne jo have ligget sådan et barn ihjel. Men *det* var jeg aldrig fristet til. Det kom først hos mine forældre; men så var der en i Vestjylland, der godt ville have det.

Var du ikke ked af at skulle af med barnet?

Nej, for jeg kunne jo ikke have det, når jeg skulle ud at tjene.

Var der noget du hellere havde villet, end at blive gift og få børn?

Næ, jeg har altid været ved jorden, og *der* bliver jeg, ligegyldig om jeg blev millionær.

Charlotte

Jeg er født i 1895 på Frederiksberg, og jeg havde to ældre brødre og en yngre søster. Begge mine brødre blev studenter fra Metropolitanskolen og jeg fra Zahle, det blev der egentlig ikke snakket så meget om.

Hvad fornemmede De selv, at de ville bruge Deres matematiske studentereksamen til?

Det eneste, jeg havde lyst til at blive, det var sygeplejerske. Det kunne jeg ikke blive, da jeg var blevet student, fordi jeg fik at vide, at jeg var alt for tynd og spinkel, og at der skulle anderledes robuste kvinder til sådan noget, og „det kan du slet ikke blive." Det var mine forældre, der sagde det. Det var afgjort, det måtte jeg ikke, og så vidste jeg jo ikke rigtig, hvad jeg skulle blive. Det var det eneste, jeg havde lyst til. Men dengang troede man jo og vidste, når det blev sagt til en, så kunne det ikke blive.

Så gik jeg til filosofikum det første år, og hjalp min far på hans laboratorium om formiddagen, og det fik jeg vældig mange penge for, for jeg fik 40 kr. om måneden, og det var jo vidunderligt at have 40 kr. om måneden. Jeg kom hjem og spiste frokost. Vi havde god plads, så vi havde sommetider nogle unge boende; bl. a. havde vi en kusine, og en kammerat til min bror, fordi hans far var blevet flyttet som officer. Så vi var mange mennesker; på den måde var familien jo stor,

så der skete en hel del hjemme.

Senere ville jeg gerne på en husmoderskole. Jeg var blevet sent student, fordi jeg var kommet sent i skole, fordi jeg var så tynd. Jeg blev derfor først student som 20-årig. Da jeg havde fået filosofikum var jeg blevet 21, og så syntes jeg, det var frygteligt, at jeg overhovedet ikke kunne lave mad, jeg kendte ingenting. Vi var et stort hus, vi havde to piger, så jeg var jo aldrig i køkkenet. Jeg vidste ikke, hvordan man lavede en kop kaffe. Jeg vidste ingen af den slags ting, og jeg syntes, at det var frygteligt, at et kvindemenneske ikke vidste, hvordan man kunne lave mad. Så fik jeg lov til at komme på Århus Husmoderskole, og det var jeg meget glad for, og der havde jeg det glimrende og mange morsomme oplevelser, men det skal jeg vist ikke komme ind på.

Da jeg kom hjem fra denne Århus Husmoderskole, skulle vores kokkepige netop rejse, og så sagde mine forældre: „Nu kan du være kokkepige," og det syntes jeg var udmærket fornuftigt. Så var der jo kun stuepigen, og så var jeg kokkepigen. Jeg lærte en hel del samtidig. Min mor kunne jo godt en hel del, og hun lærte mig mange ting, der var næsten bedre end det, jeg havde lært på husmoderskolen. Selvfølgelig havde jeg fået gode grundbegreber derovre; men hun kunne jo så meget finere og lækrere selskabsmad og sådan noget.

Så var jeg kokkepige hjemme et stykke tid. Min mor døde i 1919, men inden da havde jeg fået tilbud af overlægen på kirurgisk poliklinik på Kommunehospitalet. Han vidste jo min store interesse for det her med

sygepleje, og så blev der ledigt der på hospitalet, fordi de skulle indføre otte timers dag, og så sagde han: „Vil du så ikke komme over og arbejde hos os om formiddagen?" Og se det var jo lige noget for mig, men det var jo lidt voldsomt at begynde på kirurgisk afdeling, når man slet ikke havde nogen uddannelse. For der blev bare sagt, man skulle gå ind, og når man så lukkede op for en hånd, så vidste man ikke, hvad der var indeni den hånd, om der manglede nogle fingre eller hvad, og så fik man jo at vide, at når man havde pakket op, gik man hen til en af lægerne, og så spurgte man, hvad man skulle gøre, og så gjorde jeg det. – Det var jeg meget glad for, og det varede et stykke tid; der var mange mærkelige oplevelser. Jeg kan huske en, der kom fra det frygtelige kvarter, og jeg stod og skulle lukke op for hendes forbindinger, og jeg så godt, at der var en hel mængde sort, og så stod der to voluntører bag mig, og de skrupgrinede. Tænk, så var det lopperne, der sprang ud fra hendes bandage, og det havde jeg slet ikke forstået. Så sådan havde vi jo mange oplevelser.

Da min mor døde holdt jeg op der, for så var der så meget at sørge for hjemme. Min yngre søster og min far var hjemme, og jeg sørgede for alt derhjemme. Så skulle min søster giftes, og jeg lærte hende at lave mad, for det kunne jeg jo.

Hvordan traf man hinanden dengang?

Ja, der var ingen problemer med at træffe hinanden, fordi vi kendte jo så forfærdelig mange, og det var jo altid så mange studenter, man kom sammen med. Det var ikke så meget mine brødres kammerater.

Vi havde lige så meget vores egne, min gode veninde og jeg. Vi havde så mange venner. Husk på, man var jo til så mange baller. Man var jo til bal hver eneste lørdag i grunden. Ja, det var man om vinteren.

Hvem holdt de baller?

Ja, det var alle familierne. Vi holdt også bal hjemme, og vi havde en stor vestibule, mægtig stor, og så dansede vi der i vestibulen. Man var tit på skovtur. Så aftalte man to eller tre par, som tog i skoven. Man mødtes på Klampenborg station eller en af de andre stationer eller ude ved Hareskoven. Det var meget almindeligt, at man tog sig skovture.

Foruden ballerne så havde man jo alle visitterne, for De må huske på, når nu man havde fået indbydelse til bal, så skulle man jo på visit hos den familie, og det gjorde man gerne søndagen før ballet. Mange gange blev der ikke lukket op, og så lagde man sit visitkort. Men mange gange sagde den, der holdt ballet, „altså hvis I kommer den søndag, så tager vi imod." Så blev der taget imod; man fik lidt at spise og drikke, og tit fik man en lille svingom. Hvis I kommer den søndag, så er vi hjemme, og så mødte man jo op den søndag. Det var helt tvungent at gå på visit og lægge sit visitkort.

Om lørdagen gik man som regel på Strøget. Og forstår De før i tiden spiste man tidlig middag, kl. sytten eller sådan; men vi var så liberale hos os, min far var klar over, at når vi skulle gå på Strøget, så kunne vi ikke være hjemme kl. sytten, og så blev middagen sat til kl. atten. Vi skulle gå på Strøget om lørdagen, og der mødte man sine forskellige venner. Sommetider

gik vi i Metz Thesalon, sommetider gik man bare og snakkede.

Var der regler for samværet med det andet køn?

Ikke for mit vedkommende. Der var nogle, der havde det strengere. Jeg ved f. eks., at en af dem mine bekendte sværmede for, han måtte kun komme hen til hende på Strøget, hvis hun havde et lommetørklæde i hånden, for ellers måtte hun ikke følges med nogen. Men jeg har aldrig haft den slags; jeg måtte gå på Strøget, og jeg måtte møde dem, jeg ville. Så var det jo bare sådan, at det ikke altid var den rigtige, der kom først. Man kunne jo møde en anden først, som man så var nødt til at sige ja til. Vi var to unge piger, der gik sammen. Jeg gik sjældent med min søster, for hun var fire år yngre, og det var jo en anden aldersklasse. Men jeg gik med min kusine, og jeg gik med mine veninder.

Om søndagen gik man jo ud på Langelinie, og der mødte man også sommetider sine venner. Kære, der kom de jo i jaket og høj hat. Selv havde man spadseredragt og hat på. Til konfirmationen fik man lang kjole helt ned til anklerne. Først fik man konfirmationskjolen, så andendagskjole, og så fik man en mørkeblå spadseredragt, det var det mest almindelige.

Under krigen var det ikke rigtig passende at blive bedt til bal, for man måtte ikke feste og være alt for glad, når der var krig i Europa. Men så blev man bedt til bridgemiddag. Jeg hadede nu at spille bridge, men så efter middagen blev man anbragt ved bridgebordene; og det var mit det værste. Jeg kunne ikke udstå det; men der sad man nu ikke længere end *højst* en

time. Så blev man enige om, at nu skulle man danse, og så dansede man, og så var der ingen, der tænkte på noget ved det. Sådan var det altså under krigen.

Man fik jo disse skriftlige indbydelser, meget højtideligt. Jeg kan huske, jeg havde en kammerat, hvis far var formand i Landsoverskatterådet, og der fik man disse indbydelser. Jeg kan huske denne, den var nu så særlig stor: formand i Landsoverskatterådet og frue beder – – –, og det svarede man så på skriftligt; man blev bedt sådan en tre-fire uger inden.

Man var tit inde at få håret friseret. Jeg kan huske det første store studenterbal, jeg skulle til; der var jeg kun femten år, det var ved indvielsen af Studenterforeningens ny bygning, og der syntes vi jo, at jeg måtte have håret friseret lidt. Det var hos Lotzfeldt, og det syntes jeg var en frygtelig forestilling, for det havde jeg aldrig prøvet før; og der sad alle disse her damer, og de skreg og råbte: „Åh, hr. Lotzfeldt, nu må De komme og hjælpe mig." Og jeg tænkte: „Hvornår kommer han og tager mig," men til sidst kom han, og han lagde noget, der hed halvbukler dengang, med sådan en lille forglemmigejkrans her på siden i håret. Når man gik hjem derfra, så havde man alle teaterhætter; jeg kan huske, jeg havde sådan en blå taft med nogle sorte fløjlsbånd var det vist, og den tog man over for at beskytte sit hår, når man gik hjem.

Skulle man følges med nogen til bal?

Nej! Jeg har nu altid haft det så uhyre frit og ikke haft mange forbud. For ærlig talt, vores forældre, de var da sikre på, at vi opførte os ordentligt. Der var nogle af mine kammerater, som ikke måtte det ene og

det andet, og så gjorde de det jo alligevel. Men jeg kan slet ikke huske andet end, at jeg havde sådan fuld frihed, og så kom vores venner hjemme, men det var mest sådan nogle stykker sammen til selskab. Min bror havde nogle venner, og der var en, der var så frygtelig morsom, jeg skal vist ikke nævne navnet, senere professor. Han lever endnu ovre i Århus; han kom tit på besøg, og så satte han sig til klaveret og spillede alle mulige morsomme sange. Og så drak vi altid the om aftenen.

Om søndagen var vi altid mange. Vi var jo det, som man kaldte ti daglige mennesker, for vi var fire børn og forældre, det var de seks, og så havde vi en kusine boende og en ven til min bror, det var otte, og så havde vi altid to piger, så det var altså ti daglige mennesker. Om søndagen så mødte flere unge op, som boede i byen for at studere. En boede på Regensen, og en boede inde på Rådhuspladsen, det var mine fætre og venner; de studerede i København, og så var det jo dejligt at have et hjem at komme og spise til middag i om søndagen, så vi var vel en tolv-fjorten til middag om søndagen almindeligvis, tror jeg.

Om sommeren havde vi jo også meget leben, for vi havde en have selv langs med Farimagsgade, og fra den var der låge ind i den store botaniske have, og det var fuldstændig som vores egen have. Den del, vi boede i, var spærret af hver dag til kl. tretten. Så søndag formiddag kunne vi gå ud og lægge os på plænerne, og sommeraftener var der lukket halvni, så der sværmede vi jo rundt, der i haven om aftenen. Vi havde nøgle til drivhusene, og vi morede os også med somme-

tider at gå ind i drivhusene. Om vinteren kælkede vi ned ad Observatoriebakken og ned ad stenhøjene.

Fik man nogen oplysning om, hvordan man skulle forholde sig til det andet køn?

Alt var fuldkommen selvfølgeligt. Der var slet ingen problemer; man havde det hyggeligt og morsomt, og man dansede som sagt sammen og tog i skoven og sådan. Jeg kan slet ikke huske, der var nogen problemer. Der var ikke noget. Husk på, i vor tid, det kendte man ikke. Nej, det opdagede man jo efterhånden, hvordan det var. Det var ikke så slemt. Det var ikke noget, man snakkede om. Man vidste godt, at der sommetider var et par unge piger, som måske var sådan lidt vovede, som drengene måske kunne more sig lidt mere med; det vidste man godt. Os rørte de jo ikke!

Men i det hele taget, det her med problemer, det var jo en af de ting, jeg synes er så grusomme i vor tid, at man skaber problemer alle mulige steder. Man skaber så mange problemer, som er aldeles unødvendige efter min mening. Jeg synes ikke, vi havde så mange problemer. Nu skal man finde problemer ved alting, og alt skal undersøges og være besværligt. Jeg synes alting var mere ligetil dengang.

Hvad gjorde De efter Deres mors død?

Så boede jeg nogle år alene hos min far; min søster var blevet gift og flyttet til Jylland. Så var min far gudskelov så klog, og nu var jeg vel også blevet lidt kraftigere, for jeg var jo også blevet ældre, og så sagde han, at hvis jeg stadig ønskede at blive sygeplejerske, så syntes han, at så måtte jeg gøre det nu og forlade ham; for når han engang døde, så stod jeg jo og havde

ingenting. Det var så klogt og det var rigtigt. Det var ikke så almindeligt dengang, for der var jo så mange, der blev boende hjemme hos deres forældre og passede deres far og mor til de døde og hvad så? Jeg var meget glad for, at far sagde det, og så skyndte jeg mig at melde mig til. Men se dengang måtte man jo vente. Jeg ventede et halvt år, før der blev plads på Frederiksberg Hospital. Så kom jeg ind, og det var jo en anden tid. Vi havde elleve arbejdstimer, foruden to skoletimer om ugen og stile. Vi boede to og to sammen på elevstuerne. Vi mødte kl. seks om morgenen, men den første morgen skulle jeg først møde kl. 7,30 og så kan jeg huske de sagde til mig: „Så frk. Hansen nu går vi ind og spiser, vil De passe afdelingen." Og så ringede det jo fra tyve-sengs stuen, det var jo selvfølgelig ham nr. ti, der skulle have bækken, og jeg kunne jo nok regne ud, hvor jeg skulle stille bækkenet; men man gik jo der, og de vidste allesammen, at hun var kommet lige fra gaden, som det hed dengang. Så blev man jo stirret noget på.

Man blev sat på afdelingen uden spor forklaring. Man mødte bare op, som sagt, så var den i orden, og man skulle bare gå rundt og hjælpe med forskelligt. En af de første dage efter, at jeg var kommet, fik jeg udleveret en bakke og en saks og nogle tamponer, og så sagde de til mig: „Så frk. Hansen vil De nu gå rundt og klippe alle neglene på fødderne." Jeg begyndte på tyve-sengs stuen, men så var der en dejlig patient, han hed Mikkelsen, han var dranker – og forfærdelig sød. Han kom hen til mig og sagde: „Nu skal jeg sige Dem en ting, det kan De jo ikke klare frk.

Hansen, nu skal jeg tage alle storetæerne." Så jeg gik rundt sammen med Mikkelsen, og så fik jeg klaret tyve-sengs stuen. Hvordan det gik med de andre stuer, det må De ikke spørge mig om. – Man havde jo mange morsomme oplevelser.

En anden aften jeg kom, så var der en anden patient på fire-sengs stuen, der sagde: „Frk. Hansen, der står en hummer til Dem ude i isskabet. Den skal De spise i nat." Jo, og så delte jeg den selvfølgelig med min assistent. Så vi spiste hummer der om natten.

Hvor længe har De så fungeret som sygeplejerske?

En otte-ni år. Det blev vel knap ni år. Vi blev gift i 1931.

Og så holdt De op med at arbejde?

Ja, der var jo ingen diskussion, for dengang holdt man op. Der var slet ingen sygeplejersker, som var gifte, det kendtes slet ikke.

Var De ked af at skulle væk fra arbejdet?

Nej, det kan jeg ikke sige, jeg var. Jeg kan sige, at jeg elskede mit arbejde undtagen nattevagten, fordi jeg ikke kunne sove om dagen. Vi havde 4 uger i træk, hvor vi vågede i 11 timer. Jeg havde ikke lyst til andet end sygeplejerske, og jeg var vældig glad for mit arbejde. Jeg vil sige netop sådan en tyve-sengs stue har sine store fordele, for der er det, at når nu en ringer har man samtidig kontakt med dem alle.

Hvordan gik Deres hverdag som gift? Havde De pige ?

Piger, ja det var en fuldkommen selvfølge.

Og De fik børn?

To piger, men den ældste døde, før hun var fire år, men den anden lever og er gift og har to børn.

Var det almindeligt med kun to børn?

Nej, men vi var ret gamle, da vi blev gift, min mand var over 40, og jeg var 35.

Havde De barnepige?

Nej, vi havde kun en pige, men så havde vi en overgang en henrivende gammel kvinde, som så gerne ville gå tur med vores lille pige, da var den ældste jo død. Jeg gik selv med hende om formiddagen. Om eftermiddagen kom Bendse, og hun gik så med hende. Så hun blev luftet både formiddag og eftermiddag.

Stod De selv for den daglige husførelse?

Jeg viste pigen til rette, men sommetider kunne hun godt selv. I reglen når man fik en ny pige, kunne hun jo ikke så meget. Efterhånden har man jo nok lært flere piger op, tror jeg, men når de så kunne noget, skulle de jo giftes, eller de skulle noget andet, og så kunne man jo begynde forfra.

Sørgede De selv for indkøb?

Man havde i reglen sådan de butikker, man gik i til daglig. Man kunne også ringe, altså til urtekræmmeren, gryn, øl o. s. v. behøvede man jo ikke at se. Men grønthandleren – ja, man kunne jo godt have en, man kunne stole på; men det var nu altid meget rart at se lidt med grøntsager. Og slagteren, der havde vi i mange år en vidunderlig en på Værnedamsvej, han havde en ganske vidunderlig mestersvend. Når jeg ringede til Mikkelsen, så vidste jeg, at jeg fik 1.ste klasses kød, det kunne jeg stole på. Jeg havde aldrig set Mikkelsen,

men jeg fik 1.ste klasses kød, det kunne jeg stole på.

Hvor meget mad lavede man i den daglige husførelse ?

Ikke mere end to retter. Altid to. Og til frokost var min mand hjemme, og de første år, der var det sådan, at man altid fik en varm ret til frokost. Efter at man havde spist, så satte man sig ind i dagligstuen, og så kom pigen med kaffen og hjemmebagte kager.

Hvordan gjorde De med det økonomiske?

Det almindelige var jo at have husholdningspenge, men det har jeg aldrig haft, og jeg har aldrig brudt mig om det system, som så mange havde med husholdningspenge. De sagde: „Nu skal du bare se, det har jeg købt, for nu har jeg sparet på husholdningspengene." Så havde hun købt et eller andet tøj eller hat eller sko ,og så spiste de jo grød og sådan noget, og det system syntes jeg var så utiltalende. Det har jeg aldrig kunnet lide.

Hvad lavede De om eftermiddagen?

Åh, dengang boede der så mange pårørende, der var ældre end en selv; der var så mange, som meget gerne ville have, at man skulle besøge dem. Dels var nogle måske lidt syge, og dels var der nogle gamle. Så gik man og besøgte dem. Sommetider skulle man måske til tandlæge eller ind til byen for at prøve en kjole, man fik syet.

Fik man syet sit tøj dengang?

Ja mest. Jeg havde en meget vidunderlig dameskrædderinde, som boede lige overfor Helligåndskirken, og hun syede i grunden det meste tøj. Jeg købte ikke meget færdigt, og så havde man en god skrædder;

så kunne man selv bestemme stoffet, facon og sådan noget. Det kunne jeg bedst lide.

Hvor meget tøj havde man?

Man havde jo lang kjole, en til mindste nummer lang og en til større. Så havde man sådan en mellemkjole, og så havde man spadseredragt og en ulden kjole. Man var nødt til at have en kjole til gå bort, og der havde man både korte og lange. Måske et par af hver, korte kjoler. Så havde man f. eks. sådan en sort silkekjole, som man havde på om søndagen, det var meget almindeligt.

Hvis De skulle sammenligne garderoben med nu?

Man har meget mere nu. Når jeg tænker på, hvad vi havde som børn, når vi gik i skole. Man havde jo en skolekjole – en søndagskjole og en mellemkjole. Så havde man en mørkeblå lægget nederdel og så f. eks. en matrosbluse.

Hvor kom Deres datter i skole?

Vores datter kom i Adlers skole. Jeg var nemlig bange for, at Zahles skole havde forandret sig så meget. Den kostede jo stadig penge, og jeg var bange for, at der efterhånden var kommet så mange mennesker ind, som havde penge, men ingen kultur; og den sammensætning synes jeg altså er det værste. Fordi hun voksede op som enebarn, syntes jeg, det var bedre, hun kom sammen med både drenge og piger, og derfor satte vi hende i Adlers skole. Hun har studentereksamen derfra.

Hvordan oplevede De det, at kvinderne fik valgret?

Ok, der var jeg jo med inde at råbe, for det var i 1915, og der var jeg som sagt inde at se på dengang.

Jo, det var da udmærket. Jeg havde ikke nogen særlig kommentar til det, tror jeg ikke. Der var jo nogen, der gjorde sig så frygtelig mandhaftige med flipper og alt sådan noget, det virker jo altid latterligt. Jeg synes det er frygteligt, når en kvinde ikke vil være kvinde, det er nærmest det.

Hvordan så man på kvindebevægelsen på det tidspunkt?

I nogen tilfælde kunne man ikke lade være med at grine lidt ad dem, det må jeg sige helt ærligt. Der var jo hende frk. Alberti; hun var vist meget dygtig, men det var ikke noget, vi havde så forfærdelig meget sympati for. Det kan jeg sige.

Hvad synes De om den måde, man lever på i dag?

Jeg synes, det er i orden, når kvinderne har arbejde, når ikke det er for meget, så det går ud over børnene, for jeg synes jo bare, at det vigtigste for børn, det er da at have varme og tryghed. Det er da og bliver det vigtigste, og det synes jeg ikke, at nutidens børn får meget af.

Hvad synes De så om hele den situation, som landet befinder sig i?

Jeg synes, der er så uhyre stor utilfredshed med sådan, som forholdene er. Man vil have lavet alt om. Det, det gælder om, er at bevare den frihed, vi har og ikke styrte det hele om. For vi har nemlig frihed.

Hvad synes De om alt det, der er sket af ændringer i kvindens stilling?

Jeg tror, kvinden skal passe på med ikke at gå for vidt. Fordi jeg tror, at hun måske sætter noget af det meget værdifulde overstyr.

Det værdifulde er det familielivet?

Ja, alt det smukke i familielivet. Og jeg er i høj grad modstander af den måde, hvorpå kvinden vil være og behandles ligesom manden. Jeg synes en kvinde først og fremmest skal være sig selv. Og det at man skal være sig selv, synes jeg gælder i alle livets forhold.

Hvordan er en kvinde det?

Det ved hun vist bedst selv, og er man kvinde, synes jeg, man skal være det fuldt og helt.

Hansine

Jeg er vokset op i Esbjerg, men kom til København i 1916; da var jeg tyve år. Jeg blev gift i 1917. Det var en meget vanskelig tid at få lejlighed. Men jeg var så heldig at stå i en forretning og høre at der blev en lejlighed ledig. Men der var bare den lille ting ved det, at så skulle vi tage en gårdmandsplads, det var sådan en slags vicevært, for at få den. Men det gjorde den store forskel, at så kom vi til at bo husfrit og fik 30 kroner om måneden. For de 30 kroner skulle jeg vaske seks trapper fra femte sal til kælder, de to var hvidskurede, pudse 24 fag vinduer om måneden og tænde og slukke på trapperne om morgenen og aftenen. Min mand skulle feje gård, gade, trapper, kloakker og ellers, hvad der var af forefaldende arbejde. Han var skomager og arbejdede hos en tilskærer, det var også indenfor skomageriet. Jeg havde også forskellige pladser med rengøring og hjælp i huset og så pudsede jeg rammer for Gl. Strand. Der gik jeg ud med barnevogn, for det var noget vi fik meget hurtigt, den første af børnene. Næ, vi havde den første, da vi kom. Jeg fik ham, da vi havde været fem måneder i København. Jeg kendte Torben, min mand fra Esbjerg.

Men hvad lavede du før, hvor mange år gik du i skole?

Syv år. Jeg blev konfirmeret d. 2. oktober, og egent-

lig skulle jeg være blevet i skolen til april, men så slap jeg det halve år. Den 3. oktober begyndte jeg at arbejde ude, flyttede hjemmefra med mit Habengut. Jeg fik en plads i huset, hos nogle bekendte af min far og mor. Et sted, hvor jeg havde det godt og lærte noget. Der var jeg vel en halvandet års tid, til jeg var godt femten år. Så ville jeg et andet sted hen, for der fik jeg kun otte kroner om måneden. Så kom jeg et sted, hvor jeg fik femten. Det var på rådhuset, hos arrestforvarerens. Der havde jeg tolv kontorer at holde, foruden at jeg var stuepige i privaten. Det var kakkelovne altsammen, de fyrede i. Jo, jo, du kan tro, at jeg var bange for at være alene hjemme, for arrestanterne gik jeg jo også op med mad til, lukkede klappen op og alt det der. Der var jeg et par år.

Syntes du, at det var et strengt arbejde?

Nej, jeg syntes, at det var dejligt. Alene det at være hjemmefra og have sit eget værelse. – Altså forstår du, det gjorde underværker, at jeg kunne gå op alene og lukke min dør. Vi var vant til at ligge så mange i soveværelset. Kan du ikke se det?

Hvad med de penge, du tjente?

De blev hentet – til at begynde med. Der, hvor jeg havde otte kroner om måneden, blev de hentet, og så fik jeg ti øre til et vindsel stoppegarn, så jeg kunne stoppe mine strømper. Men da jeg kom i de andre pladser, fik jeg selv lov at bestemme med pengene. Mine små søskende de fik så en hat og dit og dat, for de ville gerne være pæne, og de var så stolte, når jeg kom hjem og satte papilotter i håret, og vi skulle i biografen og alt det her. Men ellers købte jeg sko og

handsker, jeg var helt pjattet med sko og handsker. Ellers kom jeg kun i Kristelig forening for unge kvinder, der brugte jeg ingen penge. Om aftenen, når jeg gik, så så de, hvor langt jeg var kommet på mit hæklетøj, og så når jeg kom hjem, hvor meget jeg havde hæklet. Jeg skulle jo være flittig.

Hvad lavede man der?

Salmesang og bønner – ja, og så ikke andet. Jo, det kunne ske, at vi fik en lille historie. I den plads, jeg var, forlangte de, at jeg skulle gå der, de var indremissionske. Så jeg læste i min bibel hver aften, inden jeg gik i seng. Det lærte jeg i min første plads. Den lå på min kommode, og jeg læste et kapitel hver aften – og så til sidst kunne jeg skam lide det, det kan du stole på, at jeg kunne. Jeg var ellers ikke indremissionsk opdraget – alt andet. Far ville ikke engang med i kirken den dag, jeg blev konfirmeret, så kan du regne det ud – ikke tale om. Han havde jo set så meget til det oppe på landet. Der var de så indremissionske og så overtroiske, så det var frygteligt; så det ville han ikke have noget at gøre med.

Var den kristelige forening den eneste adspredelse, der var?

Ja, jeg kom aldrig i biografen – jo, en eneste gang mens jeg var der. Men jeg var i teatret en gang med datteren – det glemmer jeg aldrig – ih, du store kineser! Det var flot. Men så var jeg altså i kristelig forening en bunke gange – det er derfor, jeg er blevet så rar. Men så kom jeg i ungdomsloge. Mine forældre stod i logen, og så blev jeg meldt ind, og det var noget helt andet. Der var jo møder og ting og sager. Og så

var der bal, og det fik jeg lov til, når far og mor sad på bænken og passede på, at jeg ikke dansede moderne, for det var jo syndigt. Man måtte ikke danse tango – nej, nej, rundt, værsgo' – og de sad jo og holdt øje med mig hele tiden. Men så fandt jeg sgu selv ud af det efterhånden.

Du har gået i skole i syv år og har så i øvrigt været i huset ikke? Var det så fuldkommen selvfølgeligt at komme i huset?

Ja, for jeg var jo ellers i en forretning. Men min far ville have, at jeg skulle ud og lære at „bestille noget". Det kalder de jo at bestille noget, det at komme i huset. Det er ud og lære at lave en gryde mad. Og det kom jeg. Og jeg var forskellige steder, hvor jeg var glad for at være.

Når du ser tilbage på din ungdomstid som jo kunne lyde streng for os andre, hvordan står den så for dig?

Dejlig. Ja, det var dejligt, men den var bare for kort. For fra begyndelsen havde jeg aldrig tænkt mig, at jeg ville giftes. For at sige det rent ud. For det var ikke mig, når jeg så mine veninder, nej, du kan tro, du skal ikke giftes. Men da jeg så traf Torben, så var det jo sket.

Hvorfor ville du ikke giftes?

Fordi det interesserede mig ikke at blive bundet. Det havde jeg slet ikke tænkt på; jeg syntes, at jeg skulle være en fri fugl. Men det blev jo ikke så længe, at jeg var fri fugl.

Var der ikke nogen piger, du kendte, der havde tænkt på at få en uddannelse?

Nej, det brugtes overhovedet ikke. Det der med at

jeg var vild med at lære engelsk og sådan noget, det var noget helt specielt. Jeg var nærmest halvtosset. Men jeg måtte jo heller ikke arbejde på fabrik. Der var jo ellers mange fabrikker i Esbjerg dengang, men da blev det ikke regnet for pænt at være på fabrik. Det var en „fabrikspige", og det var ..., nej, uha, fabrikspige, det kunne aldrig gå. Hvad der så var i vejen med det, det ved jeg ikke. For jeg kunne godt have tænkt mig sådan et job fra syv til fire, hvad? – i stedet for det andet fra seks morgen til ti aften, og sikke penge, man kunne have tjent.

Hvordan traf du Torben?

Ja, det gik meget mærkeligt til. Det var en søndag, jeg gik tur med min veninde op ad Kongensgade. Så møder vi ham; da er han lige kommet hjem fra København, hvor han havde arbejdet et par år. Så præsenterede hun os for hinanden, og med det samme kunne jeg så godt lide ham. Da vi skiltes, sagde hun: „Ham skal du passe på, for han er en rigtig skørtejæger." Ja, tænkte jeg, det passer sikkert, men jeg sagde ikke noget til hende. Et par dage efter mødte jeg ham, og så kaldte han på mig: „Frøken Nielsen, kan De ikke kende mig?" „Næ," sagde jeg, „det kan jeg ikke." Det kunne jeg jo godt. „Kan De ikke huske, at frøken Vest præsenterede mig for Dem?" „Jo, nu tror jeg forresten godt, at jeg kan huske det." „Hvad skal De lave i aften?" Det vidste jeg ikke rigtigt. Om jeg ikke ville med på Palads Hotel, der var bal. Ja, det vidste jeg ikke rigtig. „Ja, men hvis De kommer op på Centralhotellet først, der skal jeg møde en af mine kammerater og hans pige, så kan vi to par følges ad

derop?" Nå, ja, det lød jo meget godt. Og sådan gik det til. Det var i 1916, da jeg var tyve år. Så skulle han rejse til København igen, men så opdagede jeg jo dether her, at der var noget galt. „Det tør jeg slet ikke sige derhjemme, overhovedet ikke, jeg blir smidt ud med fuld musik," sagde jeg. Ja, så ville han rejse derover i forvejen og få noget arbejde, og så ville han skrive efter mig.

Sagde du derhjemme, at du var gravid?

Er du tovlig! Nej, det kan du rigtignok tro, at jeg ikke sagde. Jeg blev nemlig smidt ud inden. Men det vil jeg ikke så gerne sige, for hvis det kommer frem.

Nå – jeg kom altså en aften for sent hjem, jeg skulle altid være hjemme klokken ti. Jeg gik ligeså stille, hvis de skulle være vågne, og jeg tog ligeså forsigtigt i dørhåndtaget – for jeg var blevet lukket ude en gang. Da blev lyset tændt over mine forældres seng, og så sagde min far sådan: „Godaften frøken Nielsen, hvor kommer De fra?" „Jeg har været til bal." Ja, han skulle fandme ikke have nogen til at råbe svigerfar efter sig, for han var ikke mere svigerfar til ham end ...," og han begyndte at himle op. „Men i morgen, når jeg kommer hjem til frokost, så er frøkenen ude af døren med sit Habengut, og så skal du ikke bryde dig om at sætte dine ben her mere!" Når jeg ikke kunne overholde tidspunkterne, så kunne jeg flytte. Nå, tænkte jeg, det går nok over til i morgen. Jeg er aldrig kommet så hurtigt op ved vækkeuret, som den morgen, jeg kom ud af kassen. „Næ, bliv bare liggende" – mor lukkede døren op – „du skal ikke anstrenge dig, men inden klokken otte er du ude ad døren, at du ved det!"

Nå, tænkte jeg, det er nok alvor, så må jeg hellere se at komme op og få pakket. Mens jeg stod og tog billederne ned over kommoden, gik døren op. Der kommer min far hjem før tiden og han ser mig. Så fik jeg først en bagvendt på den ene side, og så fik jeg en på den anden side, og så sagde han: Ud!"

Havde du plads da?

Nej, jeg var jo i forretningen hos dem da. Jeg havde en veninde, der var blevet gift tre dage før, og hende gik jeg om til. Hun boede lige overfor, hvor Torben havde arbejde. Så sagde jeg: „Anne Marie, kan jeg ikke være hos dig et par dage, til jeg får tænkt mig om, for jeg er blevet smidt ud hjemmefra?" Nå, var han nu tosset igen. „Du kan være her så længe, du vil." Så gik jeg over og fortalte Torben det. Da havde han bestemt, at han ville rejse en af dagene. „Men så må du jo hellere komme derover." „Noget helt andet er, at jeg er ikke rigtig stolt af situationen," for sådan og sådan, „mine blødninger, de er altså blevet væk o. s. v." „Har du fortalt det?" „Nej, nej, det tør jeg da ikke fortælle." Så rejste han. Dagen efter kom min søster ned og skulle bede mig om at komme hjem, min far ville tale med mig. Jeg kom hjem i middagsstunden, han sad ved bordenden her, og så sagde han: „Jeg har hørt noget om, at du skal rejse til København. Hvad skal du derover efter?" „Bestille noget." „Har du nogen penge?" „Ja." „Hvor mange?" Det ville jeg ikke svare på. Nå men her var rejsepenge; hvis jeg skulle fortryde det, så kunne jeg komme hjem igen. „Nej tak," sagde jeg, „jeg skal ikke have nogen rejsepenge." „Farvel." „Farvel," sagde jeg, og så gik jeg.

Hvordan tog du det selv, da du opdagede, at du var gravid. Prøvede du at få det fjernet?

Ja, jeg kan huske, at det første, jeg tog, var rødvin med safran i; det smagte jo ad H .. til. Så prøvede jeg på at æde lidt grøn sæbe, men det var ikke til at få ned. Men så købte jeg et termometer og hældte det her kviksølv ud og åd det. Det hjalp heller ikke. Så var der ikke noget at gøre. Så måtte det jo blive, som det var. Jeg var slet ikke bange for selve fødslen, for jeg havde ingen idé om, hvordan det gik til, overhovedet ikke.

Du havde aldrig hørt noget om det?

Nej, aldrig. Vi blev holdt udenfor alting derhjemme. Jeg vidste ingenting. Den eneste seksualundervisning, jeg fik hjemmefra, var da jeg kom hjemmefra den første gang, så sagde min mor: „En ting vil jeg sige dig, kys aldrig en mand, for kys det er nøglen til – ja, jeg siger ikke hvad." Det var den seksualundervisning jeg fik, så det blev jeg jo mægtig klog af.

Hvad gjorde du så, da du stod i København?

Ja, Torben blev jo lang i hovedet, da han så mig. Han havde ikke fået arbejde endnu, men boede på et værelse med en ven i Blågårdsgade. Så siger han: „Hvad nu, jeg har jo ikke noget arbejde?" „Nej, men jeg skal nok skaffe arbejde inden aften," sagde jeg. Så gik vi ind på sådan en lille bodega ved banen og drak morgenkaffe, og jeg købte en avis og begyndte så at finde rundt i København. Ja, jeg vil nødig fortælle, hvad jeg gik igennem dengang, for det var ikke småting. Hm – ja, jeg lejede mig først ind på højskolehjemmet på Nørrevold. For jeg ville da ikke bo ... næ,

det gør man ikke sådan noget. Så sidder jeg dernede i restauranten om morgenen og drikker min kaffe, og da hører jeg, at de mangler en buffetjomfru – og det havde jeg været i Esbjerg. Hun var løbet derfra, hende den anden, men jeg havde ikke mistanke til, hvorfor hun var løbet – man var jo sådan lidt blåøjet, når man kom derovre fra. Jeg tager altså den plads. Men hold da helt op, det var fra asken i ilden, det var noget af det mest forfærdelige. Jeg skulle dele værelse med tre andre piger, og de brugte af mit tøj, de tog af det rene i kufferten, og strygejern, spritapparat og alt tog de og brugte af, så jeg havde ikke noget for mig selv. Det kunne jeg ikke holde ud.

Så købte jeg en avis igen og søgte en anden plads. Det var ude ved Gl. Strand. Da jeg så kom derop og havde fået aftalt det hele, skulle jeg se mit værelse. Der var stablet kul langs hele væggen ved siden af min seng. Det var ikke rigtig noget for mig. Der ville jeg ikke begynde. Men hun, det var en ældre dame, beholdt anbefalingen. Jeg sagde så til min veninde: „Du er nødt til at skaffe mig den, for jeg må finde mig en anden plads." „Jamen så må du køre til Hillerød for mig, for der vil jeg ikke ud mere – og hente min kuffert." Og der kommer jeg ud med en røverhistorie med, at hendes far var syg og alt det her. De var sure over, at hun blev væk, så de ville ikke hjælpe mig. Hvordan jeg kom ned ad den snoede trappe med den her mægtige kurvekuffert, det ved jeg ikke. Men jeg ved, hvordan jeg kom ned ad de tre trin på hovedtrappen, for der fik jeg et skub, så jeg røg ned. Jeg fik den så slæbt hen til banen og sendt.

Jeg skulle så hen og se på en anden plads – og hold da op, den var endnu værre. Det var noget af det mest forfærdelige. Men jeg tog den, for jeg havde ingen steder at være. Jeg begyndte så dagen efter. Det var hos en med stanglorgnet og tilbehør – ih. Nå, men ikke desto mindre, så var der jo nogen gode sider ved pladsen, selv om hun var en tosset kælling, det var hun; hun var ikke rigtig klog. For det første havde hun renlighedsvanvid, og så var hun ikke til at gøre tilpas i nogen retninger, men jeg blev nødt til at blive der. Hun kunne ikke se, at jeg var gravid, for jeg købte et korset, som jeg snørede mig i hver morgen. Det måtte jo ikke ses, så kunne jeg ingen plads få.

Der var vel ikke noget med læge og helbredsundersøgelse og sådan noget?

Nej, nej, det kan du tro, at der ikke var. Eller hjælp til noget. Jeg havde kun mig selv. Når jeg gik alene på gaderne – åh, jeg har gået inde ved Søerne nogle gange ... nå men ...

Hjalp Torben dig ikke?

Ja, han var da altid sød og rar og sådan. Han lovede også hver uge, at i denne uge ville jeg få så og så meget, som vi kunne lægge fra til når jeg skulle føde, og hvis der kom en lejlighed. Men det blev ikke til noget.

Så en dag får jeg brev hjemme fra mor, at jeg skulle komme ind til Wivex og møde en dame, en af deres bekendte, for hun havde en besked til mig. Det var lige på min fridag, så jeg tog derind og mødte hende, og så kom hun med den besked til mig, at de havde på fornemmelsen, at der var noget galt? Det var rigtigt. „Ja

det er der," sagde jeg. „Nå, så skulle jeg hilse fra din far og mor og sige, at så kan du godt skyde en hvid pind efter dem," og jeg skulle ikke bryde mig om at sætte mine ben i hjemmet mere, hvis jeg kom hjem med et uægte barn. Bagefter gik jeg op til Torben, og så siger han: „Jeg synes, at du er så tavs i dag, hvad er der i vejen?" „Der er ikke noget i vejen." „Har du fået brev hjemmefra?" „Ja, det har jeg." „Må jeg se det brev." „Jeg har det ikke med." „Skal jeg finde det?" Så tog han min taske og lukkede op og så brevet. Hold da op, du kan tro at han fik fat i pennen. Og han skrev til dem, om aldrig det var overgået finere familier end deres, for han havde hørt noget om, at det skete for de bedste familier. Ja, hvis du vidste, hvad han skrev. Men der gik tre år før jeg dristede mig hjem.

Havde du slet ingen kontakt med dem?

Jeg skrev jo, jeg kunne ikke lade være, og mine søskende skrev til mig også. Men da jeg så havde fået drengen ...

Vil du godt fortælle lidt om, hvordan det gik til?

Ja, det var frygteligt. Torben tjente en familie, dem her tilskærer Madsens. Der skulle vi til fødselsdag d. 10. december. Jeg var jo snøret godt, der var ikke nogen, der kunne se noget. De blev så sådan indtaget i mig, de kunne godt lide mig, jeg ved ikke hvorfor. Men det kunne de altså, og de inviterede os til at komme der juleaften. Hende med stanglorgnetten, som jeg var hos, hun skulle ud og rejse i julen og hun spurgte mig, om jeg havde et sted, jeg kunne være i julen – det var før, vi var hos Madsens. Nej, det havde jeg

ikke. Nej, det var selvfølgelig kedeligt nok, men hun ville gerne, hvis jeg ville fernisere alle gulvene i huset – det lå i tre etager – så det kunne stå og tørre, mens de var væk, og gøre grundigt rent over det hele og alle planterne og det der. Det lovede jeg, det skulle jeg nok gøre. Alle de her gulve fik jeg så ferniseret mellem jul og nytår, og der var så fint. Men jeg havde ikke sat på plads, det når jeg nok, tænkte jeg. De kom først hjem den anden eller tredie januar. Nytårsaften skulle vi være hos Madsens. Det var sådan en livlig familie, de sang og var så glade. Den gamle Madsen, han var omkring 80, ville absolut danse med mig. Men der var jo det, at jeg kunne ikke trække vejret ret, så jeg prøvede at undgå det. Men da vi så skulle gå, så blev jeg pludselig dårlig. Så siger fru Madsen: „Det kan ikke nytte noget, at deres forlovede går hjem og ligger der alene, for hun har det ikke godt." Da havde jeg fortalt hende det her. Så blev vi enige om, at jeg skulle gå hen og melde mig til Rigshospitalet lige efter helligdagene. „Men hun må hellere blive her i nat." „Ja, vi skal til bal i morgen, så kommer jeg og henter hende," sagde Torben. Nå, men jeg kom i seng, og jeg havde det – ih, jeg havde det – jeg vidste slet ikke, hvad det var. Jeg kunne ikke tænke mig, at det var veerne, for det var jo seks uger for tidligt. Jeg drømte ikke om, at det var det.

Men kunne man da ikke se det?

Nej, det kunne man ikke. Du kan tro jeg forundrer mig, når jeg ser, hvordan de unge, de kan give los. Jeg ville ønske, at jeg kunne have gjort det, men det kunne jeg ikke. Nå, men så næste morgen siger jeg til fru

Madsen: „Jeg kan ikke forstå, jeg har det sådan og sådan." „Ja, det lyder jo ikke godt," sagde hun. Om aftenen, da Torben kom for at hente mig til bal, sagde hun: „Nej, jeg synes, at vi hellere skulle få bud efter lægen." „Hvad?" „Ja, Deres forlovede har det ikke godt." Han ringede så her og der, men der var jo ikke en læge at få nytårsdag. „Ved De, hvad De så skal? De skal sende bud efter jordmoderen. Hun kan ihvertfald sige, hvad der er i vejen. For det der det går altså ikke." Og de får fat på jordmoderen, og hun fik smøget ærmerne op, og det gik stærkt. „Hvor skal patienten være, for det er lige oppe over," siger hun. „Ja, hun er altså ikke meldt til nogen steder." „Så kan det ikke nytte at sende hende derind. Kan hun være her?" „Ja," sagde Madsen, „hun kan få min seng." Den stod i den ene ende af butikken, og der var ingen rigtig dør ind til stuen. Der sad de inde, mens jeg fødte! Der gik et par dage. Så kommer Torbens vens pige Marie op: „Nå, du var ikke med til bal forleden, hvad?" „Næ, jeg ligger her, det er da klart." „Nej, men det var Torben, og jeg dansede med ham hele aftenen." Jeg var jo dum nok til at tro på det. Da jeg så var begyndt at komme lidt op og ville gå ud og skolde nogle bleer, så tog jeg en kedel fra kakkelovnen og når lige hen til vasken. Så falder jeg bagover og besvimer. Det var fordi hun havde sagt det til mig, det kunne jeg ikke tage. Da de bar mig ind, var de blodige på hænderne, mændene, det var rendt igennem det hele. Torben ville have at vide, hvad der var i vejen, og så fortalte fru Madsen det. Nu havde han aldrig kendt noget så ondskabsfuldt, det passede slet ikke. Han havde ingen

steder været, det kunne da vennen bevidne.

Jeg måtte jo have noget arbejde, så snart jeg kom op, for jeg kunne jo ikke lide at tage tilbage i pladsen. Der var en fabrik i nærheden, hvor de lavede kludesko, og der kunne jeg tjene en dagløn, så det var jo ikke så tosset. Jeg havde ikke været der en halv dag, før jeg kunne høre, at de allesammen vidste besked med mig. Hende Marie arbejdede der også. Så gik jeg hjem, og de sporede mig med blod hele vejen hjem, sådan blødte jeg. „Hvad er der dog i vejen?" sagde fru Madsen; hun passede drengen imens. „Hun har fortalt det derovre, der kan jeg slet ikke være." De blev rasende på hende, hun måtte ikke komme der mere.

Så blev Madsens smidt ud af deres lejlighed; de havde ikke betalt husleje, og jeg kom hen til en familie, de kendte. De ville tage drengen i pleje, og så skulle jeg lave mad og tage nogen på kost og kunne så få min egen kost gratis. Hun skulle have femten kroner om måneden for at passe drengen. Jeg kunne ellers godt selv have passet ham, mens jeg gik der. Men det ville hun, for hun ville have pengene.

Ja, det var min start –. Jeg tror ikke, jeg skal blive ved længere, for jeg kan ikke snuppe mere.

Nå, men så fik vi denneher lejlighed, som jeg fortalte om i begyndelsen, hvor vi var vicevært. Der gik så ikke ret lang tid, så blev jeg gravid igen, og det blev med to. Det var lidt af en overraskelse. Inden jeg var fyldt 22 år, havde jeg så tre børn. Men glade for ungerne, det var vi, og jeg beholdt pladserne heldigvis. Ja, hvordan jeg bar mig ad, det må du ikke spørge mig om.

Kort efter at tvillingerne var født, fik vi den spanske syge. Min mand havde først haft det, og så blir jeg jo smittet. Hele sengen hoppede med mig. Så tilkaldte de lægen. „Ja, hun er meget medtaget, der er ikke meget håb," fik jeg at vide, at han havde sagt. Det blev værre og værre, og jeg lå sådan med armene, for brysterne de var jo fyldt med mælk. Så snakkede de sammen om, min mand og min niece, om de ikke skulle lægge tvillingerne til, det kunne måske få feberen ned. „Jamen, hvad hvis de bliver smittet?" „Hvis hun går væk, så må hun næsten hellere tage dem med sig." Tænk – for hvad skulle han gøre med dem?

Nå, men skæbnen ville det ikke sådan – de kom op og fik bryst og feberen faldt så gradvist, og jeg kom op. Så kunne jeg begynde igen på trapperne.

Når du fortæller alt det her, så undrer jeg mig over at du kunne stå model til alt det. Kan du forklare det?

Ja, det må være noget der ligger i mig. Jeg har haft så mange kræfter, og så har jeg jo været en jernstærk natur. Og så var jeg jo ... jo, og så havde jeg ambitioner. Jeg ville ikke lade mig knække.

Ambitioner i retning af hvad?

Jeg regnede jo med, at vi skulle have det rigtig flot. Ved du hvad, jeg brændende ønskede mig? Ene kobberplatter til at hænge på væggene. Jeg er så glad for at jeg aldrig fik det – og bornholmerur og amagerhylde. Ja, sådan havde jeg det altså. Det skulle være kobberplatter, der skulle pudses hver ugedag. Om det så var sømmene i køkkenet, så skulle de sgu pudses. Sådan skulle det være. Næ, jeg ville opad, aldrig nedad.

Efter fem år, da vi skulle have Anna, byttede vi lejlighed med en jernbanemand. Vi fik en dejlig ny lejlighed til 42 kroner om måneden. Senere flyttede vi op i en treværelses. Da betalte vi 70 kroner om måneden, og familien troede at vi var blevet åndssvage, at betale så meget i husleje. Men da havde vi fået det godt. Jeg behøvede ikke at arbejde mere. Min mand blev formand på en skotøjsfabrik og fik en fast løn på 110 kr. om ugen. Det var meget flot. De kaldte os for herskabet nede i stuen. Det var i 1923, og vi havde det faktisk godt i alle de år, også da Jens blev født i 1929. Men så begyndte vi en skotøjsfabrik for os selv. Det skulle vi aldrig have gjort, der satte vi mange penge til. Men så fik vi prøvet det.

Da mistede vi en stor pige. Det tog meget på os – nej, jeg tror ikke at vi skal snakke om det. – Der var mange mennesker der mistede børn af difteritis, men det døde hun ikke af. Alle dem, hun lå ved siden af, det var difteritis. De vidste jo ikke rigtig noget middel dengang. Næ, hun havde såmænd været til fødselsdag hos en skolekammerat. Der havde hun fået et slag i maven, en knytnæve, og det blir hun pludselig syg af og kommer hjem. Jeg kunne ikke forstå, hvad der var i vejen. Så lå hun hjemme nogle dage, lægen havde vi hver dag. Vi kunne ikke forstå det, for hun havde aldrig fejlet noget. Så til sidst kom hun på hospitalet, og der opdagede de, at hun havde galoperende tuberkulose. Det var brudt ud ved det slag, hun havde fået i maven. „Der har været et sygt sted," sagde professoren, „og når man har et dårligt sted, så står det altid for stød." Hun fik guldkuren, men det var noget gan-

ske nyt dengang. Det var det sidste, de prøvede på hende. Der var ikke noget at gøre. I løbet af seks uger var hun væk. Hun var godt ni år.

Hvordan var forholdet mellem dig og din mand. Var det jævnbyrdigt?

Ja, jeg tror, at det var så jævnbyrdigt, som det kunne blive. Jeg tror faktisk ikke, at det kunne blive stort anderledes – ikke, hvis man ville have husfred – det må jeg hellere føje til. Jeg følte jo, at jeg ikke lige skulle sige min mening altid. Vi havde ikke de samme meninger i alting jo – og så tav jeg stille, så vi ikke kom op at skændes. For det brugte man ikke dengang, det skulle børnene ikke høre på. Ja, hvis man virkelig ville leve uden at mundhugges, så havde vi det ideelt, for så tav jeg gerne stille.

Hjalp han til med noget i huset, eller med børnene?

Ja, han snakkede med børnene og legede med dem. Men sådan noget med at lægge ble på – nej. Hvis man havde spurgt en mand dengang, om han ville det – de ville jo have troet at man var åndssvag. Nej, han hjalp ikke med noget i huset. Det var der ingen, der gjorde dengang.

Følte du dig ikke nogle gange som den opvartende?

Nej, slet ikke – nej. Men ved du, hvad jeg følte? – At jeg kunne. Og han var stolt af det. Han inviterede sine venner med hjem at spise. „Du kan tro, at min kone kan lave mad." Det ved jeg, at han har sagt til dem. „Kom med hjem og se. Du kan tro, at hun kan bestille noget."

Og det var nok til dig?

Ja, det var nok til mig. Jeg var meget stolt af, at han

sagde det.

Ja, hvad han var flink til, det var det med pengene. Han gjorde aldrig vrøvl. Aldrig – hvor flad den end var nede i skuffen, jeg var lige ved at få splinter i fingrene, når jeg skulle ud og købe ind – aldrig kunne han finde på at sige: „Har du nu brugt så mange penge?" Han vidste, at jeg brugte ikke flere, end jeg skulle. Han brugte ingen penge på sig selv. Men når jeg nu havde fået pengene fredag aften, så sagde han lørdag morgen: „Jeg kunne vel ikke lige låne en tier, for jeg skal have ren kittel og cigaretter?" Det her med at låne en tier, den var god, for jeg fik dem jo ikke igen. Men jeg fik alt, hvad han kunne undvære, og det var meget værd. For det var jo meget almindeligt at mænd gik på værtshus, men det gjorde han aldrig.

Men hvor var han glad for børnene. Det var børnene både først og sidst. De blev fotograferet både forfra og bagfra. Hver søndag, når han gik tur med dem, så kom han hjem med sådan et kanonfotografi.

Ja, og så var vi jo på fælleden 1. maj. Ja, det kan du rigtignok regne med. Og det med hele familien, og mad og kaffe og det hele. Jo, det skulle vi – og børnene med, og de struttede med flæser og sager, jo-jo, jo-jo. Og pinsedag, da skulle vi altid i pinseskrud. Man skulle have nyt tøj til pinse. Længe før jeg begyndte forårsrengøringen syede jeg børnenes tøj, og det kom i en stor firkantet papæske, som blev sat væk. Når jeg så var færdig med hovedrengøring, så blev alt strøget, så det var parat til pinse. Det var med flæser både på bukserne og skørterne og kjolerne. Og drengene i hvidt tøj og blå sømandskrave og silkesløjfe – jo, jo, kom

bare ikke her.

Nu havde I jo fire børn. Kan du fortælle mig, hvad man gjorde for ikke at få børn dengang?

Jo, der kom en læge hertil på et vist tidspunkt. Da var Anna spæd, og vi ønskede ikke at få flere børn. Så gik jeg ud til ham, og jeg husker tydeligt, at jeg trak min hat langt ned i panden, da jeg sad der i venteværelset. Og da han bad mig lægge mig op på en taburet eller sådan noget – ja, jeg ved ikke, hvad jeg kunne have gjort. Jeg ved ikke, hvad jeg havde tænkt mig i det hele taget. Jeg kunne da nok regne ud, at hvis jeg skulle have et pessar – for det var jo det, jeg skulle have – ja, så måtte han jo se mig da. Det var frygteligt. Nå, men jeg fik det her sat op, og når det så var rigtigt, så skulle man have en jordmoder til at komme og sætte det op hver måned. Men jeg ville ikke have nogen; det var jeg for sirlig og sippet til. Jeg tog det selv ud, forstår du; men det tog jo noget af – øhm, hvad skal man sige – når man først skal til at gøre de forberedende hug ikke? som man siger. Men jeg tog det ud hver gang og satte det i et glas vand, som vi havde stående sådan højt oppe i badeværelset. Og da havde jeg engang gået hen og fået sat det forkert op, så det skubbede sig, og vi fik det i hovedet. Men ellers var det jo manden, der brugte noget; det var det almindelige dengang, men det var min mand ikke meget for, og så måtte jeg jo.

Sig mig, sad et pessar ellers en hel måned?

Ja, det skulle det, når det var rigtigt. Jordmoderen kom hver måned og satte det op. Det så jeg jo, hvor jeg boede, at hun kom med denneher taske på. Så

tænkte jeg: „Hvad skal hun her hvert øjeblik?" – Så skulle hun jo rundt og sætte dem op sådan. Det var vel en aftale, de havde; det kostede fire kroner at få sat den op. Ja, det kostede jo også noget at få den, den dims. Det var meget uhygiejnisk. Men der var noget om – jeg kan ikke rigtig huske det – men det var ligesom, at det ikke var helt lovligt til at begynde med. Men det blev da sådan, at lægens adresse blev sådan for enhver. Ham lægen var jeg bange for, han var så uhyggelig.

Var det noget kvinderne snakkede om indbyrdes?

Næ, man snakkede ikke sådan om det. Jo, når det var gået galt, så var det jo, hvad der kunne hjælpe. Det var utroligt, hvad de bildte en ind. Det eneste, de ikke kunne få mig til, det var alligevel at æde grøn sæbe. Men ellers, hvad var det de fandt på? Rødvin med safran i, springe ned fra køkkenbordet, varme og kolde fodbade, og jeg ved ikke hvad – og der var ikke spor af det, der hjalp – ikke spor. Nej, der var kun indgreb, der hjalp –.

Kendte I eksempler på, at det skete?

Ork ja, masser. Det var meget udbredt. Men der skulle man jo gå stille med dørene, for det var ulovligt – uha, uha.

Men det har du aldrig selv villet?

Det ved jeg ikke. Nej – een ulovlig – den anden kom af sig selv. Da vidste jeg faktisk ikke, at jeg var gravid.

Den „ulovlige", den illegale abort, hvor fik du den henne?

Hjemme. Jeg fik en til at gøre det. Jeg havde en bekendt, som havde en søster, og denne søster havde en

veninde, som havde prøvet at gøre det ved mange forskellige – og hun, hun hjalp altså.

Hvad gjorde De?

Ja, de stikker hul på livmoderen med en sprøjte med vand. Og så aborterede man, hvis man var heldig. Der skulle held til også. Men hvor var jeg bange. Ja – så kom jeg på hospitalet bagefter. Jeg turde ikke andet.

Hvordan reagerede man på hospitalet?

Ja, der var man temmelig – aggressiv dengang, nu er det vist ikke sådan. Jeg lod som om, det var kommet af sig selv. Det ved jeg ikke, om de troede på. Det tror jeg ikke, at de gjorde.

Men de pressede ikke for at få oplysninger?

Nej, det turde de ikke. De kunne jo komme i fængsel for det. Der var så meget, man kunne risikere.

Men alligevel ville du?

Ja, for jeg syntes, at det var håbløst. Der havde jeg fået fire. Det syntes jeg var nok.

Hvordan reagerede din mand på sådan noget?

Han kunne ikke lide det, det kunne han ikke. Men jeg var ikke bitter på ham. Men det kunne godt være – sådan bagefter – at man syntes, at nu turde man ikke mere. Man var angst. Næ, det var ikke det bare sjov altid. Når det er sådan, at man hver gang tænker på, nu sker der noget igen, så kan man hurtigt sige, hvor er fornøjelsen henne? Er det ikke rigtigt? Uha, jeg håber at du skærer noget af det fra. Ja, jeg kan godt fortælle dig, at en fødsel er intet at regne ved siden af det andet, og det varer længe, før man kommer over det.

Var din mand ellers vanskelig på nogen måde?

Ja, man kan godt sige, at han var vanskelig på den måde, han var overfølsom; han havde nemlig en meget trist barndom. Jeg vidste, hvad der var sket med hans far dengang. Det var jeg bange for skulle ske med ham også. Men ellers var han såmænd – nej, jeg ved ikke rigtig. Ja, hvis jeg gik byærinder, så så han på klokken, når jeg kom igen. Men hvis jeg skulle ud og hjælpe børnene – med rengøring eller med at passe børnene, så gjorde det ikke noget. Det skulle bare ikke være, at jeg selv havde noget ud af det. Jeg skulle helst heller ikke gå på arbejde. Det var æreskrænkende for ham. Han ville være sikker på, at jeg var her, i hjemmet.

Det er som om, når du taler om det nu, så synes du egentlig, at han var lidt streng. Men det syntes du vel ikke dengang?

Nej, jeg var stolt af, at jeg kunne dengang, det var en selvfølge. Nu bagefter – hvis jeg havde været lige så næsvis, som jeg er nu, så havde det fået en anden lyd. Ja, næsvis, det er jeg blevet af tiden. Det er jo en helt anden tid. Men når jeg tænker tilbage, så tænker jeg ikke: „Gud, hvor har du haft det strengt." Næ, men jeg tænker: „Hvor kunne du overkomme det." Jo, jeg har haft et godt liv. Jeg ville ikke bytte mit liv om, det skal jeg love dig for. Og jeg holdt umådelig meget af min mand.

Synes du at det er gået frem eller tilbage for os, for denne generation?

Jeg ved ikke rigtig, hvad jeg skal sige til det. Næ, jeg synes ikke, at det er gået tilbage. Men alligevel synes jeg, at I går glip af så meget, som vi andre havde.

Jeg tror nok at vi var mere tilfredse end I unge er i dag. Nu, når vi sidder sammen vi ældre derovre i E. G. V., så taler vi om tiden før og tiden, der er nu, og vi er enige om, at så godt som vi har det i dag, så godt har vi aldrig haft det. Jeg købte nu en mørbrad forleden til 22 kroner. Det ville man aldrig have gjort før. Men så tog jeg lige spidserne i dag, og så deler jeg det andet til to dage, så der blir til tre dage. Men så fik jeg til gengæld havregrød i går og ingenting i forgårs. Det er slet ikke for det, for jeg har det ikke småt, men jeg kan ikke vænne mig til det. Jeg beholder mine gamle vaner.

Henriette

Jeg er født i Maribo i 1898. Jeg havde et par ganske dejlige forældre og havde det pragtfuldt. Vi boede i Maribo i nærheden af en skov, og dengang kunne man jo som barn gå frit hen og lege i skoven og vi tilbragte masser af tid i skoven med at plukke blomster, så jeg havde en ganske dejlig barndom. Jeg var enebarn og har egentlig aldrig savnet søskende før nu, jeg er blevet alene – kan jeg godt sige – i 1952. Da var mine børn blevet så store – de havde så travlt med deres eget –så jeg kunne godt have tænkt mig at have et par søskende – men det gik alligevel.

Hvorfor var De enebarn?

Ja, fordi min mor – jeg tror de var ti søskende – og hun havde altid lovet sig selv, at når hun blev gift engang, så ville hun ikke have så mange børn. Men så ville min far jo have mig, og jeg har haft det vidunderligt hos mine forældre.

Jeg kom i betalingsskole, det var ikke så almindeligt dengang. Først gik jeg i sådan en pogeskole, hed det jo. Men jeg kunne faktisk læse, det havde jeg lært – jeg sad derhjemme, og så spurgte jeg, hvad det var og sådan – så jeg kunne faktisk læse – så det var kun meget kort tid, jeg gik i den skole. Ja, faktisk var jeg ret dygtig, det må jeg sige – og jeg var meget ærekær, jeg syntes altid, det var så synd for mine forældre, hvis

ikke de skulle have glæde af mig.

Min mor var hjemmegående. Hun har aldrig nogensinde været ude – men det på den måde, at hun sad og syede for en forretning. Hun sad og lagde frakker op og syede skjorter og undertøj. Min far var smed, så han – ja, han tjente 17 kr. om ugen – det var ikke så meget. Jeg er såmænd aldrig blevet forkælet, for når jeg kom hjem fra skole, så kan det nok være, at jeg måtte tage fat. Ja, det har jo kun været til det bedste. Jo, så skal jeg love for, at jeg blev sat i trit. Jeg kunne også godt lide det – det var ikke derfor ...

Min far var altså smedemester ude på Maribo sukkerfabrik. Men han var ikke nogen robust natur, så han holdt meget tidligt op med at arbejde, det var for strengt arbejde. Jeg tænker så tit endnu med vemod, hver anden søndag arbejdede de jo i roekampagnen, når roerne kom ind på fabrikken – nede på Lolland er der jo så meget med sukkerroer – så skulle maskinerne jo gå, og så stod min far derude. Jeg var sommetider ude og besøge ham, og så stod han i den brændende varme smedje – solen brændte på smedjen, der hvor han stod. Jeg har så tit haft ondt af ham, så når jeg tænker tilbage, kan jeg blive helt vemodig. Men de havde det vældig godt, de har skam aldrig lidt nød.

Jeg var i pogeskole i et år, men det blev jeg ked af. Der var nogle piger, jeg ikke kunne lide; de var rigtig væmmelige overfor mig, og så endte det med, at min mor gik op og sagde, at så skulle jeg ikke – for jeg *kunne* jo læse – og så skulle jeg sidde med de andre og hjælpe dem med at læse – det syntes hun ikke, jeg skulle. Jeg var da en 7-8 år.

Så kom jeg i noget, der hed underskolen de første fem år. Så blev der bygget en realskole i Maribo, og der har jeg så gået og taget realeksamen. Det var lidt ualmindeligt dengang. Jeg kan huske, der var en pige, der sagde til mig, om jeg nu var lærerinde, da jeg havde taget min realeksamen. De fleste gik ud efter 7. klasse; men vi var alligevel nogle stykker, der fortsatte.

Man lærte dengang, at man skulle være ung pige i huset, for jeg vidste jo ikke rigtig, hvad jeg skulle. Realeksamen er jo ingen uddannelse. Så søgte de en ung pige til at læse med børnene ude på landet – en landmandsfamilie. Der var jeg ½ års tid. Men så syntes min mor, at der var ingen mening i, at jeg skulle gå derude og skrubbe og vaske. Så stod der en stilling ledig i avisen oppe på noget, der hed byfogedkontoret. Hun gik op og spurgte, og så blev der sagt, at jeg godt kunne få den plads.

Da var jeg efterhånden en 17-18 år. Jeg var der to år og havde det ærlig talt vældig godt. Men så så jeg en dag i avisen – krigen begyndte jo i 1914 – at de søgte en dame på et kontor, der hed amtskontoret, det var sådan et krigskontor, hvor de dirigerede korn fra det ene lager til det andet. Den plads fik jeg så til den svimlende sum af 25 kr. om måneden.

Senere kom jeg på kontor i Nykøbing. Der kendte jeg ikke nogen, så jeg sad og arbejdede over, så jeg havde så mange penge. I Nykøbing var jeg vel en 3-4 år, og så blev jeg så gift. Ja, jeg lærte min mand at kende på pensionatet, jeg boede på pensionat, øhm, vi var forlovet et par års tid – han boede også på pensionatet. Så tog vi hjem til Maribo et halvt års tid, og så

fik vi en lejlighed i Nykøbing. Dengang var det også svært at få lejlighed – det har jo været under krigen fra 1914-18.

Men der havde jeg det ærlig talt udmærket. Men så blev vi jo så gift og boede i Nykøbing i 12 år og fik to børn. Min mand var repræsentant. Han rejste for et lokalfirma i Nykøbing – sådan en gammel uldjyde, der hed Jens Andersen. Han solgte til Sydsjælland og Møn og Lolland-Falster, på landpladserne. Men en skønne dag så døde han, Jens Andersen. Så var min mand så heldig at komme ind i et dejligt firma fra Herning. Men så skulle vi jo flytte, og vi flyttede op til Sjælland, til Roskilde, og der har jeg jo så altså boet siden.

Så var det, at min mand døde i 1952 – af en blodprop. Så stod jeg der og havde hverken det ene eller det andet.

Var De holdt op med at arbejde, da De blev gift?

Ja.

Ville De selv det?

Jah – nej, nej, jeg ville godt selv have haft noget, men det ville min mand *slet* ikke høre tale om, fordi det var ydmygende at hans kone skulle tjene noget. Nej, *det* gik ikke. Sådan var tiderne alligevel dengang. Det kunne jo ikke nytte noget, at man så sur ud.

Jeg fik to børn, og da den store var 11 og drengen var 9, fik jeg den yngste. Men de var jo voksne, da min mand døde i 1952, og der stod jeg uden spor – jeg havde intet. Da var jeg så heldig at komme på civildommerkontoret her i Roskilde. Der var jeg i 10 år og har haft det *dejligt*. Jeg sad ved dokumenterne, pantebrevene, skøderne o. s. v. – det ordnede jeg, og jeg var

jo ganske vist 52 år, det var jo ikke lige nemt lige at ryge ind i det der, når man har været fra det. Men det var jo faktisk det samme som i Maribo på byfogedkontoret. Men jeg var der i 10 år (i Roskilde) og havde det *pragtfuldt.*

Efterhånden var jeg så blevet 62 – ikke for det, de ringede efter mig, om jeg ville komme op og hjælpe dem, da jeg var rejst derfra. Men så syntes jeg, jeg ville være lidt god ved mig selv, for jeg har altid gået og troet at jeg døde snart – ha, det har jeg altså ikke gjort. Næh, jeg har ikke været meget syg, men har bare gået og haft den idé – og så syntes jeg, at jeg ville være lidt god ved mig selv det sidste stykke tid.

Var De så glad for at gå hjemme på det tidspunkt?

Åhr, ja, nu var jeg jo efterhånden blevet 62 år. Jeg har altid haft så mange interesser, så jeg har befundet mig godt ved det – men jeg var glad for de 10 år, jeg var deroppe. Jeg ved ikke, hvad jeg skulle have gjort – for at sidde hjemme og trille tommelfingre på en lille enkepension ...

Hvordan var omgangsformerne mellem de to køn, da De var ung?

Min mor var meget – hun holdt sig meget for sig selv. Man brugte meget dengang om søndagen at leje en vogn og så køre ud til de forskellige slotte, men min far og mor, de var ikke så selskabelige som de andre, så vi tog alene af sted. Vi tog til Knuthenborg og Oreby og sejlede over til Bogø.

Men jeg har altså hele mit liv været plaget så frygtelig af migræne. Det har faktisk gjort, at jeg ikke har haft det så godt. Altid at have migræneanfald, det er

ikke så morsomt – men hvad, nu er jeg jo blevet kureret for det – men i gamle dage ... Til sidst havde jeg tabt mig tyve pund – jeg var på kontoret dengang – og jeg kunne ikke forstå det, at jeg ikke kunne spise noget, jeg var i det hele taget så elendig. Jeg tog før en indsprøjtning i døgnet, indsprøjtningerne tog anfaldet, men da jeg kom op på kontoret tog jeg to. Alt hvad der hed dokumenter, det kom, når klokken var to – og så kom sagføreren og det *skulle* i dagbogen – jeg *skulle* have det ind, og det gjorde mig så frygtelig nervøs, der skulle jo sættes gebyr på, og når man er 52-53 år, så siver det jo ikke ind med gebyr og alt det her. Så hver eneste dag oppe på kontoret tog jeg en indsprøjtning, når klokken var to, så skulle jeg jo klare hjernen, så det var strengt – det var meget strengt. Men så kommer der en ny læge, og han kurerede mig fuldstændigt. Da jeg så begyndte at komme under hans behandling, jeg fik nogle forskellige piller, forresten også Stesolid, De ved, det er det samme, som narkomanerne får – tænk, så siger han til mig: „Nu går De hjem, og så lader De være med at tage indsprøjtning i aften." Så sagde jeg: „Det tror jeg ikke, jeg kan." „Prøv," sagde han – og tænk, jeg har ikke taget dem siden, og nu er det en 16-17 år siden.

Havde De kendt nogen andre, før De traf Deres mand?

Joh, som jeg sagde før, mine forældre boede jo der på Bangshavevej, der var vejen ned til skoven. Det var en lystskov, og der dansede vi, som alle andre unge mennesker – og fik lov til det – så frit. Men der var jo ikke det her med altså – alt det intime – det kendte

man jo *slet* ikke dengang, det var der ikke noget med. Det var ludere og sådan nogen, det holdt vi os langt, langt fra. Men der *var* nogen af dem, ja, det var ikke så få. Nu kom jeg sammen med en ung pige; vi var vist stærkt veninder, og de havde en ung pige, og der hørte vi de forskellige unge mennesker ... Så dem holdt vi os langt fra. Jeg synes, der var mere moral dengang.

Hvad mener De om fri abort og om den seksuelle frihed, man har nu?

Det synes jeg er *ud*mærket. Jeg synes ikke, der skal fødes børn, der ikke er velkomne, jeg synes, det er synd. Det er min store overbevisning. Den seksuelle frigørelse – joh, det har jeg sådan vænnet mig til, det må jeg sige. Jeg har det jo ind på livet fra mine børnebørn. Selvfølgelig synes jeg jo ikke om det, men det kan jo ikke nytte noget, om jeg synes om det, de gør det jo alligevel. Det ene barnebarn, hun er forlovet, og han bor ude hos dem, og det foregår sådan helt ... Og så ved jeg snart ikke, om ikke hellere de må have en fast i stedet for at de skal gå fra den ene til den anden. Jeg holder lige meget af dem for det, og kritiserer dem ikke, når de kommer.

Hvordan fordelte De arbejdet i Deres eget hjem?

Ja, jeg gjorde det derhjemme – ikke fordi han var såmænd flink nok til at hjælpe, han elskede at lave mad – men når jeg nu gik hjemme; vi boede i en 3½ værelses lejlighed, og når jeg nu ikke havde andet, så kunne jeg jo nemt ordne det, så det skulle han altså ikke. Men selvfølgelig er det en fejl, min søn har heller ikke rigtig ... det var pigerne, der måtte hjælpe. Men ikke for det, der har såmænd ikke været så meget at

hjælpe med. Jeg har altid været så rask og stærk – bortset fra mine hovedpineanfald, så har jeg sagtens kunnet ordne det selv. Jeg kan huske hver dag, når vi havde spist, min store datter, når hun kom fra kontoret, så tørrede hun af for mig. Det var alt, hvad hun lavede. Hvad skulle jeg selv lave? Jeg var der hele dagen, så noget skulle jeg jo foretage mig – jeg har altid været meget aktiv.

Synes De det er godt, at kvinder arbejder mere ude nu?

Ja, jeg ved ikke, hvad jeg skal sige. Jeg synes jo faktisk, at det er bedst, at de blev hjemme hos deres børn. Men jeg synes, at samfundet har ordnet det sådan for os alle sammen, at de unge koner, de er nødt til at have noget at bestille, når de skal betale de svimlende høje huslejer.

Kunne faderen ikke blive hjemme?

Æhm, nej, det synes jeg altså ikke. Jeg synes, at en mor – det er ligesom – nej, jeg ville *nødig* have undværet det med mine børn. Jeg tror, at en mor kommer sine børn nærmere end en far.

Ville en far ikke have godt af det?

Jo, det ville han måske nok; men jeg tror alligevel, at han er mere overfladisk – det var min mand da.

Var det ikke fordi, han ikke prøvede det?

Jo, det kan selvfølgelig godt være. Jeg synes altså at ... Jeg har altid været så glad, fordi mine piger har kunnet gå derhjemme, så længe børnene var små. Men nu arbejder de jo alle tre; men det er også noget andet, nu er børnene jo voksne og store. Men jeg synes, at den glæde jeg har haft ved at passe mine børn, den

ville jeg nødig have undværet. Jeg ville have været ulykkelig, hvis jeg skulle have været ud. Jeg synes ikke med de erfaringer, jeg har haft med min mand og min søn og svigersønner – nej, der synes jeg altså ikke, at de havde været egnet til det.

Dengang min mand døde, var børnene jo voksne allesammen, så er det jo ingen sag, og jeg havde såmænd kun godt af at komme ud.

Havde De som helt ung nogle bestemte forestillinger om, noget De ville være? Om uddannelse. Ville De f. eks. giftes?

Ja, faktisk faldt det sådan, ja, det tror jeg nok.

Havde De lyst til at få flere børn selv?

Nej, jeg var ulykkelig, da jeg skulle have nummer tre. Jeg ville have det væk, og jeg rendte fra den ene læge til den anden, fordi jeg havde denneher frygtelige migræne, og jeg var så slem til at tabe noget og slå i stykker; det er som om, når man har de her migræneanfald, at der er noget med hjernen, der fungerer sådan, at man ikke kan koncentrere sig rigtig – så jeg var *så* ked af det. Jeg har også engang tabt hende på gulvet.

Jeg syntes også, at verden var fuld nok af børn. Jeg synes ikke, at der skal flere ind i verden, når man har gjort sin borgerpligt. Nu havde jeg prøvet det med to, så ville jeg ikke have nummer tre. Men jeg fik det alligevel, og jeg har aldrig været så glad for nogen. Da min mand døde der i 1952, var hun jo hjemme, hun var 17-18 år. Men jeg ville *meget* nødig have flere, og det var også en hel fejltagelse, at jeg fik det, da var jeg sandelig 34 år. Jeg var *meget* ked af det;

men det gik – alting det går jo alligevel.

Har De haft problemer med børnene?

Nej, aldrig. De har været så nemme, så nemme. Jeg har aldrig haft nogen problemer med dem. De har opført sig anstændigt, mere end de unge gør i dag.

Skændtes De nogensinde med Deres mand?

Ja, *det* gjorde vi så tit – ja, *det* gjorde vi. Altså, min mand havde en meget stor fejl, han var så jaloux. Altså det var ved at gøre mig vanvittig – og hvis han havde haft grund til det ... Det blev allerværst efterhånden, da han fik denneher blodprop. De sidste år var *rædselsfulde*. Han var bange for, at han skulle dø, for hvad kunne jeg så ikke finde på? Det har pint mig frygteligt, så jeg kan ikke sige, at dengang han døde, det var faktisk – det var lige ved at være en lettelse. For de sidste år var faktisk forfærdelige. Til sidst var det sådan, at han ikke var far til børnene, og man vidste ikke, hvad han fandt på.

Nej, jeg turde ingenting, og så blev jeg jo så nervøs. Han var jaloux på min mor, jeg snakkede meget med min mor, og han var jaloux på børnene – ja, altså hver har sine problemer, og det har nu været mit. Særlig de senere år, det står for mig som en mare, det var så forfærdeligt. Jeg kunne ikke få lov at gå op i byen selv, uden at han ... Det blev værre med årene, også med denneher blodprop, så går man jo alligevel og er bange. Det var det utroligste, jeg fik skyld for. Men altså oppe i himlen, der kan han altså se, at jeg ikke har giftet mig igen.

Har De aldrig tænkt på at gifte Dem igen?

Ved De hvad, når folk spørger, så siger jeg, at jeg

har aldrig haft noget tilbud – det har jeg faktisk ikke. Jeg har heller aldrig mødt nogen, jeg har kunnet tænke mig at gifte mig med. Jeg flyttede jo herud for fem år siden (i et kompleks med pensionistboliger for kvinder).

Hvad er kriteriet for at komme ind her?

At man har levet et hæderligt og ærbart liv. De fleste her er sådan, hvad man kan sige, damer, der trænger hårdt til det.

Har De nogen kontakt med de damer, der bor her?

Nej, ikke ret meget. Joh, lidt, jeg sludrer med dem og snakker med dem. Men man skal jo passe på, når man bor så nær, der kan jo så nemt komme noget, ikke? Jo, man skal passe på. Jeg har været udsat for det oppe, hvor vi boede før. Det er ikke altid lige rart. Ja, det er mange gange, når folk lærer hinanden at kende, så tror de, at de kan bestemme over en – og det er ikke altid lige rart. Det ville jeg altså ikke finde mig i. Jeg kommer sammen med vedkommende endnu, men jeg bryder mig ikke om hende. Vi besøger ikke hinanden meget her, nej, jeg har erfaring for det – nu har jeg jo altid boet i ejendom – man skal passe lidt på.

Hvad mener De om kvindebevægelsen?

Jae, jeg har jo aldrig deltaget så meget i den, og jeg tror nok, at det kommer sig af, at min mand, han har jo aldrig kunnet lide, at jeg gik hjemmefra – jo, jeg synes, det er udmærket.

Synes De at kvinder har fået det bedre?

Ja, det har de i høj grad, ja, gennemgående. Nu kan jeg jo dertil sige, at jeg jo egentlig altid har haft det

godt. Jeg har jo aldrig været underkuet i nogen retninger. Ellers så synes jeg, at det er glimrende altsammen, jeg er i det mindste godt tilfreds med tilværelsen og det hele.

Var der noget, De ville have gjort anderledes i Deres tilværelse, hvis De havde haft mulighed for det?

Næ, nej, det synes jeg faktisk ikke. Jeg synes, jeg har haft et godt liv, sådan set. De første år, jeg var gift, de gik jo med børnene – man var lykkelig, da man havde dem. Og så døde min mand, og så kom jeg på kontoret, og der havde jeg det også vidunderligt oppe, så jeg har såmænd prøvet lidt af hvert, og jeg synes egentlig, at jeg har haft det godt alle steder, hvor jeg har været.

Har De nogen familie nu på Deres egen alder?

Nej, det har jeg ikke. Min mor hun – hun havde et meget dårligt hjem, og hun har aldrig kunnet lide sine søskende, hun var så diametralt modsat dem, så derfor har vi aldrig haft noget med familien at gøre. Heller ikke med min mors forældre, dem har vi kendt sådan lidt langt ude. Min mor kunne ikke lide dem, hun har haft sådan en frygtelig dårlig barndom. De havde jo et teglværk nede ved Maribo, og der var min bedstefar bestyrer. Han var tysker, men vi har aldrig – jeg har sådan hilst på dem en enkelt gang, mine kusiner og fætre. Næ, den eneste jeg har forbindelse med, det er min mands søster. Hun bor inde på Peder Lykke centret, ellers har jeg faktisk ikke noget familie – og mange af dem man kender fra sine unge dage, de er også væk, ikke? Man bliver så gammel efterhånden, det er snart ikke så sjovt mere.

Sofie

Vi havde en gammel firelænget gård, og den har min far arbejdet med og hans far. Der er jo meget at lave i sådan en gård. Den lå i Vestjylland. Det en husmor skal lave der – ja, der var meget for min mor. Hun skulle alt muligt. Hun skulle selv slagte grise, lam eller får, det skulle jo saltes og henkoges – og hun skulle arbejde med i alt ude. Når hun var ude og malke, så gik jeg sådan frem og tilbage ved lyren. Så er der en søster, som er tre år yngre end mig, hun sad i en foderkasse, for hun var kun et år gammel, så jeg har ikke været mere end tre-fire år. De to, der var ældre end mig, de har jo altid været i skole eller også ude og hjælpe far – det ved jeg ikke – dem kan jeg ikke huske noget om fra dengang. Jeg gik så med et lille krus i hånden, og når jeg var tørstig, så gav jeg det over til min mor, og så malkede hun den jo, og så fik jeg nymalket mælk. Det er nok derfor jeg er blevet så stor og kraftig.

Nu er jeg nummer tre, og der kom seks bagefter; ja, vi var ni. Der er død en. Vi har ellers været levende lige op til for en fire år siden. Den yngste er 72. Der var to drenge, ja det var jo en dreng, der døde – og så seks piger. Jeg kan huske engang, der var en fremmed mand, der sagde til min far: „Det bliver drøjt for dig, når du skal til at gøre sognebryllup med sådan en flok

piger, du har."

Havde I folk på gården?

Nej, vi havde ikke. Ja, der var jo nok engang, vi var små, der havde de en fjorddreng, som vi kaldte det – for en sommer. Næh, vi skulle sandelig bestille noget. Da jeg var seks, kunne jeg malke to køer.

Vi gik i skole – vi skulle kunne læse, når vi kom i skole – vi gik hver dag om vinteren, og om sommeren gik vi tre dage om ugen. Man kunne jo ligeså godt have ladet det være. For der var jo så tit nogen af dem, der var ude at tjene – når de fik dem sat i skolen – faldt de jo i søvn. Det var tit læreren lod dem sidde og sove, han kunne jo se, de trængte til det.

Hvor længe gik du i skole?

Åh, en 6-8 år – indtil jeg blev konfirmeret.

Havde du lyst til at gå længere i skole?

Det var der slet ikke tanke for. Ja, dengang ville jeg ellers gerne have været kontorassistent. Min ene søster ville have læst, men det var der ikke penge til. Da jeg var 17 år og så, at mange fik cykler, så gik jeg hjem til min far og spurgte ham, om jeg ikke måtte få en cykel. „Joh, hvis du kommer med nogle penge, så skal jeg snart skaffe dig en cykel," sagde han. Så gik jeg hjem til manden, hvor jeg tjente og sagde til ham, om jeg måtte få nogle penge af min løn. „Næ-æhm, nej nej, jeg har ingen penge." Så blev jeg gal i hovedet. Jeg sagde ingenting, men sagde til mig selv: „Nu kan I stole på, at Sofie skal nok få sin cykel!" Så gik jeg lige udensogns. Jeg vidste om en købmand, som solgte cykler. Jeg fortalte ham hvordan og hvorledes – „men jeg kan ikke betale den inden første

november, når jeg får min løn," sagde jeg, „men så skal du også få dem." Han fik at vide, hvor jeg var fra, men det fik min far jo ikke at vide. Ja, så kom jeg jo hjem med cyklen. Jeg gik jo bagom. Min mor var i køkkenet, og jeg sagde: „Prøv at se, jeg har fået en cykel." „Du kan jo prøve og gå ind og snakke med ham," sagde hun. Og han sad inde i stuen, og så ville han jo skælde ud. „Det skal du slet ikke bryde dig om, for jeg skal nok få min cykel betalt." Det lo min far godt nok ad, og så var der heller ingenting at bemærke. Da havde jeg fået lært at cykle, for en karl, jeg tjente sammen med, havde en, og den havde jeg lov at lære på.

Var der forskel på, hvad drengene og pigerne lavede i dit hjem?

Nej, ikke inde – og ude der kom vi jo til noget allesammen. Drengene de skulle ligeså godt strikke og stoppe, som vi skulle. Men da jeg var ni år, kom jeg ud at tjene på en lille ejendom, hvor de havde tre køer, som jeg skulle passe. Jeg skulle muge ved dem og malke dem. Jeg boede derude. Det var ikke så kort at gå, når jeg skulle hjem, dér helt ude fra klitten og til mit hjem.

Jeg fik 10 kroner for en sommer; det var da store penge, og så fik jeg en krone eller sådan, det de kaldte fæstepenge, der hvor det bliver bestemt, at man skal komme. Det var et par ældre folk; de havde et par piger, de var døde af halssyge. Dengang blev der ikke sådan hentet doktor.

Hvad er halssyge?

Jah, det ..., de må jo have haft noget ondt i halsen.

Og så havde de får; de var ude i klitten. Dem skulle jeg ud og flytte en to-tre gange om dagen.

Der var jo gulv i stuen; men det var ikke ferniseret gulv, så vi strøede sand på, det her fine hvide sand ude fra klitten. Det havde vi også i mit hjem i mange år. Jeg tænker folk gik ind med deres træsko; så fejede vi det om morgenen og strøede det så pænt. Vi havde et helt læs hjemme, og når der så skulle gøres rigtig rent, så skulle gulvet jo skures. Men i køkkenet var der stengulv.

Var du ked af at komme ud at tjene?

Nej, vi *skulle* jo bestille noget. Men jeg ville gerne hjem da. Det, der var værst, var at vi skulle spise af ét fad. Det havde vi ikke gjort hjemme i mange år. Dér var jeg to somre, og fra den tid af var jeg hjemme, indtil jeg var 17 år. Da var det først jeg kom rigtig ud at tjene på en gård med mange køer.

Da jeg havde været der et år, kom jeg til at tjene i præstegården. Konen var ikke andet end halvandet år ældre end jeg. Der var en lille pige, da jeg kom, og året efter kom der to. Jeg skulle følge med til alt i marken og malke en halv snes dyr tre gange om dagen, og vaske, og gøre rent og slagte. Ja, jeg skulle slagte en kalv, men så sagde jeg nej. Det ville jeg ikke, det havde jeg sagt, dengang jeg blev fæstet. „Hvis I byder mig det, så render jeg af pladsen," sagde jeg. Så blev jeg fri. „Når I har slået den ihjel, så kan jeg ordne den, men ikke tage den af æ liv."

Da bestilte en noget for sin løn. Dengang jeg flyttede fra præstegården, så min ryg sådan ud; jeg var en hel flitsbue, sådan havde jeg slidt der. Jeg skulle også ar-

bejde i tørvemose, grave tørv ud. Når jeg så kom hjem og sad og pev, så måtte jeg tage mit søndagstøj på, for det andet var vådt og beskidt. Vi havde jo ikke en halv snes kjoler. Der var jeg i to år. Første år fik jeg 200 kroner og andet år 250.

Så var jeg hjemme en vinter, og året efter kom jeg på højskole. Det var præsten, der ordnede det. De søgte om understøttelse, men når jeg havde tjent 250 kroner, så kunne der ikke blive lov til understøttelse. Der skulle spares, der var ikke noget at gå i byen og drikke kaffe af. Min far gav os 50 kroner hver, når vi ville på højskole; det var jo en hoben penge. Jeg var på Vinstrup ved Svendborg. Der var jeg tre måneder.

Var du glad for at være på højskole?

Ja, jeg har forbindelse med dem endnu, jeg får et brev hvert år til jul. Jeg har forbindelse med min højskoleveninde, men nu er hun kommet på alderdomshjem, så er det jo ikke sådan. Åh-ja, det var skønt at være ved skolen.

Så kom jeg i en plads der på Fyn, ved Kerteminde, hos en lærer. Konen hun var så – ja, hun var velbegavet, men det var galt med hendes nerver – åh, ja. Men da jeg var kommet hjem derfra, ventede de dem en lille, og så sendte de bud efter mig, for det kunne ikke ske, uden at jeg kom derover. Jeg tog så derover en kort tid. Men da var det så galt med hendes nerver, da den lille var født. Jeg passede den lille både dag og nat. Hun ville følge med alt, hvad jeg bestilte; og sommetider kaldte hun mig ind til hendes seng, så ville hun have mig til at bede for sig og sådan. Det er jo ikke nemt for en ung pige. Men hendes lille pige

passede jeg og blev ved at følge så længe, så længe. Det er vel ikke andet end fire år siden, jeg har været derovre. Da jeg så var blevet gift, kunne jeg ikke forstå, at der ikke var kommet brev til min fødselsdag. „Åh," tænkte jeg, „det går nok, så kommer det til jul." Men der kom ingenting til jul. „Så, nu er det ikke godt derovre." Så da vi lige var kommet over de første helligdage, skrev jeg et langt brev derover; og så fik jeg brev fra datteren: „Min mor hun gik i brønden på Mikkelsdag, men vi tyktes ikke, vi kunne skrive om det," men nu da jeg selv anede det, så skulle jeg også have det at vide. Ja det var et skønt hjem, når hun (moderen) var rask. Jeg var der to somre. Men det andet år fik jeg min mor til at skrive derover at jeg skulle hjem; det var ikke, fordi jeg skulle, men det var for at få mig derfra, for jeg kunne ikke *holde* til det. Det er strengt med sådan en syge.

Hvor mødte du din mand?

Ham har jeg mødt i Ringkøbing. Da tjente jeg ved en smed. Så en dag siger fruen: „Du kan komme op til Lise i aften – Lise det var den ny pige – og vi har fået en ny svend, det kan være, han kan komme ind og få kaffe. Nå, ja, det var ikke mig imod, og – det blev ham, der blev min mand. Ja, han var smed. Vi var vist forlovet i tre år. Så fik vi en lille lejlighed; nu var brylluppet bestemt. Så var det vi købte forretning i Søndervig. Der var vi kun i fire år, og så flyttede vi herover. Her har vi arbejdet lige ved 50 år. Jeg hjalp også i værkstedet, og jeg havde regnskabet. Dagen før nummer tre blev født, varmede jeg vognringe ude i tørven. Der stod så sådan nogle mænd: „Skal vi ikke

tage ved?" Men jeg vidste jo, hvordan jeg skulle; de var ikke kendt med det, de tyktes jo det var sjov. Da var man rask og stærk.

Vi fik fire børn, to drenge og to piger. Jeg var ikke rask, dengang vi flyttede herover, jeg kunne ikke bestille noget. Det hus, vi kom ind i, ja det var så – så møgbeskidt. Der havde været nogle unge mennesker – og det var sådan med mus.

Hvorfor var du ikke rask?

Åh, det var galt med mit liv (underlivet). Og den ældste han var fire år og den næste tre, og den tredie var ikke et år gammel, da vi kom. Min søster kom og gjorde rent; ja, hun havde sådan et stort jern, som hun måtte skrabe skidtet af med. Vandet i brønden var helt gult, for de havde smidt asken ud ad bagdøren, ud over risten.

Så fik vi en svend; han boede jo og spiste inde ved os. Men vi havde altså så fire rollinger; den ældste var fem, og den yngste var lige kommet. Der var jo noget at lave, men så kunne man jo tage den ene og slå til den anden med – for at klare sig.

Men sikken et bryllup, vi havde. Jeg var den første af flokken, der holdt bryllup. Jeg tror, der var firs med den dag, og så *gik* vi til bryllup, til kirken. Jeg kan huske, at præsten var der til frokost, og at, da præstefolkene rejste sig fra frokost, da kyssede de hverandre. Det syntes jeg var noget grove noget.

Havde du kendt andre før du blev gift?

Ja, det havde jeg; jeg havde kendt en, en sømand. Men det var på højskolen – og så passede det ikke.

Hvem, din far og mor?

Nej, det passede ikke *mig* da. Nej det kunne vi selv ... – næh, så var det færdigt.

Ja, vi har såmænd haft det godt min mand og jeg. Han var god til at hjælpe. Børnene voksede til og kom i skole. Den ældste han var ikke så skrap i skolen. Men pigen hun var dygtig. Da hun kom ind i anden klasse til læreren, så roste han hende jo sådan. Det måtte han ikke have gjort. De andre var så grimme ved hende. Ja, der var en af hendes veninder, hun havde nær flået håret af hende, da de gik hjem, for hun var jo misundelig. En dag sagde han til Tove: „Min ven, kan du ikke gå rundt og hjælpe de andre," for hun skrev jo så pænt, „så skal du få en 25-øre." Men den ældste fik så meget klø i skolen; læreren han slog sådan. Der var en på mejeriet, han kunne ikke klare sig mod vores den ældste, når de var hjemme – og så tog han jo hævn, når de var i skolen. Så når der skete noget, så var det jo altid Søren, vores ældste, der havde gjort det. Ja, han kom hjem en dag – han var helt ukendelig fordi læreren havde slået ham, og han vidste ikke, hvad han havde gjort det for.

Gjorde I noget ved det?

Ja, en dag kørte min mand til doktoren med ham og fik ham undersøgt – og så sendte doktoren ham ned til provsten. Men provsten og læreren de havde siddet på skolebænk sammen, så de var jo så gode venner. Han sagde til læreren, at han skulle gå op til os; og han kom der en dag og gik så ind til min mand i værkstedet. Han skulle lige være kommet ind til *mig* – så skulle han nok have fået – jeg var ikke ræd for læreren. For Søren var ingen slem dreng; for var han det,

så havde han jo selv været ude om det. Han var ikke så dygtig i skolen som pigen, men det kan vi jo ikke selv bestemme. Vi kan jo ikke sende evner med dem.

Hvad blev dine børn så?

Ja, den yngste han blev altså smed; Søren ville til landbruget. Tove havde sådan anlæg for at sy. Såsnart hun havde en stump tøj, så kunne hun sy små kjoler. Nu syr hun for en stor forretning – sådan laver om.

Så skulle den yngste, Jens, i skole, og det gik også godt nok. Men det var nu ikke så godt inde ved degnen, for der var jo kunster i ham; han havde en kammerat, og han var ikke bedre, men ham var læreren så grim ved. For små drenge dengang havde jo aldrig været andet end i en balje i deres mors køkken; og når læreren kom i tanker om, at de skulle ned og bade i søen, så *skulle* de med. Så sejlede han ud, og så trak han tøjet af dem, og så smed han dem ned i vandet. Mange børn turde ikke gå i skole bare for det. Ja, han smed dem bare ud; det var hans måde at behandle børnene på.

Hvornår flyttede du herover i det ny hus?

Ja, det var jo synd for min mand, at han ikke fik lov at komme herover. Han døde pludselig derovre. Det blir 13 år nu til vinter. Det var hjertet; han havde været syg de sidste tre år, havde været på sygehuset; men han var død, da de bar ham ind da. Vi havde haft tid til at tænke på det, men skubber vi ikke altid sådan noget fra os? Han var 75, da han døde.

Jeg boede så ved værkstedet en halvandet års tid, efter at min mand var død. Men så byggede Jens det her hus til mig, det er hans hus. Her har jeg så boet i

11 år. Det er nemt at holde sådan et nyt hus, men derovre havde jeg en dejlig udsigt, det har jeg ikke her. Vi kunne jo næsten se helt hen til Kirkegade, se hvad der foregik.

Holdt du mere af det gamle hus?

Ja, dér var jo landevejen; og jeg passede tank, jeg passede forretning, ja, det savner jeg. Der kom mange mennesker, som kendte mig, og så snakkede vi. Ja – det *var* så skønt. Og rutebilen holdt der mange gange. Nu sidder jeg her, jeg kender jo ingen, jeg kender jo ikke børnene, jeg sidder ene her – ja, jeg savner landevejen.

Dagmar

Jeg er født d. 14. 6. 1900 på Christianshavn i Brogade 5, men jeg blev der kun, til jeg var ét år. Så flyttede vi til Østerbro til noget, der hedder Livjægergade nu. Først boede vi i stuen, og senere boede vi på anden sal. Min far var grosserer i manufaktur, altså i hvidevarer, men det var sådan op og ned med ham. Han var faktisk af en meget velhavende familie; han var gammelsproglig student, og han var meget flittig og pligtopfyldende som handelsmand. Men hjertet det var helt andre steder – han var faktisk akademiker. Min morfar var geheimekonferensråd og professor i jura, og vi følte os meget fine. Det kan jeg lige så godt fortælle, for det gjorde vi, for det syntes vi var noget af det fineste i verden, man kunne være. Vi kom en gang om måneden allesammen inde hos morfar. Han havde altså ti børn, så der kom gerne en 40 stykker ad gangen den første søndag i måneden. Det var sjovt, og vi børn sad ude i gangen, og vi morede os vidunderligt derude. Og når min mor skulle i byen om formiddagen, parkerede hun mig hos morfar og mormor inde i Vendersgade, og jeg var vældig glad for mormor. Men hun døde, da jeg var fire år, og mor græd forfærdeligt, for hun skulle have min bror, og nu fik mormor aldrig den dreng at se. For det var jo altsammen sådan, det *skulle* være en dreng. De fik tre piger først, og *nu* skulle den-

ne her dreng komme, og så *kom* han også virkelig. Jeg var selv nummer tre i søskendeflokken; de to ældste var med tretten måneders mellemrum, syv og seks år ældre end jeg; og så var der en pause ned til mig, og så igen en pause fra mig og til min bror. Min mor var 34, tror jeg, da hun fik min bror. Dengang da jeg skulle fødes, da købte de lyseblå ting og champagne, og så var jeg *kun* en pige – det fik jeg *altid* at vide. „Så var du kun en pige, men så kom jo heldigvis Carsten."

Lagde dine forældre meget vægt på, om det var en dreng eller en pige, eller var det fordi der var tre piger i forvejen?

Jeg tror faktisk, det var fordi, de *skulle* have en dreng, det tror jeg bestemt det var. Jeg led meget af det, man senere kaldte penismisundelse. Og en pige måtte ikke lege med mig, fordi jeg gik og sagde uartige ting. Jeg gik og regnede ud, hvordan man kunne *lave* en, når man nu ikke *havde* den. Og det havde jeg fortalt hende. Jeg satte én af pap på min dukke, men det var meget uartigt dengang at gøre det.

Hvordan var forholdet mellem drenge og piger dengang?

Vi gik ikke i skole sammen, men vi legede sammen; jeg havde en fætter, der var to år ældre, og vi to legede *meget* sammen. Han blev senere skuespiller; allerede dengang havde han teater, og vi var hans skuespillerinder og blev meget strengt dresseret til at spille komedie. Og så kom der nogen ned i kælderen og så os spille komedie – *det* var drenge og piger sammen. Vi boede lige ved Blindeinstituttet, og der sad vi da også drenge og piger sammen – der var en legeplads

med en stor gynge lige som en charabanc. Vi legede røvere og soldater, vi havde huler, og vi gik fra Classensgade over til Kastelsvej over cykelskurtage og plankeværk. Det havde jeg altså lov til.

Blev din bror behandlet anderledes end jer piger?

Han var lidt af et lille skravl, og han selv synes, han er blevet ondt behandlet og har haft en frygtelig barndom – når han sådan rigtig udbreder sig. Han kom i skole, og han blev tævet af de andre drenge. Hans far var meget, meget ældre og lå og snakkede gammeldags med ham. Så i skolen klarede han sig ikke. Men så sendte de ham til Sorø Akademi for at få en dreng ud af ham, og der har han altså heller ikke haft det rart. Min kusines mand havde været klassekammerat med ham; når de var sammen, fortalte de om, hvor rædsomt de havde haft det på Sorø Akademi. Men det sjove var, at de snakkede aldrig om andet.

Havde du som barn nogen forpligtelser i hjemmet?

Nej. For det meste af tiden havde vi to piger og så en kone engang imellem, som kom og hjalp med at gøre rent, og så en karl inde fra lageret, som kom og bankede tæpper og alt sådan noget. Og det betød, at jeg måtte bruge al min tid til at lege i – der var ikke nogen krav om at hjælpe til.

Følte du dig nært knyttet til dine forældre?

Ja! Det gjorde jeg! Jeg kan huske engang, far og mor var ude, og hun havde været gal i hovedet, da hun tog afsted, over et eller andet jeg havde lavet. Og jeg *havde* altså ikke ro i sjælen – jeg lå vågen, lige indtil hun kom hjem; så gik jeg ud og sagde omforladelse, og så tilgav hun mig. Jeg aner ikke nu, hvad jeg havde

gjort. Jeg kunne godt få nogle frygtelige tærsk, og det kan jeg huske, at engang sagde mor: „Man skulle tro, jeg ikke havde bestilt andet end at tærske dig." Men det må vel have gjort et sådant indtryk på mig, netop fordi det ikke var så almindeligt at hun gjorde det. Jeg fik nogle ordentlige klø engang, og jeg *aner* ikke for hvad. Jeg sad ved vindueskarmen i stueetagen, og så blev jeg ført ud, for jeg skulle altid have kløene i soveværelset eller badeværelset; jeg skulle ud ad sådan en lang „saucesvaler". Og så da jeg gik der gennem spisestuen, så stod der en kurv med vasketøj. Nu havde jeg det sådan, at når jeg blev hidsig, fik jeg næseblod. Så fik jeg næseblod ned i vasketøjet, og jeg *var* så lykkelig ... det *havde* hun godt af. Det var *pragtfuldt,* at jeg fik næseblod ned i vasketøjet, når hun skulle til at klø mig. Jeg kan slet ikke huske, hvad ... men jeg ved bare, at selv om man syntes, man elskede sin mor – det første man sagde, når man kom hjem, det var: „Er mor hjemme?" ... så syntes jeg da, at hun var en modbydelig heks sommetider, når hun ville slå mig.

Hvordan var dit forhold til dine søskende?

Ja, der var altså det, at jeg havde to storesøstre, og da min bror kom, var jeg smadderforkælet; men så kom min bror, og så var jeg fuldkommen distanceret. Da jeg blev lidt større, gik det bedre. Der var bare det ene, at jeg begyndte at spille på violin; jeg komponerede og spillede, og jeg havde det så dejligt; men så sagde de to store: „Ha! Vidunderbarnet komponerer!" og så holdt jeg op. Jeg var vel ti år dengang. Så lærte jeg at spille hos den samme lærerinde som min søster; det mest ærgerlige var, at jeg havde kun et

ønske, og det var at spille cello. Men det havde de ikke råd til, for de fik to billigere sammen hos lærerinden. Fars forretning gik jo op og ned – en gang måtte vi flytte fra den store lejlighed hen til en mindre.

Men jeg kom godt ud af det med mine søskende. Jeg har også været sådan i skolen, og da jeg blev student. Jeg har altid været sådan en slags „mæglemand" mellem de andre. For mine søstre de sloges noget så usandsynligt; den ene brækkede den andens violinbue, den ene tog den andens nye fyldepen og skrev i sine galocher med, og så tævede den anden hende. Resultatet var, at jeg blev aggressionshæmmet – for at bruge et fint ord – for jeg syntes, det var så frygteligt, at mine søstre sloges.

Vi vil gerne høre lidt om din skolegang.

Jeg gik i skole hos Ingrid Jespersen. Og der kom jeg i børnehave først, og jeg synes den dag i dag, at det var en rædselsfuld frøken vi havde. Hun satte mig udenfor døren hver dag omtrent, og så kom mor og hentede mig; så sagde hun: „Har du været uden for døren idag?" „Hvorfor vil du dog spørge, så ved du jo, at jeg må græde," svarede jeg. (Det er altså et citat fra min mor!) Men jeg gik sammen med forfatterinden Estrid Ott, og vi stod gerne uden for døren sammen. Vi fandt på at stikke fingrene i blækhuset og alt sådan noget, og jeg syntes ikke selv, jeg var så uartig; men man kedede sig jo så rædselsfuldt i de børnehaver – man fik sådan et stykke pap, hvor der var stukket huller i, der forestillede f. eks. en vandkande. Så fik man en stoppenål og noget garn, og så sad man

og syede sting rundt i hullerne. Altså, det var *så* dødkedeligt.

Var børnehaven kun for piger?

Nej, der var også drenge, skam. Men de holdt op i første klasse, og vi var så misundelige på dem, der gik på Adlers, for der gik de drenge og piger sammen. Vi syntes, det var fjollet, at vi ikke skulle gå drenge og piger sammen. Men vi gik der alle tre. Min søster blev nu taget ud af mine forældre, for de sagde: „Vi betaler ikke dyre penge for at hun skal stå ude på gangen." Hun tog altid de andres skyld på sig, fordi „de andres mor bliver så gale, eller de bliver så kede af det." Apropos en mor, der blev gal i hovedet – jeg havde en klassekammerat, som havde en kjole, hun havde arvet efter sin ældre søster – den kunne hun ikke lide. Når hendes mor var vred på hende, fik hun den kjole på i skole – så vidste vi, hvad klokken var slået, når hun havde den rædsomme kjole på. Den var måske slet ikke så slem; men det var altså en straf, når hun havde den på. Jeg gik altid i mine søstres aflagte tøj, fra jeg var helt lille, og det generede mig *overhovedet* ikke. Jeg havde en gammel sommerfrakke af min søsters, og under den havde jeg en lyserød flonelsfrakke, som kunne knappes hele vejen ned, og så et løst fór, og så skulle jeg altså først tage den ene på og så den anden på – og det generede mig ikke for to øre dengang. Jeg gik i kjoler, der var syet af deres gamle gymnastikdragter, for de havde sådanne cheviot-gymnastikdragter med læg, og det generede mig heller ikke. Jeg kan huske, da jeg var tolv år, fik jeg en kjole syet af min egen frakke; jeg havde en lilla fløjlsfrakke, og den var så dejlig, at

da den ikke mere kunne som frakke med lange ærmer, så blev den til en kjole med korte ærmer. Og jeg syntes, den var så dejlig og skøn. Men jeg har nok følt mig sikker på alle mulige andre områder, så det derfor ikke har generet mig. Men jeg havde en skolekammerat – skindet var rødhåret – nu elsker jeg rødt hår, men vi drillede hende faktisk – og hun havde en kjole, som var fuld af små sløjfer hele vejen ned, og det grinede vi ad, de små sløjfer hun havde. Så den kunne hun vist aldrig mere tage på i skole. Men hende, der havde den grimme kjole på – altså den var såmænd ikke så grim – men altså den hun fik på som en straf, hun grinede da bare selv ad det, og vi andre grinede da også. Vi tog os da ikke sådan af det.

Når vi havde fødselsdag, havde jeg gerne hele klassen ovre i vores kolonihave, som lå, der hvor nu det tyske gesandtskab ligger på Kastelsvej. Og så kan jeg huske, at de kørte chokoladen over i en barnevogn; det var sådan en med kurvefletning og kugler og alt sådan noget. Når vi havde fået chokolade – det var juni, så det blev sent mørkt – kom de hjem i Livjægergade og fik smørrebrød. *Mine* kammerater var pæne og artige; men min søster Bodils kammerater de lå ude i gangen og plyndrede pigerne, inden de nåede op i stuen. Vi havde sådan en lang, lang „saucesvaler", og der plyndrede de smørrebrødsfadene; jeg var *dydigt* forarget, de var frygteligt uartige. De var altså seks år ældre end jeg. Når vi havde børnebal, havde vi gerne en mand til at spille, der hed Hartmann. Og det er Hartmann, der har lært mig det udtryk med „saucesvaler" – det kaldte man altså de lange gange, fordi saucen

nåede at blive kølet af undervejs fra køkkenet til stuen.

Hvordan var jeres boligforhold, da du var barn?

Vi havde seks værelser det meste af tiden, tror jeg; herreværelse, dagligstue, spisestue, soveværelse og to børneværelser. Pigerne havde et pigeværelse, som faktisk var meget lille, og der boede to piger. Der var lige plads til to senge og to kommoder. Men det er nogle af mine allerførste erindringer, at jeg har siddet derude i pigeværelset, og de har rakt mig et håndspejl, og jeg har raget efter den pige, der var „bagved spejlet". Den ene pige kom hos os, da hun var fjorten år som barnepige; hun blev efterhånden stuepige, og så blev hun gift. Hun var aldrig andre steder, fra hun var 14 til hun var 25. Og da min bror blev født, kom den anden, Dorthea, vores barnepige, og hende blev vi ved med at komme sammen med, lige til hun blev gammel.

Min far læste vældig meget højt for os. Jeg ser for mig – jeg hører til dem, der kan *se* tingene for sig – ser for mig et værelse med en petroleumsovn midt i det hele; ganske vist var der også en kakkelovn, men vi havde altid petroleumsovnen tændt med vand stående på, og far læste højt. Og så kan jeg huske, engang jeg blev klædt af, så kom min fætter, som var seks år ældre; så fik jeg at vide, at jeg måtte sandelig ikke vise mig uden tøj på – da har jeg været 5-6 år bare. Men da skulle man sandelig ikke lade drengen se, at man var nøgen. Åh, så skulle jeg bade i badevandet efter min bror. Det var en stor balje, som stod på en stol, og da han blev taget op, skulle jeg bagefter op i den. Og så faldt den på gulvet, og vandet ud på hele gulvet – nej, sikken en ballade. Da blev jeg rigtignok også

skældt ud. Det er underlige ting, man er blevet skældt ud for, for det kunne jeg da ikke gøre for.

Hvert år tog min far til England på forretningsrejse, og mor skrev hver dag til ham. Og der har jeg et brev om mig selv, hvor jeg har tisset i bukserne – jeg var lidt over et år, og så havde jeg fået smæk. Man vænnede altså børnene af med at tisse i bukserne med smæk, når de var lidt over et år. Så havde jeg slået min dukke og havde sagt „din dumme tøs". Så skrev mor til far, at „nu må du passe på, hvad du siger til hende." Man skulle altså ikke lade være med at tæve hende, når hun var et år gammel, og man skulle heller ikke sørge for at sætte hende på potte, så hun ikke tissede i bukserne. Men hun måtte ikke sige „dumme tøs" til sin dukke. Det er meget sjovt at læse alle disse breve.

Var det en selvfølge, at du blev student?

Ja, det var en selvfølge. Men min mellemste søster, hun blev altså ikke student, for hun kunne ikke opføre sig ordentligt. Så hun kom ud på en præstegård på Sydsjælland, og derefter kom hun over på Th. Langs Seminarium, hvor hun fik eksamen. Senere kom hun på et gymnastikinstitut, og så døde hun af den spanske syge. Dengang havde vi også to piger – de blev også mægtig syge og kom på hospitalet, tabte alt håret begge to. Men min storesøster fik først spansk syge senere, og jeg fik det overhovedet ikke, skønt jeg gik sammen med alle de der syge mennesker. Det var i 1918.

Hvordan fandt du på, hvad du ville efter studentereksamen?

Altså, det med at blive magister i psykologi – det

blev jeg først i 1947. Da var jeg ikke purung mere, jeg var født i 1900 – nej, jeg var på seminarium; jeg var sådan en, der svævede i skyerne – i teorier og ideologier, og jeg var i en aldrig-mere-krig-forening, og der traf jeg nogen, der talte om moderne opdragelse og moderne undervisning, og det blev jeg mægtig opflammet for. Jeg kom derfor ind på et seminarium, og så var det jo noget helt andet. Da var jeg 22 år.

Hvad havde du så lavet mellem din studentereksamen og seminariet?

Ingenting! Jeg havde gået og drysset. Tror jeg nok. Jeg har sådan undervist lidt privat, og jeg har også oversat noget for en blind lærerinde, men jeg havde ikke rigtig lavet noget. Jeg havde rejst lidt her og der; jeg havde været i England, men det var kun i seks-syv måneder jeg var det. Min storesøster blev deprimeret efter den spanske syge, hvor nogle af hendes venner også var døde – nu gik hun ovre i England og studerede – hun blev polytekniker, cand. polyt. Men hun gik ovre i England og var deprimeret, og så sagde de, nu må vi hellere sende mig over og trøste hende. Og så var jeg ovre og trøste hende. Jeg havde altid været familiens sendebud; når der var et eller andet, der skulle laves, så det var bare at sende mig derover. Og det var jo ikke noget, der *direkte* gjorde noget godt for *min* fremtid. Vi boede i noget, der hed „Pension Internationale" i London, og der var folk fra alle lande. De var vanvittig forskellige allesammen. Det var meget spændende. Der var en af dem, der gik i kirke to gange hver søndag + bibeltime, så hun var meget ivrig i tjenesten. Men dengang var jeg også selv religiøs.

Hvor gik du på seminariet?

På Zahles. Og jeg *har* været frygtelig, det ved jeg godt. Jeg kan huske, at da jeg skulle melde mig ind, sagde jeg til viceinspektricen, ja, det sagde jeg, det har hun fortalt mig senere –: „Ja, jeg ved jo ikke, om De kan stave mit navn – jeg regner folks intelligens lidt derefter!" Så jeg har været rigtig højrøvet, og det synes jeg er mærkeligt, for jeg er – bum – kommet ned bagefter.

Du havde ikke tænkt at gå på universitetet i stedet for?

Nej, min fars pengesager stod meget dårligt dengang: jeg måtte blive uddannet til et eller andet, hvor det gik hurtigt.

På Zahles Seminarium, der skulle vi gå to og to ned ad trappen – vi måtte ikke gå og daske. Sådan var det dengang. Vi måtte ikke gå på gaden uden hat; og så mødte jeg min faster, engang jeg havde handskerne i lommen. „*Har* du ingen handsker? Du har sådan nogle *pæne* handsker – dem må du sandelig tage på!" Jeg kan også huske engang i spisefrikvarteret, jeg sad og fløjtede – og så kom viceinspektricen ind: „Sig mig, er her kommet en lille gadedreng herind i klassen?" Og en af os havde sat sig op på bordet, og det var altså *helt* forfærdeligt. Ned lidt rask – ikke sidde på bordet. Vi var 24 år gamle!

Men vi havde trods alt et meget sjovt kammeratskab. Den sødeste af lærerne, det var botaniklæreren, Balsløw; han tog os med på ture i skoven, i Ermelunden og Kildeskoven. Jeg kan huske, vi fandt vinbjergsnegleæg og andre ting, vi ikke selv ville tænke på. De

andre lærerinder var faktisk også meget søde, men de var opdraget til at være skrappe. Da jeg fik min seminarieeksamen, sagde frk. Steinthal, som var skolebestyrerinde, at jeg skulle gøre noget, alt muligt andet end at være lærerinde. Jeg egner mig slet ikke til at være lærerinde. Så kom jeg på blindeinstituttet på Refsnæs i et par år, og det var på en måde dejligt. Jeg har altid godt kunnet lide børn, der var handicappede på en eller anden måde. Men forstanderen syntes alligevel ikke, at det var noget for mig at blive der. Jeg har også været i Vedbæk på noget, der hed Den frie Skole. Det var noget moderne og frit osv. hvor børnene gjorde lige hvad der passede dem – det var lidt vanskeligt, det var vanskelige børn, så man kan ikke rigtig regne dem. Ja, jeg gik jo ind for det med *liv og sjæl,* det var jo *mig* – det var sådan, man skulle gøre. Men jeg tror skolen holdt op – i hvert fald blev jeg der ikke. Så kom jeg ind ved Københavns kommune; der var små huller i døren, og når man så sad og underviste, kunne man se et øje udenfor – så stod inspektøren udenfor og kiggede ind – og jeg opførte mig ikke, som jeg skulle, for jeg gjorde ikke det, jeg havde lært, men det jeg selv ville. Jeg havde lige haft difteri, inden jeg kom ind, så jeg var ikke rask. Men resultatet var altså, at jeg blev smidt ud af Københavns kommune. Det er det, jeg siger – jeg har ikke haft nogen helt almindelig tilværelse. Jeg kunne simpelthen ikke forvente at blive antaget som vikar noget sted. Jeg fik lov til at prøve ekstra en anden gang på en anden skole, og de kunne heller ikke bruge mig. Jeg kunne ikke være med til i klassen, at eleverne skulle holde kæft, til de var blevet

spurgt. Man måtte aldrig sige et ord ud over det. Som de sagde på seminariet: „De må huske på en vigtig pædagogisk grundregel: alle børnene skal gøre det samme på én gang." Læg blyanten, tag blyanten op – når de skulle skrive!

Jeg var ét genstridigt indeni og udadtil så artig og underkuet og gjorde kun, hvad jeg skulle udenpå. Men i Københavns kommune blev jeg altså smidt ud. Så har jeg undervist en hel masse vanskelige børn – et ad gangen, for to kroner i timen. Men det var jo det frygtelige, at jeg boede herhjemme. Jeg havde vist ikke råd til at bo ude, jeg kan ikke huske det mere. Heldigvis har jeg da fortrængt det. Men altså, en overgang boede jeg ude på Gammelholm, oppe på en femtesal, på et loftværelse, der var blevet indrettet. Der var dejligt med en udsigt over havnen om morgenen, når fiskerne tøffede ud. Men der var koldt – ja, der kom da en sød og rar en og tændte op for mig om morgenen; men jeg syntes ikke, jeg kunne blive boende, så jeg flyttede hjem; og så sagde min mor: „Det tænkte jeg nok!! At du kunne ikke blive boende ude alene, og du ville komme hjem med halen mellem benene!"

Levede din far dengang?

Nej, han døde i 1928, så han levede ikke dengang. Nå, men så har jeg altså sidenhen boet hos min mor. Jeg har gået og prøvet børn; jeg har studeret psykologi i masser af år. Dér har jeg prøvet for skolepsykologisk kontor, om de skulle i læseklasser eller hjælpeklasser.

Hvornår læste du psykologi?

Ja, så læste jeg al den tid – jeg hørte en masse fore-

læsninger. Jeg fik det heldigt, for dengang var der jo ikke ret mange psykologistuderende – så jeg fik et værelse alene oppe på universitetet til at læse i i fred og ro. Man kunne jo gå ind i biblioteket og tage de bøger, man skulle bruge. I 1947 tog jeg eksamen i psykologi; for under krigen var min professor i Sverige, og da han endelig kom hjem, skyndte jeg mig at læse, samle sammen på alt, hvad jeg havde læst, hvorefter jeg lige med det samme blev censor i almen psykologi. Det er det sværeste fag, man kommer op i. Det var jeg så i tyve år. Vi var et team, der arbejdede sammen, og en af de andre skulle holde op, fordi han var fyldt 70. Men jeg gad ikke begynde at arbejde med nogle nye, så jeg sluttede også, selv om jeg manglede nogle år. Samtidig havde jeg arbejde på hospitalet, for jeg kunne jo ikke blive ved med at gå og ikke tjene penge. Jeg havde en række fastre, som døde efterhånden og efterlod mig nogle penge, og hver gang tænkte jeg: „Nå, men så gider jeg ikke bestille noget." Men jo ældre man blev, des sværere var det at få noget arbejde. Men så var der ingen der ville have den stilling som psykolog på statshospitalet, så dér var jeg i femten år. Men jeg havde jo ikke spor pension derfra, fordi jeg var for gammel, da jeg begyndte. Jamen, det er da egentlig lumpent, når der ikke har *været* nogen stillinger! På hospitalet boede jeg på et temmelig lille værelse i de første fem år, og det syntes jeg ikke var særlig sjovt; mine møbler var opmagasinerede. Men så købte jeg hus og fik mine møbler bragt dertil. Mor var død i 1949.

Hvordan har du oplevet det at blive ældre?

Som psykolog har det faktisk været en fordel at være lidt ældre. Det var jo små lægevikarer, der skulle spørge patienterne, når de blev indlagt, om deres seksuelle forhold, og jeg ved ikke hvad. Der var en, hun havde sådan krøller og *kort* kjole; og hun skulle altså stille alle mulige og umulige spørgsmål, og der var en af dem, der sagde: „Jeg har da ikke lyst til at fortælle sådan en lille balletdanserinde alt muligt om mig selv." Og jeg var jo en gammel kone, eller rettere en gammel pige, og det var faktisk en fordel. En anden ting er, at når jeg går og gør rent, og jeg skal op og ned ad køkkentrappen, så er det tit jeg tænker: „Åh, hvor er det dog modbydeligt at være gammel."

Har du savnet at have børn selv?

Ja, jeg ville gerne have haft børn. Jeg har det godt sammen med børn. Det må være fordi jeg er så lille – for børnene på vejen, de betragter mig nærmest som en jævnaldrende. Der kommer en lille pige ind engang imellem og spørger: „Har du nogen knapper at bytte med?" – og så bytter vi knapper med hinanden! Jeg må ikke forære hende dem.

Føler du, at det, at du har boet hos din mor og passet hende har forhindret dig i selv at blive gift?

Det ved jeg ikke – om det er mig selv, der har været som min brorsøn siger det „udygtig" – men jeg har altså ikke egnet mig til at blive gift, åbenbart. Det er ikke fordi, jeg ikke har sværmet for nogen; men det har altid været nogen, som jeg alligevel ikke fik. Men det kan godt være, det *er* fordi jeg har boet hos min mor – når jeg en enkelt gang havde én med hjem, så sagde hun først: „Han så ud, som om han havde lupus i

næsen." Og når jeg så sagde: „Det *er* nu ikke pænt at sige sådan," så sagde hun: „Jamen, jeg kunne da ikke vide, du var forelsket i ham!" Altså min mor var et elskeligt menneske – spørg alle *andre* mennesker, de vil sige, at hun var så elskelig. Og det *var* hun også. Jeg har en stak kort liggende fra hendes begravelse. De skriver „... at du har mistet din kære opofrende mor." Nej, nu kan jeg snart ikke holde det der „opofrende" ud længere.

Følte du, at hun havde magt over dig, siden det betød så meget, hvad hun mente om de mænd, du havde med hjem?

Det var ikke af ondskab. Hun kunne bare ikke nære sig for at sige sådan noget. Da hun var barn, sagde min moster også, at hun var så frygtelig drilagtig. Men en anden ting er, at hun *var* opofrende – jeg bryder mig bare ikke om, at der er en, der hele tiden opofrer sig for mig. Det er ikke rart. „Min kære, opofrende mor". Men hele familien har gået og troet, at jeg var helt umulig; og min søster har fortalt hele familien, at jeg var helt tosset, og jeg kunne ingenting. Jeg har været alt for skikkelig, og min fætters enke sagde forleden dag: „Din mor *kvalte* dig." For det øjeblik hun var død, så begyndte jeg at lave noget, så *kunne* jeg tjene penge, så *kunne* jeg tage et ansvar, så kunne jeg det hele. Jeg har også gået til psykoanalyse i 10 år, og dér fik jeg at vide, at jeg skulle have sagt nej i stedet for at finde mig i det hele. Men hun havde altså den vane, når hun skulle sige noget til mig, så sagde hun ikke noget, før jeg var halvvejs ude ad døren: „Åh, det er sandt ..." og så måtte jeg komme tilbage igen.

Det var jo heller ikke af ondskabsfuldhed, men det var alligevel en form for magtudøvelse. Og min bror boede også hjemme i mange år; og han var 42 år, før han blev gift. Min storesøster var ikke gift, og den anden døde jo, inden hun var nået så vidt.

Var du politisk interesseret? Kan du huske da kvinderne fik valgret?

Ja, for da var jeg femten år. Og da var jeg spejder. Vi gik med en lille kurv med sukker og kamferdråber, for hvis kvinderne skulle falde om, så skulle vi stikke dem et lille stykke sukker med kamferdråber på. Så jeg var altså med i kvindetoget – det er komisk at tænke sig.

Hvad synes du om den måde, man indretter sig på i vore dage?

Det ved jeg ikke, gør I så meget anderledes, end vi gjorde? Men jeg kan huske noget helt andet, og det var da jeg var syv år, tror jeg, da var jeg med mor henne og give en besked til vores vaskerkone i en eller anden gade midt inde i byen – i en rædselsfuld lejlighed op ad en trappe. Og så sagde jeg: „*Hvorfor* i alverden skal Madam Jønsson bo så rædsomt; *hun* bestiller noget. Du bestiller ikke for to øre, og du bor så godt og har det så godt. *Hvorfor* er det sådan?" Da var jeg meget lille, og det var altså mig selv, der kom i tanker om det, da vi skulle op ad den trappe, til den lillebitte lejlighed; og hun var så *udslidt* – hun kom og vaskede nede i kælderen.

Nå, men det var mit syn på jeres generation – I er vel forskellige, lige som alle andre mennesker.

Ebba

Jeg er født i Bjæverskov i Hvidemark sogn. Der boede vi ved landevejen mellem Ringsted og Køge. Min far var træskomager og havde selv et lille værksted, og han tog selv træet hjem fra skoven til at lave træskoene af. Da jeg var et halvt år, flyttede vi til Regnemarks Bakke mellem Ringsted og Roskilde. Det er meget idyllisk derude; vi havde et par tønder land, men det var kun eng og bakker, hvor vi børn kunne rende og muntre os. Vi var efterhånden blevet ti søskende.

Hvad nummer i rækken var De?

Jeg var nr. fem i rækken; det var jo det, der var mest besværligt, for de større de havde det jo bedst. Efterhånden som vi blev flere, måtte vi jo varetage sådan op og ned. Det var ikke altid lige morsomt, men det skulle vi jo bare. Tøjet blev syet om fra de større til de mindre. Det blev altid syet om, der var ikke noget med at købe nyt andet end fra starten, så efterhånden måtte vi jo tage alt det aflagte; men det var vi såmænd heller ikke kede af. Det blev altid syet pænt. Min mor strikkede og syede frakker og alt muligt andet, og fader var jo træskomager. Han lavede alle de træsko, vi kunne slide op, og mor syede kludesko. Vi gik med træsko til skole, og kludeskoene havde vi med til at have på inde i skolestuen. Vi gik med forklæder, som vi var meget stolte af, for de var jo syet med flæser

og bånd, og de var altid stivede, så de struttede. Vi var såmænd søde, når vi gik i skole, tror jeg nok .

Hvor tit gik De i skole?

Hveranden dag i en lille stråtækt skole. Vi havde jo over en halv time at gå. Der var kun et lille skoleværelse, der kunne vist være 26, men der var altid fyldt op, der var børn alle vegne. Der var kun to klasser, men vi lærte jo heller ikke andet end regning og at skrive, og så havde vi katekismus og salmebog, danmarkshistorie og geografi. Der var ikke andet, men vi har jo klaret os. Jeg synes da, jeg har klaret mig meget godt, så det er ikke noget problem. Jeg kan så tydeligt huske min første skoledag, den var sørme streng; da havde jeg fået en skotskternet kjole, og jeg var så stolt, for det var den første nye kjole, jeg nogensinde havde fået. Og så ville skæbnen, at vi skulle rende og lege, hoppe ind over sådan en grøft, og så faldt jeg i med denneher fine kjole på; så jeg var ikke meget stolt af at komme hjem med den, det skal jeg love for. Men jeg kom jo hjem, og jeg slap også helskindet fra det. Men der manglede jo lidt, det skal jeg love for.

Vi havde i denne lille skole et lille værelse, hvor vi kunne spise vores mad, og der var sådan en træbænk rundt, vi kunne sidde på, og når vi så havde spist, kunne vi gå ud ved posten og tage noget vand til. Der hang sådan nogle ækle bægre, uh, de var så rustne efterhånden, al emaljen gik jo af; men de hang fast i et par kæder, så kunne vi bare skylle dem lidt af og så drikke af dem, men det var der ingen, der gjorde vrøvl over, vi kendte jo ikke andet. Vi var fire piger, der kappedes om førstepladsen. Jeg fik førstepladsen hver

eksamen; men efter at eksamen var overstået, så skulle jeg alligevel sidde nr. 2, for lærerens datter skulle sidde nr. 1. Det var jeg personlig ligeglad med, men det var ikke altid, at mor var det.

De dage hvor De gik i skole, måtte De så hjælpe til hjemme?

Ja, vi havde hver sit allesammen, der var ikke noget vrøvl.

Hvad slags arbejde lavede De så?

Nu ved De jo godt, at sådan ude på landet var der komfur og kakkelovne, så vi skulle jo rense komfur og kakkelovne og pudse det. Vi var ikke ret store, når vi pudsede komfur; det skulle være nypudset, og så skulle vi sørge for brændsel og tørv. Vandet skulle vi hente henne midt i engen; der var en brønd, der skulle vi stå og pumpe vandet op og bære det hjem. Når mor skulle vaske, kunne hun godt stå og pumpe hele dagen, det var frygteligt. Tænk på at stå derude både vinter og vår. Vi stod der og frøs, der var sommetider isklumper. Samtidig skulle vi hele tiden se efter dem, der stadigvæk var mindre, være barnepige.

Vi måtte selv lave vores legetøj, det var jo af gammelt uldgarn, gamle stumper og alt muligt; vi lavede dukker og bolde, vi havde en skammel, som far havde lavet, det var dukkevogn.

Oplevede De, at De havde meget tid til at lege?

Ja, vi havde jo tid, når vi kom fra skole og så fik ordnet alt det, vi skulle. Give høns skulle vi også, vi havde grise (dem skulle vi nu ikke passe, det gjorde far), men så havde vi jo geder, og dem skulle vi flytte ude på engen.

Havde man sin faste arbejdsopgave?

Ja, vi vidste, det skal du lave, men vi har måske byttet lidt rundt imellem. Jeg skulle rense de her forbandede kakkelovne.

De ældste har vel også hjulpet med madlavning til sådan en stor børneflok?

Det var ikke så svært, for det var jo grød, vælling, kål og den slags ting. Jeg kan da huske mor tog til Ringsted for at handle, det var billigere for så fik de store knogler og kogte kål, ærter og suppe på, som vi var glade for at få. Alle urter havde vi i haven, der var alt muligt. Vi havde en have så fin, min far holdt den, han fik præmie for den; men der måtte vi altså heller ikke lege.

Hvor stort var huset?

Ja, der var jo kun tre værelser, men vi kunne glimrende være der alle os unger. Vi blev stoppet ind hist og her. De havde jo kun to fra starten af, derfor købte de det hus, for så fik min far større værksted.

Har De boet hjemme alle ti søskende på en gang?

Nej, der har kun været seks ad gangen, synes jeg, mor sagde; jeg kan såmænd dårlig huske det. De større kom jo ud, så snart de selv blev konfirmeret og sommetider før.

Var der nogle af dem, der døde tidligt?

Nej, det vil sige vi var egentlig elleve, men en døde, da den ikke var mere end et års tid, det var vistnok den næstsidste i flokken.

Har De været med til fødsler som barn, altså overværet, når Deres mindre søskende blev født?

Nej, just ikke, vi blev jo inde i den anden stue. Vi

fik ikke lov at komme derind, men vi kunne jo høre, hvad der foregik. Jeg har selv født min datter hjemme. Det var der da ikke nogen, der tog højtideligt, det var jeg jo så vant til hjemmefra; der hjalp den ene den anden. Ja, de skulle da sende bud efter jordemoderen.

Det vil sige fødselen kom ikke som nogen overraskelse for Dem.

Nej, det gjorde den ikke, husk på når man er på landet, så overværer man jo alt. Vi havde grise og får, vi vidste det hele, og hund og kat, det har man jo altid sådan et sted. Der var ikke noget hemmelighedskræmmeri, og det synes jeg også er meget godt.

Var det sådan, at Deres far bestemte derhjemme, eller havde Deres mor også noget at skulle have sagt?

Åh, mon ikke de var enige om det, det tror jeg nok. Mor var strengere end far; hvis vi ikke lige gjorde det, vi skulle, og det var gjort ordentlig, så vankede der en på hovedet. Men far, jeg kan aldrig mindes, han har slået nogen af os, men det gjorde mor altså.

Følte De selv, at det var strengt som barn, eller er det først som voksen De kan se, at det har været det.

Nej, det var ikke strengt for os børn, men det har været det for vore forældre; vi har ikke følt vi manglede noget, vi havde jo ikke kendt til andet. Vi kunne da godt se, at der var nogle enkelte store gårdmandsbørn, der havde det anderledes. Når vi tre søskende, der er tilbage, er sammen og taler om det, så synes vi, at vi var tilfredse. Vi har jo ikke manglet noget; vi vidste jo, vi kunne ikke få, vi kunne ikke kræve, det var der ikke noget, der hed.

Hvad fik man aftenen til at gå med på landet; man

havde vel ikke elektrisk lys?

Nej, vi havde petroleumslamper. Der sad vi jo; far læste op, og mor havde jo altid enten sytøj eller strikketøj. Vi andre skulle læse geografi og alt det der og salmevers. Dem skulle vi kunne udenad, det var meget nødvendigt.

Kan De huske, hvad det var Deres far læste op for Dem om aftenen?

Ja, han læste meget af Morten Korch og så H. C. Andersens eventyr, han havde bøgerne. Der var jo ikke noget med at låne dengang. Vi havde ikke andet end „Ugens Nyheder"; der var jo ingen blade, da vi var børn. Det var en begivenhed, da „Ringsted Folketidende" begyndte at komme. Vi havde heller ikke radio. Jeg fik min første radio i 1919. Det var med telefon for ørerne, eller også lagde man hørerørene ned i en krystalskål; det var frygteligt; men det var en begivenhed.

Hvordan fik man så noget at vide om, hvad der foregik ude i verden?

Det ved jeg ikke, jeg ved heller ikke, om vi var interesseret i noget, det tror jeg faktisk ikke. Vi levede i vores egen lille verden. Det var et samfund for sig selv derude. Konerne skiftedes til at gå rundt og drikke formiddagskaffe. Så skulle vi børn rende rundt og sige, nu er kaffen færdig; så kom de jokkende (altid med deres håndarbejde). Det var spændende, så sad vi børn og lurede efter, hvad de snakkede om.

Var det først, da De blev 14 år, at Deres far begyndte at passe på?

Ja, det ved jeg jo ikke, om de har holdt øje med os

dengang, men vi legede i skoven, der var en vidunderlig skov. Der gik vores have helt ned, der var en bæk, hvor der var brædder ind over. Det var Svenstrup skovene, og så havde vi sådan en fornøjelse af hende baronessen, hun kørte tur hver dag. Så holdt hun stille, og så havde hun gerne æbler eller andet i vognen til os unger, så vi nejede helt ned til jorden for den her baronesse. Vi var blevet indprentet, vi skulle sige De til købmanden og til præsten, der skulle vi sige hr. pastor. Til læreren måtte vi heller ikke sige andet end hr. lærer. Efter min konfirmation måtte jeg ikke komme til byen, så blev man jo ødelagt, det holdt de på dengang.

Gik De ud af skolen, da De blev konfirmeret?

Ja, jeg ville have været mejerske, men det kunne vi ikke få plads til på majdagen ... Jeg kom på en stor bondegård som „lillepige", men det var altså ikke ret morsomt at komme ud og være det, for havde jeg ikke renset kakkelovne før, så kunne jeg da få lov til det, og der var mange flere. Jeg skulle også sørge for høns og pille æg ind og alt det her velsignede brændsel. Jeg skulle lave kaffe og have parat til de andre. Jeg måtte op kl. 5. Og så skulle jeg ikke ødelægges, det var derfor jeg skulle derover; men så fik jeg fortalt far, hvordan det var med karle og piger derovre; han troede jo, det var så godt. Så skulle jeg altså ikke være der mere.

Hvordan boede De som „lillepige"?

Der var sådan et stort værelse, hvor vi lå i hvert sit hjørne. Der var slet ikke spor morsomt på sådan en stor møggård. Jeg skulle alt det, de andre ikke ville; det var jo det, der var så fjollet, og ligesådan kunne man da godt sige, det var uretfærdigt, når nu der var

middagsstund med en times pause, så kunne pigerne gå ind og lægge sig, og så kunne tøsen vaske op, det var mig.

Hvad fik De så for det?

Jeg kan såmænd ikke huske, hvad jeg fik, men jeg fik da løn, uha. Det var noget min mor hentede, det var hver halve år.

Havde De nogensinde fri?

Jeg fik da lov at løbe hjem om eftermiddagen.

De sagde De skulle op kl. fem om morgenen, hvor lang var arbejdsdagen så?

Det var vel til det blev mørkt om vinteren. Karlene kom ind og spiste ved syv tiden, og så var vi samlet i en folkestue om aftenen. Der sad vi og læste og fortalte små vittigheder, der ikke altid var lige lødige, og det var jo det, jeg kom hjem med.

Da nu Deres far fik Dem flyttet derfra, var det så på grund af forholdet mellem karlene og pigerne, var der nogle af pigerne, der kom galt afsted?

Ja, det var der for det første, men det skulle jeg aldrig have gået hjem og sagt, for min tid var jo ikke sluttet, så jeg kunne ikke få lov til at flytte med det samme. Så blev det meget værre, så havde jeg det ikke mindre end skidt; men jeg måtte holde ud, til far sagde, at nu var det slut.

Hvad blev Deres søskende?

Ja, drengene skulle da i lære, det holdt far strengt på, men pigerne det var jo ikke så nødvendigt, de skulle jo bare giftes.

Det vil sige, at der blev gjort forskel på Dem og Deres brødre?

Ja, det tror jeg, alle gjorde dengang, det var sådan en selvfølge. En gang om måneden så var vi festklædt, så skulle vi til bal vi unge piger, og det var rigtignok en begivenhed med hvide kjoler med flæser, der var jo noget arbejde med at få strøget de her kjoler, så vi var stolte, hvis vi kunne have dem på mere end een gang.

Hvor foregik de fester henne?

Det var på Borup kro, det var en stor begivenhed. Vi dansede, og så var vi altid en klike, der stillede borde sammen i pausen, så havde vi kaffebord. Vi dansede det gammeldags, vals, polka, lancier og sekstur. Der mødte vi jo op, både store og små, men der var ikke noget med, at gårdmandsbørnene stod i det ene hjørne, de kunne godt danse med os andre.

Efter at være holdt op som „lillepige" fik jeg lov til at komme til Borup. Jeg kom først hos en skomager, jeg skulle godt nok passe butikken; men det kunne jeg også godt, der var ikke noget rend hver dag. Men så skulle jeg alligevel ordne huset bagefter og se efter de børn, de havde. Da jeg så var ked af det, kom jeg i en bagerforretning derude; så var jeg der i nogle år.

Da jeg så var nitten, bestemte jeg selv, hvad jeg ville, og så tog jeg til Roskilde og blev kokkeelev på Afholdshotellet. Jeg fik kost og logi, ingen løn. Så efterhånden blev jeg forlovet, og jeg blev gift, da jeg var 22 år.

Hvad mente Deres forældre om, at De tog til Roskilde?

Det var de jo ikke så glade for til at begynde med, efterhånden så tror jeg nok, de syntes meget godt om det. Men far var jo flittig til at tage op for at se, om

det hele gik, som det skulle, og det gjorde det altså. Jeg lærte min mand at kende på Afholdshotellet; han var pensionær der, og boede der også. Det var heldigvis en ordentlig fyr, det blev der sagt dengang. Så var far meget tilfreds med ham. Vi var gift i omtrent 48 år, så faldt min mand væk. Så nu har jeg været alene fra 1961, det er en tid.

Nu Deres far passede så godt på Dem, havde man så fået oplysninger om hvad man skulle passe på?

Ja, ja, ja, det kan De tro vi fik dengang; men det var forældrene, der gav det. Det var ingen hemmelighed, vi fik skam at vide, hvad der foregik.

Hvad var Deres mand?

Torvemester, men ikke da jeg lærte ham at kende, da var han skrædder, og derefter fik vi Borup Afholdshotel.

Kunne man uden videre overtage sådan et sted, skulle man ikke have nogle penge at sætte i det?

Uh jo, det skulle vi, men det måtte min far altså. Vi lånte af ham til at starte med, og det gik meget godt. Men min mand brød sig ikke om at være derude, så vi kom tilbage til Roskilde igen. Det var svært at få lejlighed, så vi fik et par værelser, helt oppe på anden sal, ikke noget køkken eller noget som helst; der boede vi i et par måneder, men så var vi heldige at få en lejlighed, hvor vi boede et par år. Så byggede vi selv hus. Derefter blev vi bestyrer på „De rejsende Svende". Der var restaurant nede, og så var der værelser oppe hvor de kunne bo.

Hvor lang arbejdstid havde De ved Deres job her?

Op kl. syv til kl. 24. Der var ikke nogen pardon,

men selvfølgelig holdt man en eller to timer fri en gang imellem, hvis man skulle ud og have et eller andet.

Der kom flere hundrede om dagen, og så havde jeg samtidig pensionat for svendene, og så byens unge mænd de kom jo her og spiste. De kom den ene efter den anden, så vi kunne stå og lave mad hele dagen. Der havde jeg godt nok to unge piger til at hjælpe mig, og så min mand til at servere; men det var jo hårdt alligevel. Jeg stod selv ved det store komfur, det var lige så langt som denne væg. Der stod jeg hele dagen.

Skulle De også selv tage Dem af rengøring?

Nej, det gjorde pigerne, og så havde vi jo selvfølgelig en, der kom og vaskede. Husk på alle de senge og al det tøj, der var en mægtig vask.

Ordnede De selv indkøb?

Ja, det gjorde jeg pr. telefon. Dengang blev alt jo bragt ud. Da vi så havde haft det i tolv år, så måtte vi holde op. Jeg blev syg og lå i tre måneder, og så sagde lægen, at hvis ikke min mand ville køre mig rundt i rullestol alle sine dage, så skulle vi holde op med det, for det kunne jeg slet ikke holde til. Så skulle huset sælges. Det var fagforeningerne, der havde huset, og da vi ikke ville mere, så ville de ikke have nogen andre, og så solgte de huset til os; så byggede vi om, det tog et halvt års tid med at få bygget om, og siden har vi så boet her. Det var i 1938, at vi lavede det om til lejligheder, og at min mand blev torvemester. Så fik han andre småjobs ved siden af. Han krævede skat op, og lidt andet. Den eneste der fik

det bedre, det var mig. Det havde han så, lige til han blev syg, til han var 72, så kunne han ikke mere.

Hvordan klarede De Dem så økonomisk da Deres mand døde?

Ja, vi havde vel sparet lidt op. Min mand havde jo sørget for mig.

Har De nogen børn?

Ja, vi har en datter, men hun er desværre i Canada. Min datter bliver 60 år til sommer, så skulle jeg gerne derover igen.

Ville De gerne have haft flere børn?

Nej, vi var jo ti hjemme og hos min mand var de seks børn, så vi var enige om, at vi ikke ville have så mange børn. Vi havde heller ikke tid til det. Min datter fik fire børn, og det var vi da stolte af.

Var der også nogle muligheder for at beskytte sig mod at få flere børn?

Nej, det kendte vi ikke noget til, det måtte vi selv sørge for, man kan jo altid selv tage begrænsningen.

Nu De havde så mange søskende, fortsatte De så med at have faste familiemiddage?

Ja, det var tradition, alle kom hjem påske, pinse og jul og til mine forældres fødselsdage; der kom vi allesammen, så det var rigtignok stort, ih, at de kunne klare det, men det gjorde de. Ellers kom vi engang imellem kørende og kørte far og mor en tur; de havde aldrig haft bil, det fik vi i 1930.

Hvordan ordnede De og Deres mand det økonomiske; fik De husholdningspenge og påklædningspenge?

Nej, aldrig nogen sinde, og jeg har aldrig bedt min mand om penge, han lagde altid til mig, når jeg skulle

i byen, så sommetider kunne jeg sige, når jeg kom hjem: „Ih nu har jeg altså brugt dem." „Det skal du ikke spekulere på," sagde han, „har du ikke nogle, så får du." Jeg har altid været modbydelig sparsommelig overfor mig selv; jeg har aldrig krævet noget, men så kunne han godt få i sinde at sige: „Jeg synes sørme snart du skulle have en ny kjole." Ja, det skulle jeg måske også, og så gik jeg op og købte noget, og han gik gerne med mig. Derimod pigebarnet, hun fik hvert halve år; så gik vi over i en lille børneforretning, så vidste de, når vi kom, så skulle hun have. Hun fik lov at vælge, hvad hun ville have, det fik hun to gange om året, og det passede hende; der var ikke noget med, som da vi var børn, enten var det for stort eller for småt.

Kunne Deres mand finde på at hjælpe Dem i husholdningen?

Nej, De kan tro, han gjorde det ikke. Vi har drillet ham så tit og mange gange med, at han gik og havde det godt i de tolv år, vi var her. Han gik jo bare og skulle sørge for, at der var orden inde. Husk på sådan nogle gutter, de kunne jo godt være strenge; så måtte han være der. Nu var han stor og kraftig, så de havde respekt for ham.

Da De blev syg måtte han så tage fat?

Ja, så måtte han tage en kone; men det kunne ikke gå, for det var ikke andet end underskud altsammen. Det er jo klart, der er ingen, der arbejder med den interesse, som man selv gør.

Nu kom der jo kvindelig valgret, medens De var ung?

Ja, hvor var jeg stolt den første gang, jeg skulle op og stemme. Før jeg havde stemmeret, fulgte jeg overhovedet ikke med. Men så begyndte jeg at spekulere lidt på, hvad jeg skulle, og så efterhånden fik man jo forskellige meninger om forholdene.

Syntes De det var svært at tage stilling til politik?

Ja, det var det, og det var sådan, at jeg spurgte min mand: „Hvad skal jeg stemme på?" Men der ville han overhovedet ikke råde mig, det skulle jeg selv bestemme.

Sagde han, hvad han stemte på?

Jeg anede ikke, hvad han stemte på, og jeg gjorde heller ikke noget forsøg på at gætte det. Det er jo noget, man har for sig selv, og vi har heller aldrig været med i nogen vælgerforening.

Hvor længe gik Deres datter i skole?

Hun tog realeksamen, så kom hun i forretning. Vi ville have, at hun skulle læse videre, men det havde hun ikke lyst til, og vi ville ikke tvinge hende.

Blev Deres datter slet ikke sat til husligt arbejde hjemme?

Nej!

Lærte hun at lave mad?

Ja, hun har vel stået og set på det. Vi syntes ikke, hun skulle sættes til noget. Hun fik lov at gå tur med sine veninder, og så kom de hjem og drak kaffe; hun havde sit eget værelse.

Det vil sige, hun har haft det meget modsat Dem?

Ok-ja, ok-ja, det har hun, det lovede jeg også mig selv, at hun skulle have sin frihed; men desværre blev hun tidligt gift, hun var kun 19 år, og det var vi ikke

stolte af.

Var det, fordi hun skulle have et barn?

Nej, dog ikke, nej det skulle hun da heldigvis ikke. Hun ville bare gerne giftes, det var ham, han var fem år ældre.

Nu sagde De, at Deres far passede så godt på Dem. Passede De også på datteren?

Ja, det gjorde vi, men ikke så strengt, som far gjorde med os piger, når vi var til bal og fester. Vi fik ikke lov at gå, undtagen vore brødre fulgte os hjem; ellers kom far og hentede os. Men det fik hun lov til, vi stolede på hende.

Hvad synes De om den måde man indretter sig på i dag, at mænd og kvinder er ligestillet i hjemmet og på arbejdspladsen, og børnene bliver passet i institutioner?

Det synes jeg er helt i orden; jeg står og beundrer, når en far kører barnevognen, og han kan tage barnet op. Jeg synes, når de begge to går på arbejde, så skal de også hjælpes ad hjemme.

Hvad mener De om, at begge arbejder ude?

Nåh-ja, de er jo næsten nødt til det for at klare de store huslejer. Men jeg siger, som nu når de har arbejde og har børn, så er det forkert, at de skal have børnene i børnehave; det bryder jeg mig ikke om, jeg synes børnene skal have lov at være hjemme.

Bertha

Jeg er født i 1898 i nærheden af Ringkøbing, på Holmsland, den lille ø, der ligger mellem Ringkøbing og Vesterhavet. Mine forældre havde en lille landejendom med ca. ni tønder land .Vi boede så tæt på Vesterhavet, at vi kunne høre havet, når det var „galt", som vi sagde. „Idag kan vi høre, at havet er galt," sagde vi så tit til hinanden som børn. Vi blev efterhånden en stor børneflok derhjemme; jeg er den ældste af otte. Ejendommen var ikke så stor, at den kunne brødføde os alle, så min far tjente om sommeren ved at høste for andre og blandt andet hjælpe med at fiske lidt – det gjorde de fleste der omkring. Vi havde Vesterhavet bagved os, vi havde Ringkøbing Fjord syd for os, og vi havde Stadil Fjord nord for os. Min far fiskede altså lidt og gik ud og arbejdede for folk, og min mor passede bedriften og børneflokken derhjemme.

Det er jo noget specielt at være den ældste af otte. Og jeg tænker så tit på nu, at man har ikke rigtig nogen barndom, som børn i almindelighed har. De kom jo hurtigt efter hinanden, de her søskende – med et til halvanden-to års mellemrum, og så blev det efterhånden sådan, „ja, du må passe på de små." Nu må jeg sige, at jeg har altid været glad for mine søskende, meget glad for dem; men det var tit, det tyngede mig, netop dette „du er den ældste, du er den store". Skulle

mor og far f. eks. til Ringkøbing og købe ind – efterhånden fik vi heste – så blev det naturligt sagt: „Nu må du passe godt på de små." Jeg har mange gange stået med tårer i øjnene uden for vores lille ejendom og set vognen rulle af sted og syntes, at *det* ansvar tyngede mig. Jeg har vel ikke været mere end højst en ti år, da jeg blev ladt alene ved sådanne lejligheder, og på det tidspunkt har der været fem mindre søskende. Det siger jeg ikke for andet end, at vi havde et dejligt, dejligt hjem, nogle elskelige forældre; vi elskede vore forældre og havde det godt på alle måder. Vi havde det lidt småt; men vi savnede alligevel aldrig noget. Men netop det har jeg tænkt på så tit senere, at forældre gør det så naturligt, men de tænker faktisk ikke over, at de *lægger* for stort et ansvar på et barn. Ikke fordi, jeg har såmænd ikke taget nogen skade af det.

Mor havde været syerske, så hun var dygtig til at sy. Hun syede alt vores tøj og strikkede det meste af vores strømper, og jeg var ikke ret gammel, da jeg fik lov til at hjælpe mor med at sy hægter i og kaste over sømme; det gjorde vi om aftenen, når de andre var i seng. Der var ikke råd til mere end ét par strømper til hver, og når de skulle forfødes, når „ejermanden" var i seng om aftenen, klippede mor fødderne af strømperne og satte sig op på bordet ved siden af lamperne, og så til morgen var der hele fødder i strømperne. Når vi hver vinter skulle begynde i skolen, skulle vi allesammen have et par nye kludesko, og der skulle jo laves såler. De blev lavet af nogle tykke frakker og den slags ting, og dem skulle vi selv stikke sammen; jeg tror, vi brugte noget ganske tyndt sejlgarn. Mor satte dem

først sammen med nåle, og så sad vi der og stak op og ned på vores kludesko omkring bordet, alle dem der kunne.

Hvor mange søskende har De boet hjemme på samme tid?

Jeg tror, vi altid har været syv hjemme. Den sommer jeg blev tolv år, fik jeg plads som barnepige for to børn. Manden var snedker i den lille by på Holmsland – den hed Kloster – og jeg skulle bo hos dem. Så fik jeg lige som andre tjenestefolk lov til at gå hjem engang imellem. Jeg syntes, at det var stads, og at jeg skulle da næsten til byen og være; men da jeg kom og skulle bo der, var det ikke så stads alligevel hele tiden, for jeg længtes hjem. Men når jeg gik udenfor og op over en mark, der lå lige ved, så kunne jeg se, at det røg op af min mors skorsten. Jeg kom på en anden skole, end jeg var vant til. Jeg gik i skole, til jeg var fjorten år – i 1912 blev jeg konfirmeret.

Havde De faste huslige pligter derhjemme?

Ja, jeg passede jo de mindre søskende, og så havde vi også lidt landbrug, og der skulle vi ud om sommeren og hjælpe til med at hakke roer og høste. Jeg var ikke så glad for at komme i marken, for jeg kunne ikke lide at få jord under neglene. Men den søster, som er efter mig, hun var så glad for at komme i marken, så vi kunne nemt komme ud over det. Når vi om sommeren skulle hakke roer, sagde hun: „Hvis jeg nu går ud fra morgenstunden, så kan du få lov til at blive inde i huset og hjælpe mor." Og den var jeg meget med på. Så delte vi det på den måde.

Og så havde vi en mærkelig skoleordning derovre

i Vestjylland. Man kaldte den „den vestjyske skoleordning". Der var på det tidspunkt en folketingsmand, som blev det, man dengang kaldte konseilspræsident – nu hedder det statsminister – J. C. Christensen – han var herovre fra, og han var skolemand. Da han kom ind i regeringen, fik han lavet den her skoleordning ud fra det, at der på landet var så stærkt brug for børnenes hjælp; han fik den lov gennemført, at børnene kun skulle gå i skole én hel dag om sommeren eller to halve dage, og seks hele dage om vinteren. Om vinteren gik vi så i skole fra klokken otte til tolv – så havde vi middag til klokken ét, og så gik vi igen i skole til klokken fire. Det var fra november til maj. Om sommeren skulle vi kun i skole én dag om ugen, der hvor jeg gik. Da mødte vi klokken syv og var der til klokken ét. Det var al vor skolegang om sommeren – det er sært, vi ikke er blevet dummere, end vi er! Den lov har virket nu indtil for ganske få år siden. Man kan slet ikke forstå nu, at man ikke glemte om sommeren, det man havde lært om vinteren. Men jeg synes da ikke, at jeg er blevet dummere end andre.

Hvad lavede De, da De var blevet konfirmeret?

Mit ønske var at blive lærerinde. Men De kan nok forstå, at man havde ikke råd til ret meget. Dengang var der noget, der hed forskolelærerinder; de fik halvandet års uddannelse, og det mente jeg, at vi nok måtte kunne klare. Men man kunne ikke komme på forskoleseminarium, før man var fyldt atten år, så jeg fik en plads i huset. I 1914 var jeg i nærheden af Holstebro i huset hos en faster og onkel; han var lærer, og det var meningen, at de skulle forberede mig lidt til

at gå på seminariet. Og så skete der det, at da jeg kom hjem i foråret 1915 og skulle til at tænke på det, så viste det sig, at alle seminarierne netop havde begyndt på nye hold, og de tog kun et nyt hold ind, når de foregående var færdige. Så jeg ville blive næsten nitten år, før jeg kunne komme ind, og så sagde jeg: „Nej, det gider jeg ikke gå og vente på." Så fik jeg plads i Vejle, og så blev jeg gift og fik børn i stedet for.

Hvor gammel var De, da De blev gift?

Der gik jo nogle år; men jeg blev gift, da jeg var knap 21. Min mand var statsbanetjenestemand i Vejle, og der kom jeg så til at bo.

Hvordan traf De Deres mand?

Jah, jeg fik jo plads i huset, og når der så var sådan en ung mand i samme hus, så var det jo så ligetil! Jeg var i en købmandsforretning, hvor vi hjalp hinanden både i forretningen og med det huslige. Det var en dame, der ejede forretningen, og vi var to piger, som var fælles om arbejdet. Vi rendte også i byen med varer – det gjorde man dengang. Min mand kom til at bo i lejligheden oven over forretningen, så det var da næsten så nær, som det kunne være. Så blev vi forlovet, og i foråret 1919 blev vi gift.

Holdt De så op med at arbejde?

Ja, det gjorde jeg, for så fik vi jo børnene; efter godt et år fik vi vores datter, og derefter fik vi vores dreng. Ja, så kunne jeg jo altid lave noget, hvis der var nogen, der skulle have syet noget. Jeg havde lyst til at sy – jeg havde jo ikke lært andet end, hvad min mor havde lært mig; men jeg havde lyst til det. Og jeg har altid selv syet vores tøj, min mands skjorter, overtøj til

børnene og det meste af det tøj vi havde. Og så var der sommetider nogen, der skulle have syet tøj, og det kunne man jo tjene en skilling ved. Det var ikke så almindeligt dengang, at de fleste husmødre arbejdede ude.

I 1934 mistede jeg min mand. Han var 6 år ældre end mig og knap 41 år, da han døde. Jeg var 36. Og så blev jeg alene med børnene. Men vi har altid haft det godt. Vores datter var lige blevet konfirmeret, og vores dreng var lige godt tretten år. Der var kun et år og fem måneder imellem dem. Vores datter ville ikke i eksamensskole – hun ville i forretning, så hun kom ud af skolen, da hun var fjorten år, og kom i en viktualie- og slagterforretning. Men vores dreng ville gerne have en realeksamen, og da han ikke kunne få den der i den lokale skole – vi boede lige uden for Vejle – havde vi meldt ham i en betalingsskole. Men så døde min mand, og så vidste jeg ikke rigtig, om jeg kunne klare den; men det gjorde jeg.

Hvordan klarede De Dem økonomisk, efter at Deres mand var død?

Ja, der var en pension; men på det tidspunkt var den ikke ret stor – jeg fik 85 kroner om måneden og 30 kroner til to børn. Men jeg må sige Dem, at jeg var taknemmelig for den pension dengang. Vi havde lige bygget hus, og med pensionen kunne jeg betale det, det kostede. Så havde jeg et par gode hænder og et godt helbred, og jeg kunne ernære mig med, hvad jeg kunne få fat på. Jeg passede barselskoner, jeg syede for folk, lavede mad for folk, og hvad der sådan kunne falde for.

Fik Deres søn sin realeksamen?

Ja, han fik sin eksamen og blev derefter uddannet i isenkrambranchen. Han ville gerne have været ind til statsbanerne som trafikelev, og det søgte han, men fik det ikke, for de tog nogen, der havde bedre eksamen end ham.

Hvornår er De flyttet til København?

Jah, det er en mærkelig historie. Jeg boede som sagt i Vejle. Min mand var ivrig afholdsmand, og jeg kom altså også med i denne afholdsbevægelse – den ene part smitter jo gerne af på den anden. Jeg var meget optaget af dette og arbejdede i logen i Vejle i krigsårene. Min søn boede hjemme, min datter var blevet gift og var flyttet til København dengang. Men så blev det jo så vanskeligt med mange ting; jeg syntes ikke, jeg kunne blive ved med at have huset, så jeg opgav det og fik mig en lejlighed i Vejle. Der kom jeg til at bo ved siden af en kirke – lige som her – og jeg har altid søgt hen til kirken og gået meget i kirke. Ved den kirke var Haldor Hald præst. Så skete der det, at min søn også tog plads i København, og dermed kom det tidspunkt, jeg havde frygtet, kan jeg godt sige, fra min mand døde, at jeg en dag blev alene. Og så skulle jeg tænke mig om; men sætte sig ned og holde sig for sig selv, det er det dummeste, man kan gøre. Jeg fandt ud af, at der måtte være nogen mennesker, jeg kunne hjælpe, når jeg nu kunne sy. Lige i nærheden af, hvor jeg boede, var der en otte huse, der var blevet bygget efter første verdenskrig. Vi kaldte dem „Fangelejren". Og det var mennesker, som, hvad skal man sige ikke kunne klare sig selv, mange af dem økonomisk, og som

fik hjælp fra det offentlige. Og så tænkte jeg: „De har jo mange børn, du må da kunne hjælpe dem på en eller anden måde; hvad skal du finde på?" Det var jo der i krigstiden. Så sagde jeg til en anden dame: „Man kunne da egentlig tage og invitere de enlige mødre ovre fra den gade over; så kunne vi da lære dem at sy – vi kunne lære dem at sy fødder i strømper, at sætte knæ og ende i bukser, og så kunne vi give dem lidt kaffe – vi kunne nok få tilstrækkelig erstatningskaffe – og give dem lidt brød til. Vi kunne da også underholde dem lidt, vi kunne læse en historie for dem og prøve at skaffe dem en hyggelig eftermiddag." Og det gik vi i gang med, og det var *meget* interessant. Vi havde da mindst lige så meget glæde af det, som jeg tror, disse mødre havde.

Hvor mange kom der til de eftermiddage?

Ja, sommetider var der tolv, sommetider var der fem – det var sådan ligesom ... for de havde jo allesammen mange børn. Og så sagde jeg til dem: „Er der noget, jeg kan hjælpe jer med at sy, så kan I godt komme over med det til mig, eller jeg kan komme over til jer." Og der var et par stykker – de kunne ikke finde ud af at sy de her drengebukser, og de kom jo stadigvæk: „Du er nødt til at hjælpe mig med de lommer, jeg *kan* ikke selv sætte dem i." Og sådan hjalp jeg dem, så godt som jeg nu kunne.

Og så blev det 1944, og Hald blev taget. Det gik os jo allesammen meget på; jeg havde på det tidspunkt fået en del at gøre i menighedsarbejdet. Men så kom Hald hjem igen lige efter befrielsen. Og det var så sjovt, for jeg mødte Hald en dag henne på Vesterbro, og

så siger han: „Hvad er det egentlig, De går dér og laver med de her koner?" „Hvad jeg laver?" sagde jeg, „det ved jeg da virkelig ikke." „Jamen, det er jo korshærsarbejde, kone!" „Jeg ved ikke, hvad det er," sagde jeg så. Og da Hald blev chef i Kirkens Korshær i 1947, kom han et år efter til Vejle og talte en aften, og han sendte bud til mig, at han gerne ville snakke med mig. Og så siger han: „Jeg kommer fra styrelsen og beder Dem om, De ikke kunne tænke Dem at komme til Odense og arbejde for Kirkens Korshær." „Nej," sagde jeg, „det kan jeg bestemt ikke; jeg vil da ikke til Odense. Jeg kender ikke et menneske, dér vil jeg da ikke over at være." Nå, men vi sad og snakkede om det, og så endte det med, at Hald sagde: „Gå hjem og tal med Deres søn om det." Og da jeg sagde det til ham, sagde han: „Jamen, det synes jeg da, du skal tage imod, mor, det er da lige noget for dig." Og sådan gik *det* til.

Så kom jeg til Odense i 1949 og skulle arbejde i kvindeligt arbejde som „kvindelig sekretær". Og så står man altså frit, man kan slå ind på det, man har evner og lyst til, det man mener, man kan hjælpe mennesker med. Jeg gik på husbesøg og inviterede dem til at komme og lære at sy; vi havde en hel del brugt tøj, som vi sprættede op, og som de så selv kunne sy nyt af, og dengang var der jo meget mere hårdt brug for det, end der er nu. Det havde jeg megen glæde af. Så tog man på sommerlejr med mødre og børn – vi havde en sommerlejr ude ved Kattegat. Og sådan arbejdede jeg dér til 1957.

Fik De løn for det arbejde?

Ja, når man er fast ansat, så må man jo have noget løn for det. Nu var min pension efter min mand steget en del, børnene var fra hånden, og jeg tjente lidt her og der; jeg har alligevel klaret mig helt godt, synes jeg. Da jeg fik tilbudt stillingen i Odense, og Hald begyndte at tale om løn, sagde jeg: „Løn, det venter vi med til sidst." For jeg havde aldrig tænkt mig, at jeg skulle arbejde i kirkeligt arbejde og have løn for det. Så sagde han: „Jamen, De kan da nok forstå, at når De skal arbejde for os hele tiden, så skal De da have Deres penge for det." Så ville jeg have det på den måde, at min pension gik ind i min løn, og så supplerede de op, så jeg fik den samme løn som andre kvindelige sekretærer. Sådan har jeg arbejdet altid.

Fik De stillet bolig til rådighed?

Nej, jeg måtte selv skaffe mig bolig. Jeg var heldig, jeg fik en lille lejlighed i Odense. Det lagde sig sådan til rette for mig altsammen. Jeg kom her til København i 1957, da vi fik lokale inde i Sct. Nikolaj Kirke. Her gik jeg på husbesøg og havde systue. Med tiden blev jeg spurgt, om jeg kunne tænke mig at rejse rundt og fortælle om arbejdet. Og det var noget for mig. Jeg rejste over hele landet. Det er jo ikke så vanskeligt, når man skal fortælle om, hvad man oplever, og man er glad for at fortælle. Så jeg havde nogle *dejlige* år.

Man kom til et sted og havde fået at vide, at man skulle henvende sig et bestemt sted, hvor man skulle indkvarteres. Og der sov man, spiste, hyggede sig og hjalp husmoderen med at bage og lave mad. Jeg vil sige Dem, at jo mere naturligt man tog på det, des

bedre gik det. Jeg har fået en masse venner.

Var det ikke anstrengende at rejse så meget?

Jeg blev aldrig træt af det. Om jeg så havde tre møder på en dag, det anfægtede mig ikke. Det er kutyme ved møderne, at man får en kollekt, og jeg vil sige Dem, jeg undrer mig tit over både al den gæstfrihed og offervillighed; jeg var ofte meget rørt og imponeret over det.

Var det for at hjælpe nyt arbejde i gang, at De rejste rundt?

Ja, hvis nogen et eller andet sted ville oprette en støttekreds, så skrev de til mødesekretariatet, om de kunne sende dem én til at hjælpe dem igang, og det fik jeg lov til mange gange. „Det er mine gudbørn," sagde jeg altid. Når jeg kom i nærheden af en sådan kreds på en af mine rejser, skrev jeg altid til dem, „må jeg komme og se til jer også?"

Hvilken udvikling har der været inden for arbejdet i de 30 år, De har været med?

Når jeg tænker tilbage til 1947, det år hvor jeg kom med, så synes jeg på en vis måde, at der var mere behov end nu. Folk var mere fattige, og på en vis måde er der jo ingen *fattige* mennesker nu. Men der er mange mennesker, der ikke kan administrere det, de har. Og de trænger jo til hjælp også. Men der lige efter krigen, da jeg kom til Odense, hvor var de mødre glade, når vi kom og sagde: „Vil I ikke lære at sy? Kom hen til os!" Det er der ikke nogen, der gør idag. De fleste unge mødre arbejder jo ude i dag. Det er én stor forskel. Og der var ingen steder, man fik så god kontakt med de unge mødre, som når vi sad ved sy-

maskinen. Man fik et fællesskab, sådan når man sad og snakkede. Når man kom på husbesøg, blev man indviet i deres problemer; og når man kom i et nyt hjem, ville man jo gerne vide lidt om det hjem. Men der skal man være meget varsom, aldrig spørge. Du må aldrig spørge. Du kan komme med din hjælp, og så kan du altid føle dig for, om det er et sted, hvor der bliver sagt: „Kom snart igen." Og når man så var kommet nogle gange, fik man pludselig hele livshistorien. Og jeg vil sige Dem, jeg var så taknemmelig hver gang, fordi så følte jeg mig som en ven af huset. Men hvis man spørger, kan de jo sige: „Hvad kommer det Dem ved?" Og det *kom* ikke mig ved. Jeg husker de steder, hvor jeg tænkte: „Mon det nu er sådan, mon den mand nu drikker, mon det er derfor, hun har det så småt, den kone?" Men jeg spurgte aldrig, for det har man ingen ret til.

Blev man nogensinde afvist?

Det er jeg aldrig blevet.

Hvordan fandt De frem til de familier, der skulle hjælpes?

Gangen var sådan dengang – det har også ændret sig – at da henvendte mennesker sig meget mere til vore kontorer. Lad os sige f. eks. en mor, der står og ikke har tøj til sine børn; hun går hen til kontoret og siger: „Kunne jeg ikke få lidt tøj?" Så blev hun skrevet op, og derefter blev der sendt bud til den medarbejder, i hvis distrikt hun boede. Den medarbejder skulle besøge kvindens hjem, og hun havde et skema med, hvorpå hun skrev, hvad den mor gerne ville have. Og nedenunder stod der: „Finder De, den hjælp

er berettiget?" Hvis man skrev „Nej", så havde man dårlig samvittighed – og det skete heller ikke ret tit. Man kan jo ikke se bag facaden. Man kan komme ind i et hjem, hvor der er møbler og alting; men det kan de jo ikke *spise* eller klæde sig i. Derfor skal man være lidt af en menneskekender og psykolog, og jeg har ikke lært noget, andet end hvad jeg har erfaret efterhånden.

Følte De, at folk engang imellem henvendte sig uberettiget?

Nej, det synes jeg egentlig ikke. Men der har været tider, hvor jeg har været i tvivl, hvor jeg havde mest lyst til at spørge den moder, om de så ikke kunne have gjort sådan eller sådan. Men jeg har aldrig gjort det.

Når vi så havde udfyldt skemaet, sendte vi det tilbage til vores kontor på Drejervej. Og når vi havde uddelingsdag, kom man ud samme dag som ens ansøger, fordi vi fandt, det var vigtigt, at det menneske, som besøgte hende, også var der, når hun fik noget. Og så var kontakten jo uddybet på den måde.

Der var ofte mere at gøre, end man kunne overkomme. Men så blev det jo, at man skønnede, hvilke hjem der trængte mest. Og så måtte man se at være trofast og komme så tit som muligt.

Kan De huske, da vi fik kvindelig valgret herhjemme?

Ja, men jeg syntes ikke, det berørte mig særlig – jeg har aldrig været særlig politisk interesseret. Det har mest været socialt og kirkeligt.

Var det Deres far, der bestemte hjemme?

Næ, de var fælles om det. Vores mor og far var

enige om det derhjemme og hjalp hinanden. Hvis nogen var den stærkeste, ikke den dominerende, men den stærkeste, så tror jeg, det var min mor. Jeg havde en pragtfuld mor.

Gjorde De forskel på Deres dreng og pige i opdragelsen?

Jeg skulle have lært min dreng at vaske op – det har jeg desværre aldrig lært ham. Men da han var blevet voksen, kom han selv og hjalp mig – i de år da han boede hjemme, og jeg havde logen at passe. Da var han flink til at komme og hjælpe mig, når jeg havde haft møder om aftenen. Men jeg har da lært ham at rive i haven!

Hvad synes De om den måde, unge indretter sig på i dag, hvor begge parter er udearbejdende?

På en måde synes jeg, det er rigtigt, hvis det altså ikke går ud over børnene. Og det kommer det jo let til, synes jeg. Ellers så synes jeg, det er rigtigt, at mand og kone hjælper hinanden, og så lærer både dreng og pige at hjælpe til, efterhånden som de vokser til. Men det er vel ikke let at undgå, at det går ud over børnene.

Har De selv forslag til løsning på problemet?

Man synes vel, at det er mest naturligt, at det er manden, der har heltidsarbejde. Og så synes jeg, konen kan have noget deltidsarbejde, dels af økonomiske grunde, dels for hendes egen skyld; jeg tror, de fleste mødre har behov for også at komme lidt hjemmefra. Jeg tror, det er berigende for enhver mor at være med til andet end lige det derhjemme, for man oplever noget og får for de flestes tilfælde indblik i ting, som man ikke ville få, hvis man gik hjemme hele

tiden. Man kunne selvfølgelig også beskæftige sig med foreningsarbejde – det behøver jo ikke just at være lønnet arbejde.

Kunne man tænke sig, at det var manden, der gik hjemme?

Ja, hvis de kan finde den form, så lad dem dog det.

Synes De, nutidens unge har det bedre, end De selv havde det?

Det kan man ikke sige noget generelt om – det kommer meget an på forholdene. Jeg synes, der var mere tolerance dengang. Det er, som om det materielle får magt over mennesker. Det gælder om at få alle disse forbrugsgoder, og så glemmer mennesker egentlig dette at *leve* sammen, at være noget for hinanden – det er der ikke *tid* til. Og det er ikke let at lave om på det, hvis først et hjem er kommet ind i den cirkel.

Hvad mener De om ungdommens omgangsform?

Jeg synes, de er søde. Nu har jeg et kollektiv hernede under mig. Og de *er* så søde. Efterhånden ved jeg ikke, hvor mange der er; men jeg tror, de er fire par nu. Og jeg vil sige Dem, det er de prægtigste unge mennesker. Vi har det godt sammen. De er så åbne, og når vi møder hinanden, snakker vi sammen. De laver aldrig støj, og skal de have selskab, kommer de og siger: „Vi ville ønske, du ville gå i byen på lørdag, for her bliver nogen larm." Er det ikke sødt? Sådan er de.

Kan De få lov til at blive boende, så længe De vil?

Ja, det tror jeg da. Men bliver huset solgt, så kan jeg jo risikere at blive sagt op. Men jeg har da været uden lejlighed før, så det gør ikke så meget. Nej, det vil jeg sandelig ikke bekymre mig om.

Alexandra

Jeg er født i et grevskab på Lolland, hvor min far var godsforvalter. Han var altså som jurist administrator af grevskabet. Jeg havde tre søskende; jeg var den ældste, og der var en bror og to søstre, der alle er døde. Min bror døde under den spanske epidemi i 1918, min ene søster døde, da hun var tre-fire måneder. Og den anden søster blev gift i Amerika og døde der i 1958.

Hvordan var Deres første barndomsår?

Jeg havde privatlærerinde, som boede hos os. I mange år, da jeg jo var den ældste, var jeg alene, og så efterhånden blev de andre koblet på ved hvert sit bord i skolestuen, som det nu kunne lade sig gøre. Og dér fik vi så den undervisning, man nu skulle have; og vi blev en gang om året overhørt af den stedlige præst og degn, for at det kunne attesteres, at det gik rigtigt til.

Hvor mange år havde De privatlærerinde?

Først indtil jeg var otte år. Så gik jeg i skole i Nakskov Døtreskole i to år; så kom det ikke til at passe med banen mere, og så begyndte jeg med privatlærerinde igen, indtil jeg var fjorten år. Så kom jeg på frk. Mørks skole i Hillerød for at komme sammen med andre børn og unge og få en realeksamen. Og med realeksamen sluttede jeg min skolegang. Bagefter tog jeg en tillægseksamen i latin og i matematik og regning.

Hvilke muligheder havde De for at lege som barn?

Vi havde ikke legetøj som nu; men ens egen fantasi spillede med en trækasse og en hammer og nogle søm og en malerbøtte; jeg havde en dejlig lille ridehest, og vi havde jo kusk og heste, og så lærte man jo at ride; og man red rundt i skovene – og beskæftigede sig selv – der var en fem kilometer til de nærmeste legekammerater; det var nogle forpagterdøtre, der boede på en af gårdene, der hørte under grevskabet. Men det var jo immervæk en *foreteelse*, for så skulle kusken etableres, man skulle *køres* derhen.

Savnede De nogen at lege med?

Næ, det ved jeg nu ikke. Jeg har jo ikke prøvet det. Da min bror blev noget større, kom vi til at stå hinanden meget nær. Og det gik rigtig udmærket. Han havde for så vidt heller ikke andre muligheder, så han kom på Herlufsholm.

Havde De nogen pligter i hjemmet?

Nej, egentlig ikke. Jo, jeg skulle være inde, når klokken var fem, for der skulle laves håndarbejde mellem fem og seks, indtil der skulle spises til middag. Det var mor, der ordnede dét. Og så gjaldt det om ikke at være i nærheden af vinduet, hvor hun sad, for så hørte man jo strikkepindene på vinduet, og så vidste man, at Alexandra skulle ind og strikke.

Var der ellers ting man skulle lære?

Ja, men det kom jo senere. Men det var ganske givet, at man skulle være ordentlig. Man måtte f. eks. aldrig forlade sin stue, uden at alting var i orden. Hvis der ikke var orden i stuen, havde stuepigen ordre til ikke at gøre noget.

Hvilke tjenestefolk var der i Deres barndomshjem?

Der var en barnepige, en stuepige, en kokkepige, og så var der fast havemand, en gartner som hørte til grevskabet; han kom hver morgen og bragte brænde til huset. Der var nemlig 22 værelser i godsforvalterboligen, men de blev selvfølgelig ikke varmet op allesammen, for der var mange gæstekamre imellem. Men i alle tilfælde var det noget som tog tid, for så snart han var færdig i den ene ende, kunne han jo begynde i den anden.

Hvor meget samvær var der mellem børn og voksne til hverdag?

Der var *meget*. For det første blev der talt meget med os hjemme, og for det andet så *var* man der jo hele dagen. Ja, De sagde „pligter" – f. eks. skulle man lære at stoppe sine strømper, men man skulle jo også lære at strikke dem – det var det, der foregik mellem fem og seks. Og så skulle man jo også lære at spille klaver. Jeg havde hverken den ene eller anden form for gehør, men klaveret skulle altså maltrakteres.

Var det den samme lærerinde, der underviste Dem i alting?

Ja, klaverspil og skole, det blev hun antaget på. Hun kunne undervise i „Joakim udi Babylon" efter Horneman!

Blev De og Deres bror opdraget til forskellige ting?

Nej, det var det samme, bortset fra håndarbejde. Det blev aldrig drøftet, det der kønsspørgsmål. Det var ligeså, da *jeg* kom til København, og folk begyndte at snakke om „jøder" – jeg var lige ved at tro, at det var „jyder" – det var *aldrig noget,* der var drøftet

hjemme. Og det seksuelle og den slags – *aldrig.*

Har De drøftet politik og samfundsforhold hjemme?

Ja, far var meget interesseret i samfundsforhold, og han var for sin tid meget interesseret i, hvad der skete. I København havde man f. eks. først elektricitet i 1912 – vi havde det i 1905, og det var fordi far var sognerådsformand; han havde hørt noget om alt det her og havde allieret sig med et par ingeniører, så der blev lagt elektricitet ind, og vi fik lys på landevejen. Det var kun en enkelt søvnig pære, men det var immervæk noget. Og at der kom elektricitet på gården, gjorde f. eks., at tærskemaskinerne kunne gå uden hesteomgange. Det var store fremskridt den slags ting. Det blev drøftet meget hjemme, sådan noget. Så havde jeg to fastre, som var ivrige foregangskvinder. Den ene var min fars faster; hun var „reformkvinde", gik uden korset og i „reformdragt"! Hun var en af frk. Zahles første elever på seminariet, og hun var meget ivrig sønderjysk interesseret. Og den anden var med i Kvindetoget til Amalienborg i 1915, og det blev jeg meget, meget interesseret i – der var jeg jo en stor pige.

Var De med i Kvindetoget?

Ja, det kan De da tro, jeg var. Jeg gik som en ganske lille ung pige med; men det var drabeligt spændende, og jeg var meget *ivrig* efter det, for jeg syntes, at det var helt urimeligt, vi skulle sidde som umælende kvæg.

Oplevede De selv, at det var et historisk vendepunkt?

Jo, det kan De tro, for det var jo ligeså meget, at de herrer kom lidt ned fra deres gudesæder – „Vi alene

vide", ikke?

Havde De selv tænkt Dem at gå ind i politik?

Nej, ikke i politik, men jeg har altid givet mig af med noget. Som ung pige skulle jeg have været til Lausanne for at lære fransk; den første verdenskrig udbrød den anden august – det var min attenårs fødselsdag, og dér skulle jeg have rejst dagen efter. Men der var jo lukket igennem Europa allerede inden da. Og så blev jeg hjemme, og så sagde min meget fornuftige mor: „Ja, så skal tiden jo bruges til noget – nu tager du et halvt år på husmoderskole." Det var en skole der lå ude i Gentofte dengang. Og så fik jeg et halvt år der, og så var jeg hjemme et halvt år som stuepige. Og dér var *ingen* forskel på mig og de andre piger. Ja, jeg havde jo mit hjem, selvfølgelig, men De ved, jeg var oppe klokken seks, og der var opvasken, og der var ikke noget at spille om. Og sålunde var jeg også kokkepige.

Var De selv interesseret i at være det?

Ja, jeg ved ikke, man er vel altid halvfornærmet, når der er en, der forlanger noget af en; men senere har jeg da godt kunnet se, at det var fornuftigt. Det *var* en meget, meget god idé af mor. For det har hele livet gjort, at man har følt sig voldsomt uafhængig, når man har kunnet selv. Hvis der var noget, der kiksede, nå, hvad herregud, det er jo ikke værre, end at du kan selv.

Havde De nogen planer om hvad De gerne ville være?

Ja, jeg ville have været tandlæge. Men – så var jeg for doven! Det vil sige, at min realeksamen blev ikke

så fin, som den skulle have været. Så da jeg havde været for doven eller dårligt forberedt – det ved jeg ikke – det var i hvert tilfælde meget svært at komme fra en privatlærerinde og ind på en etableret skole. Nogle ting er man meget længere i – og det er naturligvis de ting, der har interesseret en selv, og andre ting var man blank i. Det er ingen heldig kombination, men hvad skal man gøre? Da var folkeskolerne jo ikke sådan, at man kunne klare sig med dem. Det var jo hverandendagsskoler. Den privatskole jeg kom på i Hillerød, det var nok Danmarks bedste kostskole. Den var simpelthen fantastisk ledet. Frk. Mørk var en enestående fremsynet person. Bl. a. har jeg oplevet, når vi har rejst meget, min mand og jeg, at han har sagt „Hvor i al verden kan du så meget kunsthistorie fra?" Og det har jeg lært hos frk. Mørk i Hillerød, for hun indførte kunsthistorietimer, og når De tænker Dem til 1910 – der var ikke et *gymnasium,* hvor de havde kunsthistorie; og sådan var hun hele vejen igennem. Bl. a. det de i dag kalder de små foredrag de holder – vi kaldte dem nu kun mundtlige stile – men hun gav os altså en sådan opgave – vi måtte selv vælge den – og så skulle vi lave et foredrag, der skulle vare så og så lang tid. *Hvis* vi ikke talte et ordentligt dansk, højt og klart, så gik hun udenfor døren og sagde: „Vil du tale, så jeg kan høre, hvad du siger. For det kan ikke hjælpe noget, du mumler i skægget."

Hvor stor var skolen?

I klassen var vi atten og i hele skolen 300 rundt regnet. Der var jo alt, hvad der kunne gå fra Frederiksborg Amt. Og den havde adgang til statsskolen der-

oppe. Og dér har jeg taget min latinprøve.

Tænkte De på at tage studentereksamen?

Det gjorde jeg ikke – det lå egentlig ikke rigtig for. Selvfølgelig var der nogen, der gjorde det – men så tror jeg, man skulle vokse op i en by, hvor skolen var, så man var begyndt fra begyndelsen. Men jeg tror simpelthen, det ville have været for svært for mig med det grundlag, jeg havde fra barn af. For der *var* mange store huller. Min bror kom på Herlufsholm allerede som tiårig. Han gik ud derfra med en realeksamen, for han ville være landmand, og det blev han og så kommer den spanske syge, og så dør han. Og det er jo en stor sorg for forældre at miste et voksent barn, som lige står for sin livsgerning.

Havde De et godt forhold til Deres forældre?

Et *dejligt* forhold. Vi kunne godt være uvenner, uenige; men det var en fast regel i mit hjem, at solen aldrig gik ned over vreden. Og da jeg var tjenestepige hjemme, fik jeg dem på hovedet, som en ung pige havde fået, der havde dummet sig, – det var der bare ikke noget at gøre ved, det var jo reelt.

Hvad tog Deres mor del i i hjemmet ?

Mor var allevegne. Hun var nemlig en meget dygtig leder. Tilsyneladende havde hun ikke travlt. Det, mener jeg jo selv, er alfa og omega på jorden, at det ikke ses, man har travlt. Har man først *tilsyneladende travlt,* så kan man ikke. For en ting skal være sådan tilrettelagt, at det ikke kommer bag på en.

Hvis der var noget, man gerne ville lære, så var der ikke det, man ikke fik lov til at lære og prøve. Og der blev altid sagt, mislykkes det – jamen, det er der

ikke nogen, der siger noget til, for man kan ikke lære, hvis man ikke får lov at prøve. Og det var en glimrende læreregel. Den har jeg selv ført videre for *mine* unge piger og sagt: „Nu prøver vi noget nyt – prøv nu selv –" der blev ikke sagt noget, og så lærer man af fejlen. Det er nemlig det eneste, man lærer af, sine egne fejl.

Da De ikke kunne blive tandlæge, hvad foretog De Dem så?

Så gjorde jeg det, at jeg var på godsets kontor i tre år. Det var det eneste, jeg studerede – ja, jeg læste en hel del jura, som far syntes ville være udmærket for at kunne og vide forskellige ting. Det var sådan noget, han stak ud til mig af gode ting, han syntes, det var værd at vide. Og det at være på et godskontor; det er en broget landhandel; det er regnskaber, det er administration, og det er auktioner, det er administration af 50 huse, hvordan de skal passes, og hvad der skal sørges for af materiale til dem og så videre. Der er utallige ting, der skal tages hensyn til. Jeg var altså kontordame hos far, og det var fra otte til seks med to timers middag, der var ikke nogen afvigelse, om man så havde været til bal – det var lørdage inklusive. Der var ikke nogen, der drømte om, at man havde weekend – det kendtes ikke.

Var der megen selskabelighed på godset?

Ja, meget. Det var jo rundt om på de store herregårde, og det var dejlige år. Folk ville vist nok synes, at det var helt oppe i skyerne, og det var det vel egentlig også; for vi kunne ikke tænke os andet, når vi kom til selskaberne, end at de unge mennesker var i kjole

og hvidt; etiketten var ret streng – man havde balkort – jeg har nogen liggende endnu – der var cotillon, og der var levende musik, violin og cello.

Deltog man unge og gamle sammen?

Til jul var der store selskaber, og der var jo i reglen rundt om på de store gårde to spisestuer. Så spiste de ældre i én spisestue, og de yngre i en anden. Og så blev der drukket kaffe, som man nu gør det altid, og så blev der spillet op til dans for både ung og gammel. Vi havde det meget, meget hyggeligt. Det var *lange* køreture, må De huske på; vi begyndte at klæde os om klokken to om eftermiddagen, for vi skulle køre tre-fire mil, det er 22 km – og med hestevogn er det tre timer.

Hvor tit var man til bal?

Mellem jul og nytår kunne vi godt være fem gange, så da var kuskene ikke så glade efterhånden, selvom de jo havde det grusomt morsomt sammen, alle disse her kuske. De fik jo nydelig mad; men for konerne derhjemme var det nu ikke altid lige sjovt.

Man blev altid bedt med gæster. Man havde altid gæster på landet i julen, så derfor kunne man hurtig blive en frygtelig stak.

Hvor mange kunne man være til et selskab?

Det var meget forskelligt, for det kom jo an på hjemmenes størrelse. Men jeg har da oplevet, at vi har været 50 unge og 50 voksne. Man fik suppe og fisk, en mellemret, en steg, en osteret og en dessert. Og det lyder jo for mange som noget storsnudet noget; men det må man huske, at det *var* det ikke, for sådan *var* det bare.

Hvor strenge regler var der for omgangen mellem

de unge?

Ja, det var selvfølgelig anderledes end i dag; så som at der blev inklineret for en, og man vovede jo ikke at danse så forfærdelig mange gange lige i træk, men øjensproget har vel været det samme dengang som nu. Men så kom de unge herrer på visit om eftermiddagen. Og så var man nok klar over, at der var lidt mere i det. Og så tog man imod dem, og så fik de en kop te. Så sad man jo og snakkede.

Fik man lov til at være alene?

Nej, det var der slet ikke tale om; når man gik igennem Strøget her, og man havde mødt en af sine kadetbekendte, så bad man en stille bøn til Vorherre, at ingen havde mødt én.

I 1920 kom jeg til København til assurancekompagniet Baltica, og der var jeg i de femten år, inden jeg giftede mig. Der havde vi fri fra lørdag eftermiddag klokken halvet. Men det indebar så, at vi begyndte kl. halvni i stedet for kl. ni – så man kunne da tillade sig at have en aften, hvor man kunne more sig lidt, og man kunne få gjort sig pænt i stand og sådan noget. Den stilling i København søgte jeg selv, og jeg fik den omgående.

Etablerede De Dem også selv med hensyn til at bo?

Ja, ja, det gjorde jeg. Jeg gjorde det selv, for far og mor stod på det standpunkt, at man *skal* lære at klare sig selv. Der var ikke tale om, at de ikke *ville* hjælpe mig, men de sagde: „Prøv nu selv, for du bliver gladest for det." Så kom jeg til at bo hos en frue, som var præsteenke, i Frederiksborggade oppe ved Søerne, og der havde jeg en ganske dejlig stue ud til Frederiks-

borggade, med sol og to store vinduer. Hun havde hjælp dengang, og der boede et par andre pæne damer, og vi spiste dér og havde det som i et hjem, ganske dejligt. Vi havde det samme som i dag – idag hedder det små kollektiver. Vi kendte ikke hinanden ganske vist, men vi boede da under samme tag, og om aftenen kunne vi sidde sammen og hygge os, som vi ville – og det gør de andre jo også. Vi havde det hyggeligt og rart.

Og så havde jeg nogle meget lærerige og glimrende år der i Baltica. Det var efter krigen, og der skulle ryddes op efter alle disse skibsforlis, som ikke var opklarede. Så mødte jeg min mand, vi giftede os, og så holdt jeg op med at arbejde.

Hvordan mødte De Deres mand?

Ja, se det er jo lidt af en roman. Det var såmænd til et middagsselskab hos fælles bekendte; men vi havde aldrig truffet hinanden før. Og så syntes han godt om mig. En skønne dag fik jeg sendende med ærbødig hilsen fra forfatteren „Polyteknisk Læreanstalts 100 Års Jubilæum", den var han lige blevet færdig med. Så var der jo en anledning til at skrive tak, ikke?

Hvor gammel var De dengang?

Jeg var 35, og min mand var 58, så han var 22 år ældre end jeg, men det har nu aldrig generet mig, for vi har haft et forfærdelig godt liv sammen. Jeg har været meget ivrig, når han kom hjem og havde private ting, dem skrev jeg, og han dikterede, så derfor levede jeg jo med i det hele, var levende interesseret i alt hvad der skete indenfor hans fag.

Hvad syntes De om at holde op med at arbejde?

Jeg kan huske, at jeg engang sagde til min mand: „Ja, alt det her er nu meget godt, men ved du, hvad jeg savner? Jeg savner, at det er lørdag." For så meget betød denne weekend, at man sådan havde noget at glæde sig til. Men ellers havde vi det jo dejligt.

Hvor mange børn fik De så?

Vi fik en datter!

Ville De gerne have haft flere?

Nej, vi var jo ældre folk.

Hvad slags skoleuddannelse har Deres datter så fået?

Hun er student og cand. jur.!

Hvor meget hjælp har De haft i huset?

Ja, da min mand levede, havde vi jo to, fordi der kom så forfærdelig mange ovre fra læreanstalten, når der var fremmede på besøg.

Jeg har haft med EGV at gøre i 50 år. Og deraf ledet en vinterstue på Østerbro i 25 år.

Hvad bestod det arbejde i?

Det bestod i at bringe glæde til gamle mennesker. Jeg havde fire-fem damer, og der var sådan 100-150 mennesker hver tirsdag aften, og så har jeg skaffet gode kunstnere, som kom og underholdt dem, og jeg lagde megen vægt på gode kunstnere. Sådan at de folk kunne gå hjem med noget. Noget at tænke på og glæde sig over. For mig har det ikke været det, at fordi folk ikke havde så meget, så kunne de nøjes, for de kunne jo være lige så velbegavede som andre, have lige så stort behov for at høre noget kønt, som andre mennesker har.

Var det så Dem, der stod for at skaffe kunstnere?

Ja, så derfor er der ikke mange kunstnere her i kongeriget, som jeg ikke kender. Fordi de var sådan, når jeg ringede dem op og sagde: „Hør nu er den altså gal, jeg mangler en kunstner her, og De kommer til at komme og hjælpe mig." „Ja, hvad vil De så have?" „Ja, jeg vil da gerne have," f. eks. når Marie Krone kom. „Kunne De ikke lave et foredrag om Franz Josef og Vetsera og sådan noget, og så kombinere det med slottet Belvedere og Hofburg." Jo, det var da en god ide. Hun lavede det så som en cyklus gennem tre-fire tirsdage. Så vi fik hele den østrigske historie sat sammen både kunsthistorisk og historisk og det hele, og musikalsk og så med de gamle wienermelodier af Strauss.

Men det må De have begyndt på allerede i 20'rne?

Ja, altså min mor var med i 20'rne, da de kom ind fra landet. Så startede min mor ude i Valdemarsgade med at lede en vinterstue, og så skulle jeg også med ud og hjælpe med at skænke kaffe. Det bestod i, at de ældre gav ti øre, så fik de en kop kaffe og wienerbrød og så underholdning. Der var også et par frivillige damer, der gjorde alt det arbejde, og så kom kunstnerne og underholdt dem, så godt de kunne. Og der kan De tro, der var en forskel, for når jeg tænker på 1924, der kom de gamle mennesker, de ejede ikke kåber, de kom med sjaler, sat sammen med nåle, og træsko der blev sat ude, og de havde så sko i hånden, som de tog på i salen. Og så nu mere velfriserede end nogen og bedre klædt end nogen. Det var en fornøjelse at se den forandring, det var et lille udslag af sociallovgivningen og de bedre tider. Men om glæden er større, det er jeg

såmænd ikke sikker på. Apropos sociallovgivningen, så var den jo en solstråle i de ellers så forkætrede 30're. Det var den socialdemokratiske minister Steinckes værk, og den danner stadig grundlaget for nutidens sociallovgivning. Steincke kom ofte her i huset; som socialdemokrat var han af politisk modsat observans end min mand, der var konservativ; men de førte meget intense drøftelser af loven, inden den blev endeligt udformet, og jeg overværede deres samtaler med stor interesse.

Men jeg har ude hos mig på Østerbro, hvor jeg var selvstændig, kun oplevet glæde de tirsdage. Og jeg kan godt uden at rødme sige, at jeg har aldrig gået gladere hjem end tirsdag aften, når jeg har taget et par hundrede mennesker i hånden, og de har sagt: „Hvor var det en dejlig aften."

Oplever De, at de gamle er blevet mere ensomme i vore tider?

Ja, nogen af dem er jo. Men ser De, dem der er mest ensomme, dem får man jo aldrig fat i.

På en måde vel nok, for der er jo noget om, at jo mindre folk har, jo mere hjælpsomme er de. Der tænker jeg på min barndom på den hjælpsomhed, der var på landet, når nogen var syge. Det gjorde man bare. Det var ikke noget, man skulle have tak for.

De mener, at man bliver mere ensom, fordi institutionerne har overtaget pligterne?

Ja, vi er for uselvstændige, og det er ikke godt. Jo længere et menneske kan være selvstændig, og selv føle du har et ansvar for, om du holder ryggen ret, og du har et ansvar for, hvordan dit hjem er osv., osv.

Hvis man tager alt det fra folk, så sidder de bare i stolen, og så bliver det altså ikke til noget. Man tager ansvaret for meget fra folk, det gør man både for unge og gamle i det hele taget. Men det er da ligesådan i ægteskaberne, der har da også været divergenser i gamle dage, men man må da også prøve på at få en ting til at gå. Hvis man er to mennesker, der skal leve under et tag, så kan det ikke undgås, hvis man ikke er idioter, at man bliver uvenner eller har divergerende meninger. Så må man da prøve på at tale dem igennem og respektere hinanden.

Mener De, at fordi det i dag er blevet lettere at gå fra hinanden, så giver man hurtigere op?

Jeg mener, man bliver rigere af at få det til at gå. For man føler jo dog, man må give noget selv, det må vi jo allesammen. Man må heller ikke hænge sig fast i, fordi *jeg* nu vil, så er *det* det eneste saliggørende. Det er langt fra sikkert, at det, jeg vil, er det rigtige.

Hvad mener De om den måde vi indretter os på i dag med kvinder, der har udearbejde og børn?

Jo, jeg har jo selv været ude i det frie marked, om jeg så må sige. Jeg synes, det er udmærket, men der er en ting, jeg synes, og det er: Det bliver forkætret, når en kone går hjemme. For kvinderne glemmer og mændene vel også, at det er en af de største opgaver på denne jord at opdrage den næste generation, så den kan blive til noget. Det er da ikke noget, at folk skal skamme sig over, at de tager sig af. Det er *der,* jeg vil hen. For det er da udmærket, kan folk magte to opgaver. Men det er jo altid kvinden, der har de to opgaver. *Skal* vi nu ikke være enige om det? Der er ingen

undtagelser. Men de fleste mænd skubber nu af sig, når vi kommer til fyraften, men så skal mor tage fat, hun skal vaske. Det er altid kvinden, der skal lave i hvert fald 2/3 af arbejdet. Og De vil sikkert give mig ret i, at det er da et meget stort ansvar at opdrage den næste generation. Og det kan ikke blive det samme ved at give et barn en nøgle om halsen.

Så kommer man jo i den konflikt, at man på den ene side har et arbejde, som man synes er spændende og på den anden side også gerne vil kunne opdrage sine børn.

Men man må jo her på jorden træffe et valg. Man kunne jo sige: „Nåja, så bliver min karriere ikke så stor, men jeg vil gerne have lidt med af kagen, så lad mig tage en halv dag."

Mener De ikke, at man kunne sige, at det kunne mændene også gøre?

Nej, for et stort mandfolk, der går hjemme, er ikke til at holde ud.

Jamen, hvis han nu lavede noget?

Jamen, det gør han ikke, for jeg skal nemlig sige Dem, at det kan .... jo en mand, som har et studium eller et laboratorium, han kan jo tilbringe en stor del af tiden hjemme ved sit eget skrivebord. Og så bliver det jo noget helt andet, men han tager sig sandelig ikke af børnene. For han vil ikke ud af sin tankegang. Det kan De være rolig for.

Tror De man kan bytte om på det, så det var kvinden, der sad og forskede?

Næh, jeg tror, det er udmærket godt, at vi er kommet ind på arbejdsmarkedet, der skal vi også blive.

Men vi må bare stille os selv det spørgsmål, hvad vil du? Det ene eller det andet, og efter min mening, så kan jeg altså slet ikke se, der er nogen forskel, ja, jeg vil ovenikøbet sige: Det er da bedre at være en god husmor, som ved økonomi og forståelse forvalter pengene, end en husmor som tjener måske lige så meget, og derved er komplet ligeglad med, hvad tingene koster, det er hun nemlig nødt til at være for overhovedet at kunne klare det altså tidsmæssigt. Hun er nødt til at købe halvfærdig mad, som smager ad månen til.

Hvordan har De selv haft det med økonomi? Fik De husholdningspenge?

Ja, jeg fik husholdningspenge, og jeg fik påklædningspenge. Det gik meget nemt for inden vi blev gift, nu havde jeg en meget fremsynet mand, mærkeligt nok for han havde ikke været gift før, der siger: „Sig mig engang, når du har betalt dine skatter og husleje, hvor meget har du så tilbage til dig selv?" Jeg havde efter datiden en stor gage, for jeg havde 325 kr. om måneden, og det var masser af penge i 1929-30. Ja, jeg havde en 100-150 kr., og så siger min mand: „Det er udmærket, så får du det i lommepenge, for du skal aldrig bede om penge, det er utåleligt, når man har været selvstændig." Så det var ligesom amen i kirken, at husholdningspungen lå der, og mine penge lå der, det blev aldrig drøftet, og der blev aldrig talt om penge.

Hvordan klarede De indkøb?

Ja, for det første gik jeg jo selv, jeg var tit inde på torvet på cykel for at hente fisk, og der var glimrende forretninger her. Jeg har altid sluttet mig til den kate-

gori, at man skal handle, hvor man bor. For de mennesker giver én den service, og de lever af det distrikt, hvor de bor. Det kunne jo ikke lade sig gøre med tøj her, men altså kolonial osv. Jeg kørte meget tit ind og hentede fisk inde hos konerne, det var altså en frygtelig oplevelse, de var så søde, de kendte en på lang afstand og råbte: „Dame, dame, dame," lange tider inden man nåede frem.

Omgikkes De Deres familie?

Meget. Mine forældre var her (næsten) hver søndag til middag, og vi havde også tit hele familien til middag. Vi så også en del til min mands søskende. Vi har også haft mange venner på besøg, ikke kolleger, kun enkelte. Men ellers var det private venner. Der er kommet mange gode venner, og så har vi haft det skægt og hyggeligt.

Hvornår døde Deres mand?

Han døde i 1950, 2. juledag.

Hvor længe har Deres datter boet hjemme?

Hun blev gift og flyttede hjemmefra året før min mand døde, det var i 1949.

Blev Deres venner ved med at komme hos Dem?

Okja, okja, men de har bare den skavank, at de er døde nu. Men de enkelte der er tilbage endnu, de kommer her. Jeg må også sige, nu her da jeg lå på Sct. Lukas stiftelsen, så sagde søsteren til mig: „Det var da utroligt af et gammelt menneske, så mange der kommer og besøger Dem." Så sagde jeg: „Men jeg har jo den lykke, at hele den næste generation, den kommer."

Nu blev De gift ret sent, havde De været forlovet tidligere?

Ja, det havde jeg absolut, men det var altså ikke gået. Simpelthen.

Havde De så afskrevet mændene?

Ja, De ved, jeg kunne da klare mig selv, jeg behøvede jo ikke at gifte mig. De ved, jeg har jo aldrig hængt med hovedet. For jeg mener, gik det ikke, ja så gik sådan noget jo ikke, og så var det da bedre at holde op i tide.

Er der noget De har fortrudt?

Jeg fortrød, at jeg ikke havde læst til tandlæge, for jeg syntes, at det havde været udmærket. Men på den anden side, jeg har jo ikke savnet noget. Sådan set. Jeg kom jo ind i alle disse her forskellige gøremål. Jeg var jo med til at starte hele ergoterapien, ikke? Det var begyndt ved salg af håndarbejde for Dronning Louises Håndarbejdsforening. Men efterhånden, som folk fik det bedre og bedre, ebbede det jo ud. Vi fik så løst den sum, som det var startet med og brugte den til at starte på terapien. Det eksisterede jo ikke her i Danmark i 1932-33. Lægerne grinede nærmest ad os, når vi kom med vores projekt om, at man skulle beskæftige folk, når de var syge. Men så fik vi gjort en overlæge interesseret og kom i gang; og vi fik startet med en elev og en lærerinde, og efterhånden så gik det fremad. Vi fik flere og flere og fik sat en rigtig undervisning i gang. Og nu tør jeg nok sige, at det er blevet et levebrød. Så det er jeg jo meget stolt af at have været med til at starte.

Marie

Jeg er født i Sorø – nærmere betegnet i Bredgade, og på den anden side lå fattiggården, så der så vi lidt, hvordan de gamle mennesker havde det *dengang,* og det var ikke spændende – de *var* fattiggården – helt igennem. Jeg var nummer tre i søskendeflokken; der var tre yngre: tvillinger, der var fire år yngre, og en bror, der var seks år yngre. Nå, men vi voksede op, og så kom man til den tid, at man skulle til at gå i skole – ja, jeg måtte jo være barnepige til de tre små.

Min far var brødmand og, så længe han arbejdede, hos bager P. Olsen. Mor havde fire håndværkere på kost. Det foregik på den måde: svineslagteriet havde noget, der hed „små ben"; man kunne købe en kurvfuld for næsten ingen penge. Så pillede mor kødet af dem, og da jeg var barn, kunne man købe pitzburgermel i sådanne små poser, det var fra Amerika, det kom, og sådan en pose – jeg har én endnu – det er et minde – dér blev benene kommet ned i og så i en stor suppegryde. Kødet blev hakket til frikadeller og sådan noget.

Alt blev udnyttet godt. Vi unger blev sendt op med en kande og en 25-øre; så skulle vi købe æggeblommer. Det var de æg, der gik i stykker, og hvis der var en hel æggeblomme, så måtte den, der havde hentet æggene den dag, få sukker i den æggeblomme.

Da jeg blev en vel elleve år, fik jeg også lidt pligter. Der var en gammel Karen-Marie Bedstemor; hun kunne ikke selv tage sine strømper af, og dér måtte jeg gå over en gang om ugen og vaske hendes fødder – og det kunne jeg ikke ret godt, sagde jeg til mor, for det „røg". Så sagde mor: „Jamen, ved du hvad, Karen-Marie Bedstemor hun kan ikke tage strømperne af; hun ligger med hjemmestrikkede strømper på *hele* ugen. Og tænk, du får en kop kaffe og en 2-øre, så det *skal* du." Så var det to gange om ugen, jeg måtte gå derhen. Den ene dag måtte jeg pudse hendes vinduer og den anden dag vaske hendes fødder og give hende rene strømper på. Og det er jeg meget glad for at jeg har lært, for så har jeg lært at tage hensyn til ældre mennesker, da jeg var ung.

Vi fik desværre megen sygdom derhjemme; jeg var elleve år første gang, mor var syg – anden gang var jeg tolv år – begge forældrene var syge. Og da kom jeg hen til en kusine, hvor jeg måtte ordne et spædbarn, inden jeg gik i skole, og dér skulle jeg være klokken syv, så jeg havde travlt. Og det foregik: barnet i armen og sutten i munden, så skeen ind og sutten ud og skeen ind og sutten ud, og så gik det glimrende.

Da jeg blev tolv år, fik jeg en byplads; vi boede herovre i Skovbovænget, og jeg løb op i Adelgade 32 – morgenbrød med op – og ned i Klosteret og hente sødmælk og op med sødmælken og ned i Absalonsgade i skole; når jeg så var færdig med den, så derop igen. Min byplads bestod i at gå i byen og hente, hvad fruen manglede, og lege med et barnebarn, så det blev jeg ikke overanstrengt af. I min byplads fik jeg fem kroner

om måneden; jeg måtte bruge otte øre til fire negerkys – de to skulle være hvide og de to brune – og de blev købt hos bager Jensen i Algade, for de var de bedste. Og så fik min mor og jeg en kop kaffe på hjørnet af køkkenbordet, og de andre penge gik ind i husholdningen.

Så når man konfirmationsalderen, og så skulle jeg ud til min kusine igen, for hun skulle da sørge for, at jeg „satte forskellige nåle i tøjet" (dvs. lærte at sy). Der var jeg til jeg var seksten år. Så kom jeg på landet – og det var jo med arbejde fra tidlig morgen. Men da jeg blev sytten år, kom jeg til en anden gård, og dér lærte jeg at malke og bruge en le og sådan forskelligt. For jeg *har* altid været nævenyttig – jeg ville gerne lære lidt.

Så blev jeg atten; jeg ville gerne til København. Jeg havde nogle kusiner derinde; de havde det så godt, og så kom jeg derind, og det skulle være på Rigshospitalet – de havde sådan nogle gode gangpladser derinde, og jeg var meget spændt. Men det var ikke noget for mig. Det var sådan en uheldig afdeling, jeg var kommet på; der var så meget snavsetøj – det var jo fødeafdelingen – så meget snavstøj, der skulle sorteres, og det „sorterede" ikke rigtig under mig.

Så var der en, der søgte en ung pige til huset og til antikvitetsforretning – se det passede damen lidt bedre. Så måtte jeg jo derhen. Det var på Gl. Kongevej, yderst elskværdig dame at komme til, og så skulle jeg møde til den første. Og jeg kom jo også med min kuffert til den første; så sagde hun: „Nu skal jeg tage imod." „Ih," tænkte jeg, „ser du sådan ud til daglig,

så er det vist forkert, jeg er gået i byen." Nå, men jeg skulle jo på politistationen, og da beholdt hun min kuffert, ellers var jeg aldrig gået derhen igen. Og det gik sådan: Mad var der ikke ret meget af, for de gik ud og spiste om eftermiddagen – det var med rationeringskort altsammen dengang. Jeg fik mad sendende med en handelsrejsende her fra Sorø, fordi der ikke var mad til pigen. Og jeg turde ikke sige det på mejeriet, hvordan det var fat. Men så en dag sagde manden derude: „Vi kender det, værsgo her er lidt mærker." Og glad blev jeg; så kunne jeg da købe, så jeg blev mæt hver dag. – Vi måtte ikke bruge gassen om dagen, jeg skulle stryge om natten, og da klokken var tolv, så tabte jeg strygejernet af bare træthed, og så gik jeg i seng. Næste morgen fik jeg skænd; men så sagde jeg: „Ved De hvad, fru Jensen, der er så meget i vejen med mig; jeg rejser til den første." Det var ikke så godt for hende, men jeg gjorde det jo. Og så sagde jeg til mig selv: „Du ku' ha' ble'et på landet."

Nå, men så kom jeg her til Sorø igen, og den kusine, jeg havde været hos som stor pige, hun sagde: „Ved du hvad, du må hellere lære husholdning oppe på Afholdshotellet." Det var et fint hotel dengang. Der havde hun lært oppe, og så kom jeg derind. Da jeg havde været der i ni måneder, fik jeg spansk syge; så trak jeg vejret lidt i tre måneder. Så var der en ung pige, der hed Marie lige som mig. Hun rejste til Jylland til den Kellerske Anstalt for åndssvage og tog mig med. Hun havde været plejerske derovre. Der var en god køkkenplads. Og det var jeg jo også meget glad for. Men vi måtte jo bestille noget. Alene risengrød var 100 pund

gryn, så man kan forestille sig en lille smule, hvad der var at lave af mad. Men det var dejligt. Der var gode forhold. Jeg manglede tre måneder i et år i husholdning; men jeg kom ind som andenassistent, og man var jo lidt glad for det, for så fik man *lidt* flere penge. Jeg tror, det var 75 kroner om måneden.

Det var et herligt arbejde – og så at se alle de her glade mennesker; for de var virkelig glade, selv om de var syge. De havde godt forstand på det, når nogen hilste på dem. Det var åndssvage børn; det udtryk kan jeg ikke så godt lide – jeg siger evnesvage, syge børn og sådanne. Jo, der var mange – men se, de var ikke mere syge, end de opdagede, når vores økonoma havde fridag. Så lukkede vi vinduerne op til køkkenet, og så op på køkkenbordet, benene den vej og så sukker ud til dem. Så fik vi dem til at synge – nej, hvor synger sådanne mennesker dejligt. Der havde jeg fire dejlige år – der lærte jeg at se, hvor skønt Danmark er. Se, dengang havde man jo kræfter. Man sagde til sig selv, at når der ikke var nogen til at hjælpe en med de her 100 pund gryn, så tog man selv og løftede baljen op, og så rullede man rundt med den. Ja, det kunne man da godt! Det eneste hjælpemiddel vi havde, det var en elektrisk kødhakkemaskine, og senere fik vi en elektrisk brødmaskine. Alt andet var håndkraft. Når vi skulle lave frikadeller – det var 66 pund fars – så var vi tre, der fik hver 22 pund fars at ælte med fingrene. Man fik bestilt noget – man lærte lidt forskelligt. Men da jeg kom derover, da var der hverken te – den var tynd – kaffe var der jo ikke noget af, og vores økonoma var streng. Og så var det en dag, vi var allesammen så

forkølede; så går jeg hen og siger: „Ved De hvad, tror De ikke vi kunne få en kop hyldebærsaft?" Jeg blev altså modig, for jeg havde allieret mig med pigerne, for vi skulle jo tjene til brødet allesammen. Og jeg var jo ikke mere, fordi jeg havde langærmet kjole på end pigerne med en kortærmet. Ikke i mine øjne i hvert fald. Og så sagde jeg: „Hvis I nu tager kopper frem og en bakke, så skal jeg nok spørge." „Det tør De ikke!" „Jo, jeg tør," sagde jeg, „for hende jeg lærte hos, hun var værre – hun var mere streng." Så gik jeg jo hen, tog det pæne ansigt på og spurgte, om det ikke var muligt, vi kunne få en kop hyldebærsaft – vi var så forkølede. „Har De tid til det?" „Ork ja," sagde jeg, „det har jeg." Så gjorde jeg lige sådan et tegn, og i løbet af et øjeblik kogte vandet. Og så var jeg der med bakken. „Det var hurtigt!" „Joh, men hvor længe skulle *det* vare, vel?"

Der var jeg i fire år, og så tænkte jeg: „Nu har du ødelagt dig selv – du har påtaget dig alt for meget." For der var for lidt arbejdskraft alligevel, og arbejdet skulle jo gøres. Da jeg var rejst, skrev de nogen gange efter mig, om jeg ikke ville komme igen; jeg skulle komme ind i de samme forhold. Men nej, jeg ville ikke mere. Jeg havde bebyrdet mig selv alt for meget, og man må jo holde op, når man har lukket munden alt for højt op. Jeg var da 22 år.

Da jeg kom hjem, blev jeg chokoladepige oppe i Adelgade 29. Der skulle man være lidt vågen, når de store børn kom ind, for de var sådan lidt langfingrede. Det var jo ikke til at få noget på den tid. Men det var nu så morsomt, for når vi pyntede vindue deroppe,

kom børnene, om der var „affaldschokolade"? „Ikke i dag, for du fik sidst –." Så var jeg lidt hård; det var jeg nødt til, for de skulle jo have lidt allesammen, børnene. Og jeg vidste, hvem der havde fået forrige gang.

Mens jeg var i Jylland, var der flyttet en ny pensionær ind hos min mor. Hun havde en treværelses lejlighed. Min far var død i 1921, og mor døde i 1933. Og pensionæren, han var jo galant; han kom og sagde: „Skal jeg ikke bære Deres cykel op?" „Tak, det behøves ikke – det kan jeg selv." Men han blev slet ikke bange. Men så kom „det" sådan efterhånden. Min mor regnede ham nærmest som en storebror. Han havde boet der i et halvt års tid, men jeg havde jo ikke set ham. Vi kendte hinanden et par år, inden vi blev gift. Det var i 1924.

Først boede vi hos en frk. Hansen. Ja, nu må jeg have lidt af det alvorlige med også. Hun var en meget, meget enlig dame, men havde en meget velhavende familie, og de skulle komme og køre for hende om sommeren, men de kom *aldrig*. Så hende passede vi, lige som det var vores mor, og sådan har vi haft flere gamle koner, vi har passet, som var det vores mor. Men så blev frk. Hansen syg og fik en hjerneblødning. En morgen fandt nattevagten hende død; hun havde efterladt et brev, der skulle læses straks efter hendes død. På telegrafen hjalp de mig med at finde frem til hendes familie i Jylland, og *de* bad mig om at ordne begravelsen for dem. Så vi gik hen og købte kiste og bestilte begravelse, som hvis det havde været vores egen mor, der havde haft de penge. Efter begravelsen kom familien samt Samuelsen fra skifteretten for at

gøre boet op inde hos frk. Hansen. Til sidst kom Samuelsen ind til mig og sagde: „Jeg tror, De er mere kendt end dem derinde. De må vist hellere komme ind, hvis De har tid, for rende her og hente Dem hele tiden, det er jeg ked af." Jeg havde jo ordnet hendes pengesager altid og vidste, hvad hun havde. Når hun havde gæster, lavede jeg mad til hende, for min mor havde lært mig, at man aldrig skulle være bange for at hjælpe ældre mennesker. Det er jeg glad for, at jeg har lært – det har jeg haft gavn af hele mit liv. Nå, men jeg sørgede for at afhænde hendes tøj og sælge nogle af hendes møbler. Så var der ikke mere at lave dér. De fik et stykke galopkringle og en tår kaffe, og så sagde de farvel og tak. Der nåede vi at bo i tretten år.

Min mand kørte fragt i de år – „Den belæssede Vogn" hed det dengang, oppe fra banen, rundt i hele byen, og sommetider måtte han helt til Jylland med et flyttelæs. Det var med hest, men så fik de biler. Der var han i tyve år, helt til 1940, da det blev smået med benzin. Så kom de fra garveriet og spurgte, om han ikke kunne afløse en syg kusk; nå, så gjorde han det – og der var han i 25 år. Ja, han havde lovet den syge kusk at blive der, til han blev rask; han *blev* rask, men fik aldrig kuskepladsen igen, for han fik en vagtstilling i stedet. Men havde min mand ikke lovet det, så havde han ikke kunnet tage den lugt derovre – for den var ikke rar. I den tid passede jeg huset herhjemme. Min mor var ikke så stærk, og farmor var heller ikke rask, så jeg lå i rutefart mellem de to.

Så fik vi vores datter Else. Da hun blev fire år, blev

min søster i København syg; de havde to børn derinde – „om de ikke kunne være her, til de blev raske derinde?" „Jo, det kunne de godt." Pigen var elleve måneder yngre end vores, og drengen var et par år ældre. Vi havde dem et par år. Han var en herlig dreng; der var bare det, at når han kom, tudede tøserne, for han havde sådan en evne til at drille. Så fik han mad, og derefter sagde jeg: „Du kan godt gå hjem til mormor igen, og når du er sød, kan du komme tilbage." Han boede nemlig hos mormor – vi havde nok med én – han kom bare ind og fik maden hos os, og så gik han hjem og sov hos mormor. Når så han kom hjem til mormor, sagde hun: „Ole, hvad har du nu lavet?" „Ingenting, og jeg har fået mad, og når jeg er sød, må jeg løbe derned igen." Det gjorde ondt at skulle af med dem igen – og vi var engang nede ved børnehjemmet og se, om vi kunne adoptere et barn, men vi turde ikke alligevel. Vi var altså ikke betroet mere end ét barn selv – og det måtte vi jo være glade for, at vi fik. Så gik der nogle år – der gik mange, og så kunne vi have fået pigen igen; men vi turde ikke tage hende, for hun var blevet det, jeg kalder lidt livlig, og sker der noget, ja, så er det fordi moster ikke har set ordentligt efter hende. Da var hun konfirmeret.

Så var der nogen, der dansede (en anden ung pige, Mie) – så gik det jo galt for det her lille pigebarn. Hendes forlovede havde fået tuberkler, men var helbredt og kørte i byen for et apotek. Og jeg mødte pigens moster med barnevognen, og så sagde jeg: „Ih, sådan en smørtop kunne jeg da også godt tænke mig at spadsere med." „Jamen, få Mies." „Nej," siger jeg,

„så må hun selv komme." Og pludselig en dag kom Mie jo, om vi ville have Lise; men „jeg har ikke råd til at give Dem ret meget, for jeg er ikke udlært." „Nej," siger jeg, „men det er heller ikke et pengespørgsmål – jeg skal bare have hende til tidsfordriv." Og så havde vi hende, og det vi fik for at have hende, det fik hun selv tilbage gennem tøj og sådan. Efter to og et halvt år flyttede Lises far og mor sammen i en lejlighed; faderen blev helt rask og fik en god stilling, så de fik det rart.

Men vi har haft mange andre plejebørn, hvor vi boede. Vi har ikke købt børnene – de er kommet til os, fordi de syntes vi var et tilholdssted for dem. De fik småkager, ungerne, når de kom. Vi har haft mange, mange børn – og det var dejligt. Det er ligesom, vi kom hinanden mere ved i vores årgang, synes jeg.

Vores datter, Else, tog realeksamen; men det var fordi hun havde tendens til eksem på hænderne. Hun har måttet have handsker på, ellers kom der sår på fingrene. Vi prøvede forskellige læger. Hendes kinder var lige som harkede – i gamle dage kunne man få „harkede" hænder, når man skulle pumpe vand ude i kulden. Så sprang hænderne, og så havde man det, man kaldte harkede hænder. Sådan var hendes kinder. Vi sagde til apotekeren: „Vi har prøvet det og det." Så sagde han: „Køb en tube zinklanolinvaselin; den koster 35 øre. Men hvis den hjælper, så må De ikke købe så lidt ad gangen, for så køber De Dem på fattiggården." Og tænk, det hjalp, så vi købte store tuber derefter.

Else har aldrig været ude at tjene penge, men hun

var meget nøjsom; hun fik 25 øre om ugen. Jeg kan huske, da hun kom på mellemskolen – ja, det hed jo realskolen – så sagde hun: „Mor må jeg ikke bede om noget silketricocharmeuse?" „Nej, ved du hvad, vi har lige købt maco med silkestribe. Vi må se, hvordan de er klædt oppe i skolen, så kan vi altid tale om det." „Næh, ved du hvad mor, så vil jeg hellere gå med det, vi har købt, for der var nogle af de store piger – det var kun elastikken, der holdt deres bukser sammen." Så sagde jeg: „Der kan du selv se: I skal være lige så pæne indvendig som udvendig. Det kan ikke nytte at være fin udvendig og så i stykker indvendig."

Har Deres datter haft større adgang til tøj, end De selv havde som barn?

Nej, det har hun ikke, nej.

Har De selv arvet tøj fra Deres søskende?

Ja, både ja og nej, næh. Min mor var sådan: vi var fire piger, der skulle have tøj, og så flyttede hun bordet rundt, lagde tøjet derpå, og så lagde hun mønstrene, så vi fik hver vor kjole. Så det var sådan. Der var alligevel to år mellem min søster og mig. Jeg synes egentlig ikke, at tøjet gik i arv – men det har det jo nok gjort alligevel – men jeg kan som sagt ikke huske det. Men jeg kan huske, mor syede bukser – det hedder benklæder – men vi kaldte det nu bukser dengang – af noget groft stof og så pyntestykke nedenfor, for at vi kunne være lige så pæne som andre børn.

Nej, Else har altid været nøjsom, men velklædt, for jeg syede selv hendes tøj. Det var dengang, man kunne bruge fingrene. Nu lever man på minderne.

Efter realeksamen havde Else nogle forskellige kon-

torpladser, hvor hun ikke syntes, hun lærte nok. Så søgte hun op til tømrermester Werner, og der lærte hun alt. Da vidste hun jo ikke, at hun skulle forloves og giftes med en tømrer! Hun var med inde at åbne til licitation, og hun var med ude at vurdere, så hun fik jo smag for hele repertoiret. Og så var det jo, at der var folkedanserfest her i byen, og der skulle hun jo også med – og så fandt hun sin mand deroppe. Han er tømrermester i tredie generation, og den fjerde er på vej.

Da vi selv var unge, gik vi ikke til andet end folkedans; jeg led sådan af migræne, og hvis jeg ikke fik min nattesøvn, kunne jeg ikke bestille noget. Vores datter var fem år, da hun havde den første dragt på. Vi har rejst i Sverige, og når der skulle indkvarteres dansere fra Sverige eller Norge, har vi været så heldige at redde os et par stykker med hjem til nattesøvn. Vi har været med til folkedans i 49 år og er æresmedlemmer af foreningen. Nu henter og bringer de os, når de har fest, og til vores guldbryllup kom de og dansede for os.

Valborg

Det at vokse op mellem to mennesker, som elsker og respekterer hinanden det ... De mennesker, som ikke har det på den måde, de aner ikke, hvad de forbryder mod deres børn – det går videre, det er rigtigt.

Jeg er født i 1891, så det er nogle år siden. Og ved De, hvad der altid er i mit hjerte, det er tak, jeg takker altid, for alting. Jeg synes, det er umådelig vigtigt – og jo mere et barn siger tak, jo mere får det – ikke? Fra mit barndomshjem var jeg godt vant. Far havde et stort trykkeri og litografisk etablissement. Far var uægte søn af en sjællandsk greve, som bedårede godsets barnefrøken, men det fik jeg først at vide, da jeg var tyve år. Alt hvad far arvede efter sin far var det adelige sind, han havde aldrig nogen forbindelse med ham.

Min farmor husker jeg som en bedårende gammel dame med kniplingskappe. Sine sidste år boede hun hos os i vort meget rummelige hus på Platanvej. Vi var seks børn, og da vi også havde en ugift moster hos os plus barnepige og kokkepige, var der nok at se til for mor.

Da jeg var tre år – jeg havde altså en vanvittig sød mor – vi havde middagsselskab: de havde lagt mig i seng, ikke givet mig mad – og så listede jeg ud af sengen og hen og kiggede ind gennem en sprække i døren,

og der så jeg mors bordherre. Han hed Robert Schyberg og var vanvittig smuk, 21 år og skuespiller ved Det kgl. Teater. Hans øjne faldt også på mig, og han rejste sig fra bordet og gik hen og løftede mig op og bar mig ind på min seng og gav mig et kys. Ja – det kys, det gjorde, at jeg elskede ham lige med det samme, jeg beundrede ham også. Da de var gået fra bordet, listede jeg ind og ridsede et mærke i den stol, han havde siddet på, og så førte jeg en kamp med mine søskende om altid at sidde der.

Dengang havde man et dejligt hjemmeliv. Hveranden søndag havde vi vores familie til middag, og de fik altid oksesteg og æblekage. Vi var jo mange, næsten tyve personer. Min bror og jeg listede os ind mens de spiste og gemte os bag portiererne i stuen for at høre, hvad de sagde, når de kom fra bordet – og der sad vi så. Denne familie havde sådanne nogle mærkelige navne: en onkel hed Ferdinand, tænk nu engang at hedde Ferdinand – og en anden hed Theodor. De sang skønt, de sang glunterne, og vi sad og nød det. Så havde jeg en moster, som hed Agnes, og hun sang Dyvekes sange, så tårerne randt. Vi havde i det hele taget meget musik og skønhed hjemme.

Jeg husker tydeligt, den dag min yngste søster blev født. Jeg har været seks år og doktor Grønbæk og far og mor og min moster kom i en landauer og vi andre børn kom med flyttevognen. Da vi var kommet derud, råbte far: „Hurtigt, hurtigt, ud med en kommodeskuffe og badekarret, og så kom doktoren og mor – og en time efter, så havde vi min søster. Næste dag fik vi lov at se ned i kommodeskuffen og kigge

på hende, og så sagde jeg: „Hør far, nu synes jeg ikke, vi skal flytte igen, for der ligger jo et barn, hver gang vi kommer der." Så det gjorde vi altså ikke.

Vi havde den skønneste have, man kunne tænke sig med masser af rosenbuske og to store pæretræer, hele huset var dækket af vinløv. Om efteråret bar min far en stor kurv med blå druer op til kong Christian d. IX, det var den gamle konge. Dengang var der på Platanvej en bom og store platantræer og kun smukke gamle villaer. Nu er det jo en gennemfartsvej – det er slet ikke det samme mere. Men det er der jo så meget, der ikke er.

Nå, så gjorde jeg min første synd, bevidste synd. Vi havde haft en flyttemand, der havde båret et gammelt fint barometer, og min far havde forklaret ham, at det skulle stå op, det måtte ikke lægges ned. Så gik de. Så gik jeg ud og tænkte: „Hvorfor Søren må det ikke lægges ned" – hvorpå jeg lagde det ned. Så kom min far ind og så rasende ud og sagde: „Hvem i alverden har lagt det ned?" Så sagde jeg: „Ikke mig" fordi jeg tænkte, at når han så så vred ud, så turde jeg ikke sige det. „Og så lyver du ovenikøbet," sagde han, og så blev jeg lagt over hans knæ, og så fik jeg en endefuld på den bare. Og det syntes jeg var så flovt – så jeg gik og skammede mig grufuldt over det. Det var min første synd – og første løgn.

Så kom jeg i skole, i frk. Kruses skole. Der havde jeg en kammerat, der hed Elna. For det første syntes jeg, at hedde Elna, det lød som om hun havde tilstoppet næse, ikke? Allerede det syntes jeg, var så

grusomt. Og så havde hun et grufuldt hår – det var een mægtig fletning, og så var der bundet et cigarkassebånd i. Jeg fulgtes med hende fra skole, og en dag listede jeg båndet ud af håret. Det var der to store skolepiger, der så, og de syntes, at det var meget uartigt gjort; så da jeg gik ned ad Platanvej, der var en ensom vej, gik de efter mig og kløede mig med deres skoletasker, kneb mig i armene og slog mig i hovedet og mishandlede mig frygteligt – og jeg styrtede hjem. Næste morgen stod de gemt bag to store plataner, og igen gav de mig en frygtelig omgang. Jeg blev et rystende vrag, og blev så syg og elendig.

Men jeg turde ikke fortælle det, for jeg vidste, at jeg havde gjort noget frygteligt. Jeg tænkte, at der ikke var andet at gøre end at gå i kirke og bede Vorherre om forladelse – jeg var syv år dengang. For ikke at kede mig tog jeg min ene bror med og en tavle og en griffel, og så satte vi os op i det øverste pulpitur i Frederiksberg Kirke, og så satte jeg et kryds, hvergang præsten sagde et særligt ord – det var ofte „amen". Nå, næste gang vi kom i kirken, kedede vi os så grusomt, vi sad helt deroppe – og så begik jeg min tredie synd. Jeg sagde til min bror: „Nej, nu skal du se, hvad jeg kan gøre. Nu kigger vi ned, hvor folkene sidder dernede, og så prøver jeg, om jeg kan ramme den gamle herre med et spytklat." Så spyttede jeg, og det sagde klask, jeg traf ham lige oven i nødden, og vi styrtede ud af kirken, og jeg tænkte: „Nu er Vorherre gal i hovedet på mig, hvad skal jeg nu gøre?" Så jeg har tidlige synder på min samvittighed.

Min mor syntes nu, at jeg var blevet et lille rystende vrag, så hun tog mig med på apoteket på Vesterbrogade, og der skulle jeg vejes. Jeg havde hørt far og mor tale om, at jeg skulle sendes på landet for at fedes. „Bort fra mine søskende og fra far og mor, nej aldrig," tænkte jeg. Og heldigvis lå der nogle skærver på vejen, og dem tog jeg og puttede ind i min bluse. Så da jeg kom på vægten, vejede jeg til deres store forbavselse præcis, hvad jeg skulle veje.

Vi havde det godt sammen, mine søskende og jeg. Mor opdrog os kun med øjnene, hun behøvede aldrig at skælde ud. Vi boede hver sommer oppe i Espergærde på hotel „Gefion", og der sagde folk: „Hvordan i alverden bærer De Dem ad med at opdrage seks børn – de er jo så artige, så vi aldrig har set noget lignende."

Efterhånden blev jeg jo voksen og stor. Da jeg var seksten år, var jeg til en koncert, hvor en ung mand spillede violin, pragtfuldt. Og så elskede jeg ham lige med det samme. Åbenbart fik han også øje på mig, for bagefter kom han ned i salen og spurgte far, om jeg måtte gå en tur med ham. Så sagde far: „Ja, det kan vi da godt," og så gik vi alle tre. Pludselig tog han mig i hånden, og så spænede vi af sted ned bag et skur, hvor der sad nogle fiskere, og der kyssede han mig, og det gik så hurtigt, at han ramte mig på næsen. Nå, men alligevel, jeg syntes, det var pragtfuldt, og så gik vi pænt videre. Far han løb jo også alt, hvad han kunne – og han løb ligeså hurtigt som vi. Ja, jeg blev altså strengt opdraget. Om aftenen sang han serenader nedenfor mit vindue, og jeg kastede både

blomster og femører ned til ham – ja, når jeg ikke havde flere blomster, så måtte han have en femøre. Vi blev forlovet, da jeg var atten. Han rejste til Tyskland og blev tandlæge dernede. Så blev vi gift.

En dag kom der en ung assurancemand og ville tegne en livsforsikring. Det var hans første, fortalte han. Jeg sagde til min mand: „Hør ved du hvad, skulle du ikke tegne en livsforsikring?" „Ikke tale om," han var kun 27 år. Nå, så sagde jeg til assurandøren: „Jeg tegner en for min mand på 10.000 kr." jeg tror, det kostede 10 kr. dengang. Han var så ung, jeg syntes, det var synd for ham. Jeg sagde ikke noget til min mand, jeg tog af husholdningspengene. Otte dage efter var min mand død af den spanske syge. Og jeg fik de 10.000 kr. Jeg havde en temmelig streng svigermor. Hun forlangte at få alle de penge, hun havde givet os til at lave den klinik i Bredgade. Det var en stor, meget elegant klinik, hvor der mest kom – hvad skal jeg sige – adelen – vi havde et meget fint klientel i det hele taget. Hun tog alle pengene. „Du er så ung, du kan sagtens bestille noget." Jeg var 25 år. Jeg havde jo aldrig lært andet end at sidde ved et klaver og så tale lidt fransk. Så det var temmelig slemt. Vi havde været gift i tre år. Min lille pige var lige født, og min dreng var tre år. Så der stod jeg alene.

Jeg måtte jo flytte derfra. Så flyttede jeg ud til Rosenvængets allé. Der var heldigvis en arkitekt, som var meget sød og kærlig mod mig, og han indrettede det så smukt. Jeg fik et meget stort værelse og tre små stuer. Så fik jeg en pige, der havde et barn; og

jeg besluttede at for de 7000 kr., der var tilbage efter at begravelse og flytning var betalt, ville jeg købe et lille fiskerhus, der lå i Espergærde. Det havde fire værelser og en lille strandhave. Så ville jeg lave et hjem for børn, hvis forældre skulle skilles. Men min sagfører sagde: „Du har kun de 7000 kr., dem må du ikke bruge på den måde."

Nå, så gik jeg en dag en tur i Humlebæk, og der så jeg nogle vidunderskønne gardiner hos en fiskerkone. Så gik jeg ind til hende og sagde: „Hvem har lavet de gardiner?" „Det har jeg," sagde hun. „Vil De lære mig det?" „Det tager seks uger," sagde hun. „Ih," sagde jeg, „jeg har seks dage." „Ja, så kan det ikke nytte noget," sagde hun. Så foreslog jeg, at vi skulle sætte os ned med det samme og prøve, og så lærte hun mig at filere. Jeg filerede så hele natten, og næste dag kom jeg med et stykke filer. Så sagde hun: „Hvor har De fået det fra?" „Det har jeg lavet i nat." „Så vil jeg også lære Dem nogle mønstre." Og det gjorde hun så. Så satte jeg en annonce i avisen, hvor der stod: „Et elegant håndarbejde kan læres," og så mit navn under. – Jeg fik *36* elever. Og nu havde jeg heldigvis den store stue, så der arrangerede jeg foran vinduerne, så der kunne sidde otte ad gangen. Jeg underviste seks timer om dagen, og det levede jeg så af. Jeg tjente 600 kr. om måneden, det var forfærdelig mange penge.

En dag, mens jeg endnu gik og lærte, skete der noget mærkeligt. Det var inden jeg havde fået eleverne, og det var inden jeg havde fået noget i det hele taget. Jeg sagde til min pige, som jo boede hos

mig med et barn: „Ved De hvad, jeg skal betale en stor regning, og jeg har ingen penge. Har De flere penge?" Så sagde hun: „Fruen har fået alle de penge, jeg havde i banken, men nu skal fruen gå til sin far og få nogle penge." „Det vil jeg ikke," sagde jeg. „Det må fruen gøre, for vi må have penge." Nå, så travede jeg af sted. Nede på gadehjørnet mødte jeg en mand, som jeg havde spillet tennis med, da jeg var seksten år. Så sagde han: „Hvor skal du hen?" „Jeg skal et lille ærinde i byen." „Vil du gøre mig en tjeneste?" sagde han. „Jeg skal købe en fødselsdagsgave til min kone, og jeg aner ikke, hvad jeg skal give hende." „Kom med," sagde jeg. Jeg havde lavet en lysedug, der var meget smuk, den solgte jeg ham for 150 kr. Så satte jeg alle tikronesedlerne fast i en bjergtuja, jeg havde på mit flygel, stak dem rundt omkring hele vejen, og så gik han hurtigt. Så hørte jeg pigen komme op ad gangen, hun standsede i døren stod med hænderne på sin tykke mave og sagde: „Ih." Det var jo kun ti minutter siden, jeg var gået. Jeg havde gemt mig bag gardinet og kom så frem, og så hylede vi jo af grin. Ja, det var herligt. Sådan skete der hele tiden noget mærkeligt. Det er lige som om Vorherre hele tiden har holdt hånden over mig. Hvad jeg end har gjort, så har han sagt: „Ja, du er ikke så sød, som du kunne være, men vi skal nok få dig opdraget."

Jeg havde en meget god veninde. Vi havde gået i skole i Hillerød sammen. Hun var datter af en professor, der var syv børn – de var meget fattige. De ting, som han fandt på, dem gav han gratis til ver-

den. Hun spillede pragtfuldt på klaver, hun havde spillet hos professor Neruda. Hun gav spilletimer og tog 1,50 kr. i timen, så hun havde det jo temmelig sløjt. Hun boede i et lillebitte værelse, hvor der bare var en hvid garderobe og en seng. Så da jeg var kommet ovenpå, inviterede jeg hende til at bo hos mig. Jeg havde heldigvis et værelse med egen indgang, og jeg havde også et flygel, så hun kunne spille og tage elever. Så tænkte jeg engang: „Halvanden krone i timen – det er rædselsfuldt." Så fik jeg den indskydelse at sætte en annonce i Frederikssunds avis, uden at hun vidste det. „En elev af professor Neruda vil give undervisning i Frederikssund hver fredag og lørdag, 10 kr. i timen." Hun rejste hjem hver eneste gang med over 100 kr. Hun fik så mange elever. Var det ikke vidunderligt? Så begyndte hun jo at betale mig en lille smule for kost og logi. Ja, vi havde det fantastisk morsomt. Det var under krigen eller lige efter.

Så kendte jeg en præst. Han skulle giftes med mig, det havde moderen besluttet. Og en dag han og jeg sad i sofaen, gav hun ham et skub og sagde: „Sig det nu." Og så sagde han med meget salvelsesfuld stemme: „Lille frue, mennesket skal ikke være alene" – „Nej, De har ret," sagde jeg, „lad os gå over på Marienlyst." Så gik vi over på Marienlyst. Og der sad vi jo i et stort rum med mange mennesker. Så kommer der pludselig en dame hen til mig, og så siger hun: „Må jeg have lov at forestille min svoger for dig?" Vi havde kendt hinanden i gamle dage. Så siger hun til ham – hun havde drukket en lille smule

for meget, tror jeg nok – for så siger hun til ham: „Det er lige en kone for dig." Så siger han: „Vil De spise frokost med os i morgen?" „Nej, det kan jeg ikke, for jeg skal spise frokost hos den familie, jeg bor hos." Så sagde han: „All right, jeg slipper ikke Deres hånd, før De siger, ja De vil." Og nu var han kendt som enkemand, han havde mistet sin kone for tre år siden. Så sagde jeg: „All right, jeg skal komme, men det bliver sammen med min familie." Så spiste vi frokost næste dag. Bagefter gik vi en tur ved stranden, så sagde han: „Vil De gifte Dem med mig?" Jeg havde kun set ham nogle få timer. Så sagde jeg: „Det kan jeg desværre ikke, for jeg har to børn." „Det gør ikke noget," sagde han, „jeg har et barn, så kan vi slå dem sammen." Så sagde jeg: „Nej, det kan jeg ikke, jeg vil ikke." „Nå," sagde han, „De bliver nu ikke fri for mig." Og i tre måneder friede han til mig, og han sendte mig nogle ting, som var fuldkommen fantastiske. Ja, han var oliemand og meget, meget rig. Han havde dengang været nede i Galicien og havde gjort nogle store forretninger og havde tjent over en million. Så han gav mig alt muligt. Jeg fik en guldtaske med brillanter og en chinchillapels og meget andet.

Nå, så bad jeg min far hjælpe mig fri for disse friere, der var en to-tre stykker. Han sendte mig så til Skagen – og derop, der rejste præsten også, for nu havde han set den herre der på Marienlyst, som også var taget derop, (som siden blev hendes mand) og så ville han gerne beskytte mig. Så bestemte han sig til at gå en tur med min mand, så han lå og lurede på

ham, når min mand gik ud ad døren og sagde: „Nå, De skal ud at gå Deres morgentur? Så går jeg med." „Det er udmærket," sagde min mand. Og så gik de sammen. Og han sagde forskellige præstelige og pæne ting til min mand, og min mand satte lidt mere fart på. Præsten var lille og tyk, så han måtte bene for at følge med. Min mand sagde så: „Herfra begynder jeg at løbe," og storkede han af sted i en forfærdelig fart. Og der stod præsten, og så sagde han til sig selv: „Stakkels lille frue, stakkels lille frue."

Så blev vi gift. Vi har været gift i 60 år, og jeg kan sige jer en ting, vi har aldrig skændtes, for mennesker de bør ikke skændes. Vi kan jo godt have hver sin mening, men vi kan godt sige det på en venlig måde. Vi havde det virkelig meget harmonisk og dejligt. Han havde bare en fejl. Han elskede bare mig, sin hund og sin virksomhed. Han brød sig ikke nogetsomhelst om andre mennesker, ikke rigtigt.

Vi havde nogle enkelte store selskaber. Imens han var generalkonsul havde vi store forpligtelser, og dengang havde vi ofte store gæstebud med mange, mange mennesker. Vi havde engang en middag med 120 gæster, det var på Store Mariendal (familiens hjem på det tidspunkt). Vi lavede selv maden. Vi kogte 60 hummere og 60 kyllinger. Vi havde bygget et stort pragtfuldt telt udenfor huset. Der havde vi dækket sådan, at alle sad med ansigtet mod hinanden. Alle bordene var dækket med lyserøde duge, det var alle mine lagner, og så var der røde og lyserøde roser ned ad bordet og ned til græsset. Ja, jeg elskede at lave sådan noget. Jeg havde den østrigske uden-

rigsminister til bords, og han sagde: „Wissen Sie, meine Herrschaften, zum erstenmal seit zehn Jahren schmecke ich Sahne." De havde været så fattige, så fattige.

Næste aften havde vi dem i Scalateatret til operette, og om aftenen spiste vi soupér hos Nimb. Jeg så, at de sad og pakkede lidt ind i deres papirservietter for at tage med hjem til Østrig. Dengang havde man jo ikke flyvemaskiner. Så næste morgen kl. halv syv vækkede jeg mine folk – ja, vi havde otte mennesker: en tjener, en kok og en gartner, to stuepiger og en barnefrøken og en kammerjomfru – det var et stort hus, og så pakkede jeg kurve med alle slags mad, som de kunne tage med hjem. Fire af mine piger og jeg var ved toget med kurvene. De skulle ikke komme hjem til det så fattige Østrig og så bare fortælle deres familier om, hvad de havde nydt i Danmark.

Sådan gik det, vi havde ofte meget store og pragtfulde fester. Men efter en af dem sagde min mand: „Det bliver den sidste fest, vi holder, vi har ikke flere penge. Min bank i Amerika er gået fallit." Det var jo i de år, hvor hele verden gik fallit, og da vi også herhjemme fik den store krise. „Jeg skal betale otte millioner for to skibe, jeg har sejlende med benzin, og de skal betales omgående." Så slog jeg ham på skulderen og sagde: „Altså, ærlig talt, nu kan *du* vise, hvad du dur til." Da jeg gik op, havde jeg en lille smule medlidenhed med mig selv, og jeg ville bede til Vorherre, og så sagde jeg: „Kære Vorherre, tak for lån." Næste dag sagde jeg alle vore folk op. – Og så alle disse vidunderlige ting, vi havde. Vi

havde Marstrand-billeder, Købkes billeder, og vi havde Jens Juel. Ja, vi havde af de fineste, gamle danske kunstnere og en del fransk kunst. Det blev altsammen solgt på auktion for ingenting. I gamle dage gik vi med hinanden under armen rundt i stuerne og sagde: „Hvor har vi dog mange smukke ting, hvor er vi dog lykkelige," vi elskede vores billeder. Ja, min mand var lige ved at gå nedenom af sorg, ja, det var hårdt. Men så tænkte jeg straks: „Hvad kan *jeg* nu gøre?" Og så har det selvfølgelig været – hvad skal jeg sige – Guds vilje – jeg ville rejse til Paris og studere. Og min mand ville gerne være fri for mig, for han måtte selv igennem alt detteher. Jeg rejste derned, og jeg lærte at give ansigtsbehandling, og jeg lærte at klippe mønstre. Og så kom jeg hjem og startede Margrethe-skolen – og den eksisterer endnu.

Boede De så sammen med Deres mand igen, da De kom hjem?

Ja, nu skal De høre. Han havde lejet en afdød dommers lejlighed i Bredgade. Og denne dommer troede, at det var Rembrandt og andre store kunstnere, han havde på væggene – og de fleste stole i den store stue var forgyldte og i det hele taget, det var fantastisk flot. Der skulle jeg have skole, og så averterede jeg i Berlingske Tidende. Og en dag kom der fjorten piger med deres mødre og fire herrer med bløde hatte. Så siger jeg: „Er det måske fædre til de unge damer?" „Nej, vi er fogedens folk. Der holder to busser dernede, og der er nedlagt forbud mod, at De laver skole her i disse omgivelser." I løbet af nul komma fem var tæpperne taget af gulvene, billeder-

ne af væggene, stolene fjernet – alt væk. Og der stod disse fjorten piger og så på det. Så sagde jeg: „I må undskylde detteher – det er noget, der er ganske uventet. Kan I komme igen klokken tre?" Og så gik de, og der stod jeg.

Det viste sig, at det var familien til dommeren, som syntes, at deres pragtfulde lejlighed med Rembrandt og alt detteher, det skulle da ikke laves om til en *skole*. De troede, vi ville skære i bordene og alt sådant noget. Så ringede jeg til min mand og sagde: „Jeg har gjort noget frygteligt, jeg ville jo have elever her, og det ville familien ikke have, og nu har fogedens folk været her, og der er ingenting tilbage, kun vores madrasser." Så sagde han: „Hvor mange elever er der?" „Fjorten." „Godt, jeg sender femten stole, så der også er en til dig – og tre borde." Så kom der fra Nolfi tre borde og femten stole, og klokken tre kom de unge piger, og så forklarede jeg dem lidt om det hele, og så startede skolen, Margrethe-skolen.

Hvordan med Deres egne børn, hvor mange havde De?

Jeg havde selv to børn, Carl Christian og Inger. Nej, vi fik ikke nogen børn sammen, heldigvis, vi havde tre tilsammen, det var nok.

Min mand arbejdede sig meget hurtigt ud af sine vanskeligheder. Efter to år var hans gæld væk, men jeg beholdt skolen endnu nogle år. Vi fik et nyt hjem i Frederiksholms Kanal, en lejlighed med elleve værelser, som vi efterhånden udstyrede med dejlige ting. Men Kalle tænkte altid på sin forretning. Vi havde kun to-tre selskaber om året og altid de samme gæ-

ster, otte ægtepar. Nu er der otte enker tilbage. Mændene tænker sig ihjel.

Hvornår døde så Deres mand?

For to år siden.

Men hør nu: Præsterne siger slet ikke det egentlige. Hvem skal gøre det gode på jorden her? Det skal vi. I en stor virksomhed er der en direktør. Hvem er direktør her? Det er Gud. Han kan ikke bruge os mennesker, som vi er, for vi er så fulde af så mange ting, både løgn og ukærlighed. Så han vil sige: „Nu vil jeg veje dig først, for absolut ærlighed, absolut kærlighed og absolut renhed i tanken om andre mennesker, aldrig tillægge dem motiver, som du ikke ved – og absolut uegoistiske – det sidste er svært. Jeg har i årene siden kæmpet med mig selv og villet se mig selv, som jeg var og rette disse ting. Og jeg sagde til Gud: „Må jeg være din tjener? Rens mig for det, du ikke kan bruge, velsign de mennesker, jeg møder." Det har jeg prøvet at leve efter – *prøvet*, siger jeg.

Jeg er mange gange kommet ud for ting, man ikke kan forstå. Men lige straks efter, fik jeg et mirakel, et bevis på, at Gud rakte hånden ud efter mig. Jeg havde en søn, min mands søn. Han var væddeløbskører og skulle køre fra Umeå i Sverige til Monte Carlo. Da han løb ned ad trappen, råbte jeg entusiastisk: „Nu skal du ikke være bange, Robert, for jeg skal nok bede for dig." „Tak, ja tak mor." Det var flovt at bede til Gud, syntes han. Om natten to dage efter han er rejst, vågner jeg ved at mit gardin ligesom står ind i soveværelset, og en stemme siger: „Bed for Robert." Det var i januar måned og meget koldt i mit værelse. Jeg

følte, at jeg skulle ikke blive liggende hyggeligt oppe i min seng, men jeg skulle ned på gulvet og bede for ham. Og jeg lå i tre timer på gulvet og bad for ham og sagde: „Gud hjælp ham." Om morgenen gik jeg ind til min mand og sagde: „Du, ved du hvad – jeg ved, at der er sket Robert noget, men jeg har bedt for ham i tre timer." Så talte vi ikke mere om det, for min mand var en mand med benene på jorden, han var forretningsmand – og de kan *selv*. Så fire dage efter hører vi Robert komme buldrende op ad trappen, og min mand siger lige med det samme til ham: „Robert, hvad skete der dig onsdag nat?" Han sagde: „Far, jeg blev slynget ud af vognen med 100 kilometers fart, og en stemme sagde: „Bøj dit hoved." Jeg rullede rundt og flåede mine bukser og mine tykke pelshandsker." Så sagde min mand: „Det var et mirakel."

Inger

Jeg er født i 1898 på Nørrebro. Da jeg var 3 år flyttede vi til Frederik d. VII's gade, og der voksede jeg op, til jeg var 7 år. Så flyttede vi derfra til Helgesensgade; jeg kom til at gå på Blegdamsvejens Skole og tog første og anden klasse der. I anden klasse fik jeg bar ug-er – pånær en og det var i skrivning, der fik jeg ug ÷, for jeg kunne ikke fordrage at skrive.

Så kom jeg på Ryesgade Skole, hvor jeg gik, til jeg var 11 år. Så flyttede vi tilbage igen til Frederik d. VII's gade, og jeg kom til at gå på Sjællandsgades Skole. Til sidst flyttede vi, da jeg var 12 år, til Prins Jørgens gade, der nu er nedlagt –. *Der døde min mor.*

Jeg var på ferie på Bornholm, og jeg anede ikke, at mor var syg, og da jeg kom hjem søndag morgen besøgte jeg straks min mor på hospitalet.

Hvilket arbejde havde Deres far?

Min far var skomager af profession, og mor havde, da jeg var mindre, et arbejde hos en bager på Nørrebro. Dengang var jeg fem år og havde en lillebror på tre år, men han døde, da han var tre år af meningitis. Det kan jeg huske altsammen – jeg kan huske, de kom fra Kommunehospitalet og bar ham ud i et gråt tæppe – og så døde han altså.

Hvor mange søskende var De?

Vi var fire søskende i det hele – – – men at min mor

fik sagt farvel til mig, det var det eneste – ellers lå hun bevidstløs; men hun livede ligesom lidt op, da hun så mig, hun holdt mig i hånden og jeg kaldte på hende. Så døde min mor næste morgen. Så gik jeg og tullede rundt, jeg talte ikke med ret mange mennesker, jeg gik for mig selv. Jeg havde ingen støtte fra mine ældre søskende. Det, at jeg mistede min mor, ændrede mit liv fuldstændigt.

Hvor meget ældre var de?

Min storesøster var otte år ældre, det var jo hende, der skulle have haft lidt ansvar for mig. Min ældste bror var fire år ældre, sytten år, og den yngste to år ældre, altså femten år, da mor døde. Han tog ud at sejle, og min ældste bror tog ud på landet og arbejde – så de klarede sig jo bedre.

Så kom jeg på et optagelseshjem i Rosenvængets Allé, jeg tror, det var min søster, der ordnede det. Hun var bange for, at jeg skulle komme ud i noget. Jeg kan godt forstå hendes tankegang, men det var jo hårdt for mig. Det gik helt rabundus med hjemmet. Min søster havde en lille pige på et halvt år, da mor døde. Jeg havde det meget godt på det optagelseshjem, men så løb jeg derfra – på det tidspunkt var mit hjem intakt endnu. Jeg længtes jo efter at komme hjem, så er det ligemeget, hvordan et hjem er, man vil jo helst være der. Men min far kunne ikke klare det, han begyndte at drikke og kom kort tid efter på et hjem for subsistensløse.

Så blev jeg sendt til Falster på et børnehjem ved Nørre Alslev. Jeg er ikke kommet derover, fordi jeg var et utyske, men fordi jeg ikke havde noget hjem.

Jeg var meget ked af at være der – jeg savnede min mor så forfærdeligt – det var der ingen, der forstod; de syntes, jeg var trodsig, de forstod ikke at tale med mig. De var meget kristne på børnehjemmet – engang før jul havde et par piger taget lidt dej. Da det blev opdaget, spærrede man dem inde på hver sit loftsværelse i fjorten dage. De sad deroppe hele julen og nytåret og måtte ikke fejre jul med os andre. De havde sækkeforklæder på – det fik vi altid på, når vi havde gjort noget forkert. Jeg synes, de har ødelagt meget med deres forkerte kristendom.

Da jeg havde været der i tre år, fik jeg plads på en gård i nærheden. Konen havde tidligere været på børnehjemmet. Jeg havde det meget godt der, men kom aldrig ud nogen steder. Men en dag hvor fru Olsen var inde på Lukasstiftelsen, tog jeg et smut ud og så på livet. Så blev klokken mange, før jeg kom hjem, den blev seks om morgenen, og jeg var så bange for, hr. Olsen skulle være vågnet – vi skulle malke kl. seks, nemlig. Jeg havde tre køer, han havde tre køer – han var ikke stået op, han havde sovet over sig – det var et held for mig. Så listede jeg mig op på mit værelse og fik min malkekjole på og gik ned og bankede på hans dør og sagde: „Hr. Olsen, De har sovet over Dem," og han opdagede ikke noget. Men der var andre, der havde set det, og de havde jo refereret, da fru Olsen kom hjem. Så kaldte hun mig ind i soveværelset, og så siger hun til mig: „Hvor var De henne i lørdags?" „Jeg var ingen steder henne," siger jeg så. Men så kunne jeg høre på hende, hun vidste det alligevel, og så sagde jeg: „Jeg kan høre, De ved det, hvem har sladret?"

Ja, det ville hun jo ikke fortælle. – Der var ikke sket noget, for jeg havde ikke haft noget med manden at gøre. Så sagde hun, at hun ville så gerne være i mors sted, og så sagde jeg til hende: „Det kan De aldrig blive." Jeg var dog alligevel over atten år. De ville faktisk gerne have mig frem, det var jo sødt af dem; men jeg tror, det var fordi, hun havde været på børnehjemmet – det har hele tiden siddet i mig, jeg ville gøre mig fri af det. Så sagde hun: „Du må gerne gå til bal, men vi vil gerne med at se på det." „Mange tak," sagde jeg, „så skal jeg ikke til noget bal." „Nu er jeg atten år," sagde jeg, „nu vil jeg selv have lov at bestemme, og nu rejser jeg til den første maj." Det var hun jo meget ked af, for hun havde jo sagt til forstanderinden på børnehjemmet, at jeg var meget hurtig til mit arbejde. Så ville de jo have, at jeg skulle på Askov Højskole, og der havde de jo betalt det hele – da var jeg dum, jeg ved godt, jeg var dum, men det var hele tiden dette børnehjem, der hang i mig.

Nå, så rejste jeg til Nørre Alslev, og der arbejdede jeg på en gård – der var hr. Bjerregård fra, og der faldt jeg for ham een gang, desværre – da jeg var nitten år. Jeg rejste så hjem til København igen, da jeg havde været der et halvt år. Min bror kom og hentede mig i en bil, og jeg var hundeangst, for jeg havde aldrig kørt i en bil.

Hvad arbejde havde De i København?

Jeg havde forskellige ting – det har både været ondt og godt. Det første arbejde var hos Davidsen, vi lærte jo ikke andet end rengøring på det børnehjem. Vi var jo noget udskud, arbejderne dengang. Jeg har altid

kunnet arbejde, og jeg har aldrig rendt fra mine pladser, jeg er heller aldrig blevet sagt op. Jeg har været tre år nogle steder og to år og et år andre steder. – Jeg var hos Davidsen første gang, og der skulle jeg vaske op. Jeg var der kun et par dage, for jeg faldt og stak min højre arm ned i en spand kogende vand, og jeg kunne ikke få den op igen. Så måtte jeg jo skyndsomst på Rigshospitalet og fik revet huden af – det var gele, der var indenunder. Så fik jeg armen sat op i bind; men så havde jeg jo ingen steder at være. Så kom jeg hen hos min søster et stykke tid og kom på hendes arbejde på Gasværksvej på en skotøjsfabrik. Der arbejdede jeg for hurtigt, det måtte jeg ikke, jeg var en morakker, sagde de. Det kunne jeg jo ikke forstå, for jeg var vant til at bruge mine kræfter, så jeg kunne ikke være der.

Der gik så flere år med forskellige arbejder, så fik jeg spansk syge. Jeg måtte selv tage hen til Øresundshospitalet med sporvognen, og der lå jeg en måned med spansk syge. Og så kom en lærerinde frk. Sylvest ind i mit liv. Hun havde også været på børnehjemmet, hun skulle se efter os, når vi kom ud. Hun kom og hentede mig på hospitalet, så kørte vi op til Gilleleje, Nakkehoved Fyr, der fik jeg en plads gennem frk. Sylvest, og den var også god nok. Der var jeg et år, og jeg var kun ude een gang og more mig. Og det blev også bebrejdet mig – det var kristne mennesker, de havde en mærkelig måde at bebrejde mig det på, jeg ved ikke, om det er sådan nu? – Så siger fru Madsen til mig, at der var en, der var så ked af, at jeg havde været til bal. Det var hendes søn, viste det sig, og han læste til

ingeniør på Polyteknisk læreanstalt. Han var blevet forelsket i mig, og jeg ikke i ham. Så rejste jeg derfra, dvs. jeg cyklede til København ud i et stræk.

Så fik jeg en plads på et pensionat på Bülowsvej, der var bar studenter. Så rejste jeg også derfra, hvorhen husker jeg ikke. Jeg var sådan ude i en krise, hvor jeg ikke brød mig om at være nogen steder; jeg er ikke blevet sagt op nogensinde, jeg har fine anbefalinger. Det var dengang, jeg rejste til Holbæk og arbejdede der på en stor gård, og der skulle jeg ud i marken kl. fire om morgenen og malke ti køer. Det kunne jeg slet ikke for mine håndled, de har altid været så spinkle, jeg kunne slet ikke klare ti køer. Der blev jeg kun et halvt år, så rejste jeg tilbage igen.

Så blev jeg forlovet med min første mand – jeg har været gift to gange – og det holdt i ni år, og da fik vi Rita.

Traf De ham i København?

Ja, jeg traf ham, desværre må jeg sige, på en dansesalon – det var ikke en af dem, der havde et godt ry, det var noget, der hed Føniks. Jeg kom der ikke, sådan, men jeg skulle jo prøve alting, og jeg havde ikke noget hjem, så man måtte jo have nogen at snakke med.

Hvor gammel var De nu?

24 år, jeg blev gift, da jeg var 25. Han var chauffør. Jeg havde desværre dengang ikke så meget indsigt i livet, så jeg kunne tænke, at det var vist forkert dette her; jeg var bare blevet forelsket i manden – idiot var man. Jeg synes mange gange, når jeg ser tilbage på mit liv, at det er aldeles formålsløst det hele, fordi jeg ikke har taget imod de gode tilbud, som jeg kunne

have fået – frk. Sylvest havde også forbindelse med børnehjemmet. De forstod ikke rigtig at snakke med mig, måske var det også mig selv, der ville opleve alt. Men jeg har da også fået nogen glæde af mine oplevelser, jeg har jo fået indsigt i ikke så lidt. –

Så blev jeg så gift. – – Jeg var gift i ni år, og jeg havde hele tiden håbet på, at manden kunne se, at jeg ville opad, men han ville blive ved med at trække nedad, fordi han brugte sine penge op på sig selv. Til sidst måtte jeg også begynde at arbejde; jeg havde et arbejde inde i Ryesgade hos hans onkel. Og der kørte jeg på cykel sommer og vinter ind fra Kastrup omtrent. Jeg havde det så dejligt frit der, hans onkel var chef, og arbejdet var opstillinger til cigaretter. Men så var det, min mand begyndte sådan at skeje ud. Efter en nytårsfest hjemme hos os kom han ikke på arbejde dagen efter, han kom ikke hjem i seksten dage. Så kom han hjem på sin fødselsdag og undskyldte meget. Så kommer det chok, jeg fik – den kvinde, der var med til nytårsfesten, tænk, det var min mands kæreste. Da rislede det koldt ned ad mig, da tabte jeg alt for ham. Der var ikke mere tilbage. Så blev vi separeret. Da var vores datter ti måneder.

En tid blev jeg boende sammen med ham hos mine svigerforældre, hvor vi havde en lejlighed; dum som jeg var – men der var ikke noget. Så flyttede vi ind i Gernersgade, hvor min veninde, Karla, boede, og derinde blev jeg separeret og skilt. For han blev jo ikke bedre, og så kunne jeg ikke mere. Han lovede og han lovede, men der var ikke noget at gøre. Så blev min veninde syg, hun blev også skilt fra sin mand – men se,

han slog hende, men det havde jeg aldrig fundet mig i. Hvis han havde gjort det, så havde jeg slået igen.

Så flyttede Karla til Store Kongensgade, hun fik et værelse der, og jeg kom og besøgte hende. Jeg kom hver dag og delte noget mad med hende. En dag jeg kom, lå hun og rystede af kulde, og da havde hun fået en god ven, en sømand, som var der. Jeg spurgte ham, hvorfor han dog ikke havde hentet en læge, og da lægen kom, viste det sig, at hun havde over 40 i feber, og hun kom øjeblikkelig med ambulance til Bispebjerg hospital. Lige før hun blev syg, var han kommet hjem fra Finland, og havde været ude at købe tøj til hende og en dukke til min pige, så han var så trofast. En dag kom han ind til mig i Gernersgade og sagde, at jeg måtte straks tage ind til Karla, for hun lå og spurgte efter mig, og det gjorde jeg så – da jeg havde fri. Det var værre at bede sig fri dengang, end det er nu – jeg ved ikke, men vi var jo faktisk en slags slaver, når man arbejdede i huset, og jeg tror, det er derfor, at folk ikke vil arbejde i huset mere. – Hun døde mens jeg sad hos hende, hun havde kun ligget der i fem dage.

Så kom jeg selv på hospitalet, og min lille pige kom på børnehjem. Dengang boede jeg stadig i Gernersgade, og da var min mand kommet hjem igen og han havde drukket og havde pigebørn med op i lejligheden. Da jeg så kom hjem, og jeg kunne dårlig gå hjem, jeg havde tabt fjorten pund, havde han solgt min symaskine; han havde solgt så mange ting. Efter to dage blev vi smidt ud, fordi han heller ikke havde betalt husleje. Jeg søgte om hjælp på socialkontoret; men det kunne der ikke være tale om. Så kom jeg på

Sundholmen, og Rita lå på hospitalet på det tidspunkt – heldigvis, må man sige, for så oplevede hun ikke alt det her. – Så kom jeg ind på et værelse, og der blev jeg undersøgt, for man skulle jo passe på, man ikke fejlede noget. Der var jeg i to dage, så kom jeg ind på et stort værelse, hvor der var 23 mennesker med deres børn. Jeg lå ved siden af en mor, der skulle på arbejde med et barn foran og et lille barn bagpå cyklen. Der var også en mor, der havde seks børn, de havde utøj allesammen. Så blev det mig for meget, jeg var jo stadig syg. Så gik jeg ned på kontoret, og så sagde jeg til dem: „Nu må DE sørge for, at jeg får et sted at være, jeg vil ikke være her mere, jeg er ikke vant til det svineri. Hvis De ikke skaffer mig noget sted at bo, så går jeg på gaden med mit barn." Så fik jeg et værelse ude på Blegdamsvej, de kaldte det for Jomfruklosteret derude.

Senere fik jeg en lejlighed ved Enghavevej, og der boede min bror ved siden af i en etværelses. Og så sagde jeg til ham: „Ved du hvad, vi kan godt bytte, for jeg har to værelser, og jeg har kun et barn, og du har to børn, så du kan få min."

Året efter kom jeg igen på hospitalet og blev opereret, det var på Lukasstiftelsen; der havde jeg et dejligt værelse, vi var kun to. Dengang boede min datter hos en veninde af mig, forresten en af mine plejesøstre fra Falster – hun er også død nu, de er næsten døde allesammen. Efter mit andet hospitalsophold fik jeg en plads her i Valby, jeg blev husbestyrerinde hos en mand, og han spurgte, om jeg ikke ville have denne lejlighed, og her har jeg så boet siden 1934.

Så lærte jeg min anden mand at kende, og så blev jeg gift med ham. Men han døde efter fem års sygdom, han havde tuberkulose. Så har jeg altså ikke været gift siden.

Hvor mødte De Deres anden mand?

Ham mødte jeg hos min søsters svigerinde til kortspilsaften. Han boede der på et værelse. Han ville jo følge mig hjem, jeg kunne da ikke gå alene på gaden klokken fire om natten, mente han. Det kunne jeg da godt, det var jo helt lyst. – Han var cicelør. Han og min første mand var som nat og dag.

Hvor gammel var han da han døde?

38 år. Nå, men så har jeg gået og tullet rundt sammen med pigen. Hun var syv år, da vi flyttede hertil. Så sagde jeg til mig selv: „Nu skal hun have lov til at få en mellemskoleeksamen," og det fik hun. Så kom hun på kontor – og så lærte hun en slyngel at kende. Det ødelagde hende fuldstændig. Hun kom på nerveafdeling i halvandet år, og jeg kom på nerveafdeling i et halvt år. De boede her, de havde fået lov at få stuen, da de blev gift. Tre måneder boede de her, så havde han stjålet en masse ting fra mig, og fra sine forældre og alle vegne fra, så hun gik helt ned – og det gjorde jeg også.

Jeg var så dernede på Boserup – jeg var først på Bispebjerg på en lukket afdeling. Men der kunne jeg ikke holde ud at være; det er ikke et sted for syge mennesker. Jeg var et halvt år på Boserup, der havde jeg det godt. Vi kunne tage til København, når vi havde lyst, bare overlægen fik det at vide. Så spurgte reservelægen en dag, om jeg ikke havde lyst til at lære

engelsk. Men efter min mand var død, har jeg gået og lært engelsk og tysk på kommunal aftenskole. Så spurgte de, om der ikke var andet, jeg havde lyst til at lære. De havde et korrespondancekursus på Tåstrup brevskole, og der fik jeg så opgaver med fristile og alt muligt andet. Så flyttede jeg hjem igen, det må have været lige efter krigen.

Efter min mand døde har jeg været på tandlægehøjskolen i tre år, og så har jeg været ude at sejle, da jeg var 64 år. Jeg gik ned på hyringskontoret og spurgte, om jeg kunne komme ud at sejle, for jeg havde sejlet med svenskebådene. Så fik jeg hyre på Oslobådene. Jeg fik en søfartsbog. Men dengang havde jeg allerede søgt folkepension. Jeg sejlede så i tre måneder, og så fik jeg min folkepension.

Hvordan gik det Deres datter?

Min datter blev så skilt fra sin mand til sidst. Da havde hun lært en færing at kende på Boserup, og denne veninde var gift med en 1. styrmand, som døde – og min datter og hun rejste så sammen til Færøerne for at starte et pensionat. Men de blev efterhånden trætte af det. Siden har hun fået invalidepension, hun lider af ledegigt og astma. Hun tog de fire yngste børn med til Færøerne, den ældste blev herhjemme. Manden ville have haft dem, men dommeren sagde: „Det kan De overhovedet ikke få." Han havde været fem gange i fængsel for at lyve og stjæle. De havde været gift i elleve år. Hun ville jo i begyndelsen ikke tro på, hvad jeg sagde om ham – hun troede det var mig, der løj, indtil han brækkede kassen op med min sparekassebog i.

Jeg er ved at være træt. I de sidste år har jeg været meget plaget af sygdom. Men bare jeg kan have min forstand lidt endnu, så jeg kan læse ...

Hvordan synes De kvinder har det i dag sammenlignet med tidligere?

Jeg synes, at kvinder har alle tiders chance i dag for at blive til noget, for det kan De nok se, det har vi andre ikke haft. På børnehjemmet på Falster har de ødelagt mit liv med deres forkerte kristendom; så blev jeg trodsig og har flere gange i mit liv ikke villet tage imod, selv om jeg fik tilbuddet.

Jeg har nu min folkepension, desuden har jeg 2000 kr. i banken, hvis der skulle ske noget.

Jeg har læst meget i mit liv – jeg har gået på aftenskole til litteratur og læst hr. Ibsen og Dostojevskij. Jeg har læst „Brødrene Karamazov" og „Raskolnikov" og „Idioten".

Mit liv har været så alsidigt – jeg har lært meget om mennesker. Jeg er meget ensom nu, men helt mistet mit gode humør har jeg ikke. Jeg er ked af det, jeg er bange for, jeg ikke holder så længe – jeg vil ikke dø nu.

Tolv kvinder fra århundred-skiftet

Redigeret af Kamma Haugan, Nina Henriques, Lisbeth Holst og Susanne Pedersen.

Bogen beskriver tolv kvinders livsforløb fortalt af dem selv, som de husker og oplever det fra et sent tidspunkt i deres liv. Der er tale om den generation af kvinder, der udgør rød-strømpegenerationens bedstemødre.

Hensigten med bogen er at belyse forholdet mellem kvinders situation før og nu. De livsvilkår, som den moderne kvinde anser for selvfølgelige eller i hvert fald berettigede, hvordan ser de ud på baggrund af hendes bedstemors forhold?

Bogen diskuterer ikke selv dette forhold. Den leverer gennem sine interviews et historisk konkret materiale til belysning af spørgsmålet: Hvad har kvindebevægelsen og den øvrige historiske udvikling gennem de sidste 70 år ændret i kvindens situation?

De tolv kvinder e
terer en række f